

С. В. КАРСКАНОВА

ПСИХОЛОГІЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

PSYCHOLOGY OF INCLUSIVE EDUCATION

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

С. В. КАРСКАНОВА

ПСИХОЛОГІЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

PSYCHOLOGY OF INCLUSIVE EDUCATION

*Навчально-методичний посібник
англійською з частковим перекладом
для самостійної роботи студентів з курсу
за змішаною формою навчання*

ДЛЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ

016 «СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА»

Миколаїв
Видавець Румянцева Г. В.
2023

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Астремська І. В. доктор філософії в галузі соціальних та поведінкових наук, доцент кафедри психології Чорноморського державного університету імені Петра Могили;

Чугуєва І. Є. кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін НУК імені адмірала Макарова

*Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
МНУ імені В. О. Сухомлинського,
протокол № 25 від 29.05.2023 року*

Карсканова С. В.

К 26 Психологія інклюзивної освіти = Psychology of inclusive education : навчально-методичний посібник для студентів спеціальності 016 «Спеціальна освіта» / С. В. Карсканова. – Миколаїв : видавець Румянцева Г. В., 2023. – 155 с.

ISBN 978-617-729-143-4

Навчально-методичний посібник містить матеріали для змішаних форм навчання: ON-LINE/OFF-LINE, на платформах дистанційного навчання MOODLE, у конференціях-ZOOM, на GOOGLE-MEET зустрічах, з використанням Viber, Telegram, Facebook, Skype, YouTube, Google-Диск, Google-Клас та інших цифрових форматів. Представлені методичні рекомендації щодо самостійної роботи студентів з вивчення тем англійською з перекладом частки українською.

Психологія інклюзивної освіти (Psychology of inclusive education). орієнтований на надання практичної допомоги щодо освоєння відповідної наукової дисципліни.

Видання адресовано студентам спеціальності 016 «Спеціальна освіта».

УДК 376:159.922.761

© Карсканова С. В., 2023

ISBN 978-617-729-143-4

© МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2023

З М І С Т

Передмова	7
Програма навчальної дисципліни	9
Розділ 1	
МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	
1.1. Лекційні матеріали(англійською та українською	16
Розділ 2.	
МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ САМОСТІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТІВ	
2.1 Методичні матеріали, що забезпечують самостійну роботу студентів	38
2.2 Роль практичного психолога як члена команди підтримки інклюзивного процесу	54
2.3. Особливості формування інклюзивного освітнього середовища для забезпечення всебічного розвитку дитини ...	57
2.4. Критерії оцінювання в нашій країні та в країнах світу	96
2.5 . Роль сім'ї в процесі інтегрування дитини з особливими освітніми потребами в соціокультурне середовище	110

2.6	Батьки та інклюзія: приклади справжнього педагогічного партнерства.	114
-----	---	-----

	СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	123
--	-------------------------------------	-----

.

	ДОДАТКИ.....	133
--	--------------	-----

CONTENTS

Foreword	7
The program of the academic discipline Psychology of inclusive education	9
SECTION 1	
METHODICAL PROVISION OF THE EDUCATIONAL DISCIPLINE	
1.1. Lecture materials (in English and Ukrainian)	16
SECTION 2	
METHODOLOGICAL MATERIALS ENSURING INDEPENDENT WORK OF STUDENTS	
2.1 Methodical materials that ensure independent work of students...	38
Laboratory lesson.	
INDIVIDUAL DEVELOPMENT PROGRAM	
2.2 The role of a practical psychologist as a member of the inclusive process support team.	54
2.3. Features of the formation of an inclusive educational environment to ensure the comprehensive development of the child	63

2.4.	Evaluation criteria in our country and in countries around the world	76
2.5 .	The role of the family in the process of integrating a child with special educational needs into the socio-cultural environment	110
2.6	Parents and inclusion: examples of true pedagogical partnership.	116
	GLOSSARY	123
	.	
	ADDITION	132

Передмова

“Once inclusive education is fully mastered, we will be able to abandon the idea that all children need to be like each other in order to benefit society. Instead, we will seek and sustain the talents of all people. We are beginning to look at atypical ways to educate useful members of society, and in the process we will be able to give all children a sense of what they need. ”

*Norman Kunz, American lawyer
the rights of people with disabilities,
author of the Declaration of Interdependence*

«Коли інклюзивне навчання буде повністю опановане, ми зможемо відмовитись від ідеї, що всі діти для того, щоб приносити користь суспільству, мають бути схожими один на одного. Замість цього ми будемо шукати і підтримувати таланти, властиві всім людям. Ми починаємо розглядати нетипові способи, щоб виховувати корисних членів суспільства, і в процесі цієї роботи ми зможемо дати всім дітям відчуття того, що вони потрібні».

*Норман Куни, американський адвокат з питань
прав людей з обмеженими можливостями,
автор Декларації взаємної залежності*

Навчально-методичний посібник «Psychology of inclusive education» («Психологія інклюзивної освіти») (для самостійної роботи студентів) укладено згідно до вимог та змісту робочої та навчальної програм з «Psychology of inclusive education» для студентів IV курсу спеціальності 016 Спеціальна освіта. Посібник може використовуватись як додатковий навчальний матеріал і має за мету допомагати студентам під час підготовки до семінарських занять з лексикології англійської мови та при самостійному опрацюванні матеріалу.

Принцип побудови посібника пов'язаний з його практичним характером: увесь навчальний матеріал розподілено за основними темами курсу, без перекладу;

У посібнику подано теоретичний матеріал: автентичні статті фахівців з актуальних питань спеціальної та інклюзивної освіти; також посібник містить складені до них завдання, які сприяють формуванню компетенцій студентів, що є складовою професійної компетентності майбутніх учителів дефектологів, та тестові завдання. До навчально-методичного посібника включені дискусійні питання, що демонструють різні точки зору. Загальновідомо, що самостійна робота студента є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом. Зміст самостійної роботи при вивченні дисципліни «Psychology of inclusive education» («Психологія інклюзивної освіти»), включає такі форми: • опрацювання теоретичних основ прослуханого лекційного матеріалу; • вивчення окремих тем і питань, які передбачені для самостійного опрацювання; • підготовка до практичних занять; • систематизація вивченого матеріалу дисципліни перед контрольними роботами; • підготовка рефератів, доповідей за програмою дисципліни. Навчально-методичний посібник «Psychology of inclusive education» («Психологія інклюзивної освіти»), допоможе студентам у здійсненні самостійної роботи з означеного курсу і сприятиме вдосконаленню їхньої професійної компетентності.

Матеріали посібника допоможуть при підготовці до практичних і лабораторних занять та самостійних робіт у змішаних формах навчання з курсу Психологія інклюзивної освіти (Psychology of inclusive education).

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ПСИХОЛОГІЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ
(PSYCHOLOGY OF INCLUSIVE EDUCATION)
4 КУРС

Анотація

Одним із стратегічних завдань реформування освіти в Україні є удосконалення підготовки фахівців у вищих навчальних закладах. Дисципліна «Психологія інклюзивної освіти» посідає чільне місце в системі підготовки фахівців у галузі спеціальної освіти, сприяє оволодінню загальнопредметними та фаховими компетенціями.

Навчальна дисципліна має тісні міждисциплінарні зв'язки з педагогічною деонтологією, риторикою, культурою мовлення корекційного педагога, спеціальною та порівняльною психологією, університетськими студіями.

Ключові слова: інклюзія, інклюзивне навчання, інклюзивна освіта, інклюзивний підхід, інтеграція, психологія.

Abstract

Improvement of specialists' training in higher educational institutions is one of the strategic tasks of education reform in Ukraine. Discipline "Psychology of Inclusive Education" occupies a leading place in the system of training of specialists of special education. The academic discipline has close interdisciplinary connection to pedagogical deontology, rhetoric, speech culture of correctional teacher, special and comparative psychology, university studios.

Key words: psychology, inclusion, inclusive learning, inclusive education, inclusive approach, integration.

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Психологія інклюзивної освіти» складена відповідно до освітньо-професійної програми

підготовки магістрів спеціальності 016 «Спеціальна освіта» за освітньо-професійною програмою «Логопедія. Спеціальна психологія».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є: психолого-педагогічні умови запровадження інклюзивної освіти.

Міждисциплінарні зв'язки: психодіагностика та технології проведення тренінгів, логоритміка та ігри в логопедичній роботі, самовиховання та саморегуляція особистості, основи психосоматики, корекційна педагогіка та спеціальна психологія з методикою викладання, психодидактика застосування сучасних технологій, університетські студії.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни та очікувані результати

1. 1. Мета: оволодіння студентами компетентностями щодо концептуальних засад інклюзивної освіти, особливостей психофізичного розвитку дітей з особливими потребами, основних принципів і технологій організації взаємодії в умовах інклюзивної освіти

1. 2. Основними **завданнями** вивчення дисципліни є:

- Оволодіння студентами категоріально-термінологічним апаратом психології інклюзивної освіти;

- Засвоєння змісту основних принципів та цінностей інклюзивної освіти;

- Оволодіння знаннями щодо міжнародного та національного законодавства у сфері інклюзивної, зарубіжного досвіду;

- Засвоєння основних принципів та технологій організації освітнього процесу в умовах інклюзивної освіти;

- Розвиток професійних знань та умінь щодо роботи з дітьми з особливими потребами.

Програмні результати навчання:

ПРН1. Знати сучасні теоретичні основи спеціальної освіти відповідно до спеціалізації, застосовувати методи теоретичного та експериментального дослідження у професійній діяльності, релевантні статистичні методи обробки отриманої інформації, узагальнювати результати дослідження.

ПРН2. Здійснювати пошук, аналіз і синтез інформації з різних джерел для розв'язування конкретних задач спеціальної та інклюзивної освіти.

ПРН3. Розуміти закономірності та особливості розвитку і функціонування, обмеження життєдіяльності у контексті професійних завдань.

ПРН9. Мати навички комплектування та організації діяльності спеціальних закладів освіти, спеціальних груп у закладах дошкільної освіти, спеціальних класів у закладах загальної середньої освіти тощо.

ПРН10. Здійснювати спостереження за дітьми з психофізичними порушеннями (інтелекту, мовлення, зору, слуху, опорно-рухових функцій тощо), реалізовувати корекційно-педагогічну роботу з урахуванням їхніх психофізичних, вікових особливостей, індивідуальних освітніх потреб, можливостей та здібностей.

ПРН11. Застосовувати у професійній діяльності знання про методики, технології, форми і засоби реабілітації та корекційно-розвивального навчання дітей з особливими освітніми потребами.

1. 3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студент оволодіває такими компетентностями:

I. Загальнопредметні:

ЗК-1. Особистісні:

ЗК-1.1. Світоглядна компетентність Здатність до розуміння предметної області професійної діяльності; володіння науковим світоглядом; знання основних теорій, концепцій, вчень, які формують наукову картину світу; вміння відстоювати власні стратегії професійної діяльності.

ЗК-1.2. Морально-етична компетентність. Здатність діяти на основі принципів і норм етики, правил культури поведінки у стосунках із дорослими й дітьми на основі загальнолюдських та національних цінностей, норм суспільної моралі;

ЗК-1.4. Соціокультурна. Здатність застосовувати знання, пов'язані із соціальною структурою та національною специфікою суспільства, з особливостями соціальних ролей; здатність до орієнтування у соціальних

ситуаціях, розуміння соціального контексту художніх творів. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо; спроможність ідентифікувати себе з цінностями професійного середовища; наявність професійної позиції фахівця-дефектолога, вихователя дітей із порушеннями психофізичного розвитку, асистента вчителя. Здатність до цінування та повага до різноманітності і мультикультурності; надання рівних можливостей учням різних національностей та різних розумових здібностей, толерантне ставлення до їхньої культурної спадщини, індивідуальних особливостей. Знання найвидатніших культурних здобутків України; уміння застосовувати культурологічні знання на практиці; естетичний досвід

II. Фахові:

ФК.- 1 Теоретико-методологічна. Здатність до застосування знань провідних гуманістичних теорій, концепцій, вчень щодо виховання і навчання осіб з обмеженими психофізичними можливостями; здатність відстоювати власні корекційно-педагогічні, навчально-реабілітаційні переконання, дотримуватись їх у житті та професійній діяльності).

ФК.- 2 Спеціально-методична. Здатність до застосування психолого-педагогічних, корекційно-методичних та фахових знань; вміння відбирати і систематизувати діагностичний, корекційно-педагогічний матеріал з урахуванням вікових, індивідуальних особливостей тих, хто навчається; здатність застосовувати відповідні методи, прийоми, форми засоби реабілітації і корекційного навчання та виховання; досвід організації корекційно-педагогічного і навчально-реабілітаційного процесів; формування системи дидактико-методичних знань і умінь; здатність удосконалювати власну професійну діяльність. Здатність здійснювати освітньо-корекційний процес з урахуванням психофізичних, вікових особливостей та індивідуальних освітніх потреб осіб з порушеннями розвитку (мовлення, слуху, зору, інтелекту, опорно-рухового апарату тощо) в спеціальних та інклюзивних дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах; реабілітаційних установах.

ФК.- 3 Комунікативно-педагогічна. Здатність до застосування знань основних принципів, правил, прийомів і форм педагогічної комунікації; вміння використовувати різноманітні інформаційні джерела та способи отримання інформації у професійних цілях, продумано й виважено будувати процес корекційно-педагогічного спілкування; здатність налагоджувати продуктивну професійно-корекційну і навчально-реабілітаційну взаємодію, суб'єкт-суб'єктну комунікацію.

ФК.- 4 Проектувальна. Здатність до застосування знань основних видів і технологічних підходів до планування власної професійно-корекційної діяльності; вміння здійснювати поточне планування, визначати умови його практичної реалізації, вміння планувати, організовувати і результативно здійснювати корекційно-педагогічний процес у загальноосвітніх та спеціальних закладах освіти з інклюзивним та інтегрованим навчанням з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей дошкільного та шкільного віку.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни.

Програма навчальної дисципліни

Кредит 1. The philosophy of inclusive school, discussion of inclusive education.

Тема 1. Inclusive education: pragmatic definition, questions, concerns, beliefs and practical advice on inclusive education

Тема 2. Foreign experience in the implementation of inclusive education / Implementation of the basic principles of inclusive education in Europe.

Тема 3. Inclusive education in Ukraine, problems and ways to solve them.

Кредит 2. Psychological support of inclusive education

Тема 4.. The urgency of the problem of psychological and pedagogical support of children with special educational needs in secondary schools

Тема 5. Algorithm of psychological support of education and development of children with special educational needs in a secondary school.

Тема 6. The role of a psychologist in working with a child with mental and physical disabilities. The educational needs of children who are hard of hearing or deaf can best be met in general education classes.

Тема 7. The role of a practical psychologist in shaping the attitude to the child in inclusion.

Кредит 3. Resource opportunities for inclusive and special education.

Тема 8. Social education of children in an inclusive education. Social education of preschool children and ways to overcome prejudice against children with special needs.

Тема 9. The role of the family in the process of integrating a child with special educational needs into the socio-cultural environment. Parents and inclusion: examples of true pedagogical partnership.

Тема 10. The problem of establishing humane, partnership relations between all participants in the educational process in an inclusive education.

Кредит 1. Філософія інклюзивної школи, обговорення інклюзивної освіти.

Тема 1. Інклюзивна освіта: прагматичне визначення, запитання, побоювання, переконання та практичні поради щодо інклюзивної освіти

Тема 2. Зарубіжний досвід упровадження інклюзивної освіти/ Реалізація основних принципів інклюзивної освіти у країнах Європи.

Тема 3. Інклюзивна освіта в Україні, проблеми та шляхи їх вирішення.

Кредит 2. Психологічний супровід інклюзивної освіти

Тема 4. Актуальність проблеми психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітніх навчальних закладах

Тема 5. Алгоритм психологічного супроводу навчання та розвитку дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому навчальному закладі.

Тема 6. Роль психолога в роботі з дитиною з психофізичними вадами. Освітні потреби дітей з вадами слуху та глухих найкраще можуть бути задоволені на загальноосвітніх класах.

Тема 7. Роль практичного психолога у формуванні ставлення до дитини в інклюзії.

Кредит 3. Ресурсні можливості інклюзивної та спеціальної освіти.

Тема 8. Соціальне виховання дітей в умовах інклюзивної освіти. Соціальне виховання дітей дошкільного віку та шляхи подолання упередженого ставлення до дітей з особливими потребами.

Тема 9. Роль сім'ї в процесі інтегрування дитини з особливими освітніми потребами в соціокультурне середовище. Батьки та інклюзія: приклади справжнього педагогічного партнерства.

Тема 10. . Проблема налагодження гуманних, партнерських стосунків між усіма учасниками навчально-виховного процесу в умовах інклюзивної освіти.

Розділ 1

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1.1. Лекційні матеріали (англійською та українською)

Лекція. Inclusive education in the school of Ukraine

The socializing and rehabilitative opportunities for inclusive education of children with special needs who have physical disabilities at school are unquestionable. Inclusive education provides education for all in terms of adaptation to different needs and physical disabilities and can be carried out only in the context of real relationships, when students with disabilities learn various activities, communication, self-esteem, support and friendship of peers, self-confidence, formed worldview and spiritual content of a person with disabilities, willingness to live and work in a rapidly changing world. Inclusive education means both the technical equipment of the architectural environment of educational institutions, and special technologies and pedagogical programs aimed at implementing inclusion.

The quality of education is primarily related to meeting the needs of each person for effective socialization, ie the acquisition of means to build personal, professional and social activities in public life. As you know, socialization is carried out in three main areas: activity, communication and self-awareness. Inclusive education is a full and effective filling of these areas of socialization of students with special needs. A child with special needs is not a passive member of society, but a person who has the right to meet their own social needs. The level of support, humanism and tolerance in relation to children with special needs, the opportunity to provide them with affordable and quality education are indicators of the level of development of the society in which they live.

In Ukraine, the practice of introducing inclusive forms of education in the system of secondary schools is quite complex, which is due to the presence of barriers to general education that prevent the successful implementation of inclusive processes. Such barriers include: unpreparedness of the pedagogical corps of general education (didactic, psychological, personal) to participate in inclusive processes; lack of a systematic vision of the problem of inclusion and ways to solve it in different educational structures.

Educational and social inclusion can act as a tool to overcome (marginalize) the alienation of children with psychophysical development and contributes to the formation of personality viability. One of the goals of creating an inclusive environment is to promote understanding and tolerance through the daily interaction of children with and without developmental disabilities. Because children need to learn together, they should be helped to understand the significant similarities between them, to learn to appreciate the talents and abilities of each classmate with or without disabilities, to accept and even emphasize the unique diversity that makes each individual. It should be emphasized that all the above positive features of inclusive education are defined at the level of the theoretical model, and are not always implemented at the desired level.

Conclusions. Building an effective system of inclusive education in Ukraine is possible on the basis of the interaction of various factors, primarily strengthening the financing of education, improving its regulatory and legal support, improving the methodological and staffing of inclusive education. It is also necessary to create the necessary conditions for full-fledged education of children with special educational needs in educational institutions, including training of teachers, providing individual support in the course of education, taking into account the needs of the child, disease nosology, obtaining and processing information. .

It is important to form a positive public opinion on inclusive education by involving the media in this matter, organizing information campaigns that would promote the implementation of laws aimed at educating children with disabilities.

The lack of adequate funding for education in general and inclusive in particular is a significant obstacle to its development, so it is necessary to increase funding for the development of the material base of educational institutions in order to turn them into an accessible learning environment.

Лекція. STATUS OF INCLUSIVE EDUCATION IN UKRAINE

Summary. The concept of inclusive education is not integrated into the structure of the curriculum of basic education in Ukraine. Ukraine continues to have a strong special education policy. It is developed in isolation from the policy of the education system as a whole. Often the ordinary school is more or less accustomed to transferring its problems to other parts of the school system, to special schools.

Extent to which the problem is investigated. In Ukraine, the form of inclusive education is, for the most part, initiated by non-governmental organizations (NGOs). The focus is on children with special educational needs (children with disabilities) and homeless children. The main sources are drawn from international and local NGOs. For example: the project of the International Renaissance Foundation (IRF) «The rights of children with disabilities to quality education»; Ukrainian Step by Step Foundation jointly with the International Step by Step Association (Netherlands) and Every Child (Great Britain); TISIS project «Civic Education in Ukraine» (part of this project is the education of children with special needs); CIDA projects on inclusion for children with disabilities and homeless children.

Purpose and research methods. To acquaint with the status of inclusive education in Ukraine and draw up a list of necessary steps for the continuous process of inclusive education. Research methods - analysis, modeling, synthesis.

Today in Ukraine there is no uniform terminology for inclusive education. In the main legislative documents of Ukraine there are such terms as: «children in need of correction of mental and / or physical development» [1]; and «persons with

physical or mental disabilities who are unable to learn» [2]. The first three terms refer to a medical model focused on the person in need of treatment. Naturally, the public reaction in terms of the medical model is the provision of health care, social assistance and rehabilitation services such as special education and pensions. In other words, the goal is to create opportunities for people with special needs to participate in the «normal» life of the community.

Non-governmental organizations, including parent associations, play a large role in promoting positive change in Ukrainian society. Thanks to their active participation, the term «children with special needs» began to be used instead of terms with negative connotations such as «children with disabilities», «children with developmental disabilities», etc. At the same time, some «labels» such as «mentally disabled» are still widely used.

According to the results of the research «The right of disabled children to quality education. Analysis of the situation in Ukraine» [4] conducted by IRF, it can be said that the role of inclusive education in changing the curriculum is very important, because we have specific advantages: children with special educational needs determined better preparation for the real world and better community acceptance of these children; increasing the educational motivation of children with special needs and the ability to learn more from typically developing children; inclusive education helps to develop a positive attitude towards children with special needs and their parents, prepares children with no special needs for life in society; analysis of the benefits of inclusion for families with children with special needs shows that they have more opportunities to communicate with families of typically developing children,

In 2003-2004, the Ukrainian Step by Step Foundation, together with the International Step by Step Association (NL) and Every Child (UK), implemented the «Creation of Centers of Excellence in Inclusive Education for Children with Disabilities in Mainstream Schools».

The impact of inclusive education was assessed in 10 educational institutions in Ukraine. In total, 1,084 people took part in the assessment of the inclusion process:

54 children with disabilities (aged five to ten), 31 teachers working in inclusive classes, 45 parents of children with disabilities, 892 parents of children without disabilities and 58 teachers who did not working in inclusive classrooms, plus two school principals and two deputy principals.

Analysis of observations, portfolios, psychological tests and teacher's reports show that all the children involved in the project experienced positive changes in different areas: children learned to be more open to others, their interest in learning and communication increased; improved relationships with peers. They became more interested in the world around them, asked more questions, tried to express their opinion and explain their position.

All children with disabilities during the project significantly improved their learning skills, revealed their creativity and, to some extent, mastered the art of self-expression. Children's work showed that every child did well in math, writing, and assignments.

For a continuous process of inclusive education in Ukraine, we must: change the essence of education (national educational standards and curricula); provide support to families; develop dedicated support and accessibility services in mainstream schools; organize professional development of teaching staff; change the Ukrainian legislation towards the inclusion and development of the state management system for inclusive education [4].

The guiding principle of guidelines for educational standards and curriculum should be based on equal access to education for all children, which means that children with special educational needs should receive additional support in the context of the regular curriculum rather than the special curriculum. For some children with special needs, institutional education should be recommended on infrequent occasions.

Parental involvement in the testing and implementation of inclusive programs is a key component of the success of inclusive education. Parents should be encouraged to give their children equal rights to education, despite all the difficulties they face.

The specificity of teaching children with special educational needs is that they require additional rehabilitation services as part of the regular curriculum. It is very important to coordinate the work of teachers and specialists at the local level. Appropriate teacher training is a key factor in moving towards inclusive education. This should be ensured through the teacher training system.

Legislation should create a favorable background for reform and the successful implementation of the education for all principle. In our view, inclusive education is a way to democratize lifelong learning opportunities.

Лекція. PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF INCLUSIVE EDUCATION

The implementation of the new Law of Ukraine "On Education" enshrines the practice of providing children with special educational needs "a system of educational services guaranteed by the state, based on the principles of non-discrimination, taking into account the multifacetedness of a person, effective involvement and inclusion in the educational process of all its participants", which is the official definition of the concept of "inclusive education" [3, item 12, Article 1, Section I]. In the foreign education system, the inclusive approach has been developing for several decades, but in Ukraine it is at the stage of formation.

Psychological and pedagogical support of children with special educational needs in the conditions of inclusive education in the education system is defined as a priority direction in the activities of representatives of the educational process. Taking into account the growth of children's disabilities in Ukraine, it should be noted that a large part of children in this category are studying in mass schools today and need special attention from both teachers and psychologists. Educators, a practical psychologist, parents, teacher's assistants, social pedagogues, and specialized specialists are involved in the process. Most often, psychologists play a coordinating role in this team [2, p.249].

In modern scientific literature, the issue of inclusive education was addressed by such scientists as V.I. Bondar, V.V. Bochkovsky, A.A. Kolupaeva, S. Lytovchenko, V.P. Lyakhova, I.V. Ovcharenko, K.O. Pinyugina, N.G. Slobodyaniuk, H.M. Hvorova, M.K. Sheremet et al. They pay special attention to issues of developing methodological principles of inclusive education, aspects of psychological support for children with special educational needs, work with the student body, parents, and teachers in conditions of inclusion.

The purpose of the article is to reveal the concepts of "inclusion", "inclusive education", to determine the main principles and steps of organizing psychological support for the education and upbringing of children with special needs.

According to the definition of UNESCO, inclusion is not only the education of children with special needs in a single general educational environment, but also the active participation of all school-age children in a full-fledged educational process, it is equal opportunities for obtaining quality school education and, most importantly, the opportunity for everyone to learn to live together [5, p. 253].

This opinion is supported by the majority of scientists, in particular, V. I. Bondar emphasizes that inclusive education is the joint stay and training of persons who need correction of physical and mental development with their healthy peers. This is the process of development of general education, which implies the availability of education for everyone, including children with special needs [6].

A great deal of work in inclusive education belongs to the psychologist, whose task is to help establish the interaction of a child with special needs with all participants in the educational process.

Psychological support is a field and a method of activity of a practical psychologist, which are designed to help a person and society in solving a wide range of problems generated by a person's life in society.

Psychological support of a child with special needs, focused on the following result:

- successful adaptation of children in society;
- free communication with peers and adults;

- tolerant attitude towards children with special needs;
- increasing self-esteem, reducing indicators of anxiety and aggressiveness.

N.G. Slobodyanyuk highlighted the following principles of organizing psychological support for the education and upbringing of children with special needs:

- availability of all forms of training and educational services;
- introduction of special technologies and adaptive technical means of education;
- individualization and adaptation of educational programs taking into account the needs and capabilities of a child with visual impairments;
- a combination of traditional and innovative approaches to the development of a child with psychophysical disabilities [1].

To ensure effective psychological support of a child with special needs, the following steps of this process are highlighted:

1. Acquaintance with the child's personal file, history and specifics of the course of the disease, an appropriate interview with a representative of the psychological-medical-pedagogical consultation.

2. A conversation with the child and his parents in order to determine the level of the child's capabilities (self-care, communication, cognitive abilities, self-control, behavioral characteristics, emotional-volitional sphere, etc.).

3. Determination of individual characteristics of the child's mental development.

4. Holding a meeting with parents and students of the class, teachers with the aim of forming their psychological readiness to interact with a child with special educational needs.

5. Conducting a psychological-pedagogical consultation for the purpose of developing an individual development program, an individual curriculum.

6. Conducting psychocorrective work with the aim of developing potential opportunities and forming a personality.

7. Monitoring of the social and psychological climate in the team and the status of the child in the group.

8. Monitoring the level of adaptability and socialization of the student.

9. Promoting the child's social integration (involvement in extracurricular and even extracurricular activities) [2].

The participants' psychological readiness for interaction is formed by conducting training classes, lectures, seminars, conferences, presentations aimed at overcoming prejudiced attitudes towards children with psychophysical development disorders, destroying myths and stereotypes [4, p. 10].

Therefore, the organization of inclusive education requires consistent and constant work with all its participants: teachers, parents, children with special educational needs and those with normative development. Only joint efforts can provide multifaceted support for the successful personal development of a child with psychophysical disabilities and prepare him for independent life.

Лекція. Інклюзивне навчання у загальноосвітніх навчальних закладах

Повага до людського розмаїття, встановлення принципів солідарності та безпеки, що забезпечує захист та повну інтеграцію у соціум осіб з обмеженими можливостями здоров'я, толерантне ставлення підростаючого покоління до інвалідів та розвиток інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах є одними з найголовніших пріоритетів реалізації соціальних ініціатив Президента України, основними напрямками роботи у соціально-гуманітарній сфері діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

В основу інклюзії закладено принцип доступності та дотримання прав людини щодо рівного доступу до здобуття якісної освіти. Офіційна позиція європейської спільноти щодо усунення упередженості та дискримінації була

висловлена ЮНЕСКО, Комісією з прав людини: «Освіта має надаватися в межах можливого, у загальноосвітніх школах, без будь-якого вияву дискримінації стосовно дітей-інвалідів. Таким чином, у більшості випадків інвалідність сама по собі не є перешкодою для здобуття освітніх послуг в закладах освіти».

Інклюзивне навчання – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей.

Визначення оптимальних шляхів і засобів впровадження інклюзивного навчання ґрунтується на основі відповідного нормативно-правового та навчально-методичного забезпечення.

У 2012 році у дошкільних навчальних закладах області отримують освіту 162 дитини-інваліда. Для дітей, які потребують корекції фізичного та розумового розвитку, у дошкільних навчальних закладах міст Миколаєва, Первомайська, Южноукраїнська, Вознесенська функціонують 296 груп, в яких перебуває 3741 дитина.

1596 учнів з особливими освітніми потребами навчаються у класах при загальноосвітніх навчальних закладах, з них 521 дітей-інвалідів навчаються за індивідуальною формою навчання.

Для забезпечення освітніх послуг дітей з особливими освітніми потребами в області функціонує 11 спеціальних навчальних закладів Миколаївської обласної ради та навчально-виховний комплекс «дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад» для дітей зі зниженим зором Миколаївської міської ради, в яких за станом на 10.05.2012 отримують освіту 347 дітей-інвалідів різних нозологій: вадами слуху, зору, розумового та психофізичного розвитку, ураженнями опорно-рухового апарату, серцево-судинних захворювань та інш.

З 2011/2012 навчального року впроваджено інклюзивне навчання для дітей з порушеннями слуху у Миколаївських загальноосвітніх школах-інтернатах I-III ступенів № 3, №7 Миколаївської обласної ради. Для роботи з дітьми-інвалідами введено посаду логопеда-дефектолога-сурдопедагога.

Функціонують 13 спеціальних класів інтенсивної педагогічної корекції у загальноосвітніх навчальних закладах № 53, №46 м. Миколаєва, загальноосвітній школі-інтернаті I-III ступенів № 3 Миколаївської обласної ради.

Управлінням освіти і науки Миколаївської облдержадміністрації проведено наради спеціалістів відділів (управлінь) освіти райдержадміністрацій (міських рад) з питань навчання дітей з особливими освітніми потребами, створення умов для інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами та організації індивідуально-корекційної роботи по удосконаленню їх знань, умінь та навичок.

Заступник начальника управління освіти і науки облдержадміністрації зосередила увагу спеціалістів відділів (управлінь) освіти райдержадміністрацій (міських рад) на забезпеченні виконання розпорядження Кабінету Міністрів України № 1482-р від 03.12.09 «Про затвердження плану заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2012 року» та зазначила, що якісне впровадження інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами можливе за умови тісної співпраці педагогів з батьківською громадськістю; введення посади фахівців - логопеда, дефектолога, сурдопедагога; наявності спеціальних програм, підручників, дидактичних матеріалів; відповідної професійної підготовки учителів та підвищення їх кваліфікації; наявності спеціального обладнання у закладах.

З метою забезпечення науково-методичного супроводу впровадження інклюзивної освіти в Миколаївській області на базі Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (далі МОІПО) створено

лабораторію інклюзивної освіти. Організовано та проведено науково-практичні та методичні семінари, конференції, круглі столи з проблем інклюзивної освіти.

Миколаївським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти розроблено та включено у зміст курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників та керівника закладу спецкурси та лекції з проблем інклюзивної освіти: «Інклюзивна освіта: реалії та перспективи», «Індивідуальне навчання – засіб реалізації права дітей на рівний доступ до якісної освіти». В системі готуються до видання навчально-методичні посібники, рекомендації, інструкції з питань впровадження інклюзивної освіти в навчальні заклади області.

Лекція. Інклюзивна освіта у Польщі

Довгий час основним інститутом виховання дітей з різними захворюваннями в Польщі, вважалися спеціальні школи, організовані за принципом навчання дітей, які мають певний недолік. Дитина, що закінчила спеціальний заклад стає перед проблемами отримання професійної освіти, підготовки до життя у реальній дійсності, адаптації в суспільстві здорових людей.

Тому з кінця 70-х років ХХ ст.. у Польщі є популярною альтернативна система, яка пропонує організацію інклюзивної освіти і виховання дитини з особливими потребами в умовах масових загальноосвітніх закладів.

Англійське дієслово «inclusion» перекладається, як «утримувати, включати, мати місце в своєму складі».

Рух назустріч інклюзії включає в себе ряд змін на рівні цілого суспільства та малої громади, які супроводжуються розробкою правових норм на міжнародному рівні. Вперше інклюзія була підтримана Всесвітньою декларацією прав людини у 1948 р. і знаходить відображення у всіх міжнародних документах у сфері освіти.

Гарним прикладом впровадження неперервної інклюзивної освіти в Польщі є інфраструктура місто Гнезно. Освітня система побудована таким

чином, що від самого народження неповносправна людина включена в систему навчання і виховання поряд зі здоровими людьми.

Загальним для цих осередків є специфічна побудова приміщень: вхід обладнаний пандусами для дітей з порушенням опорно-рухового апарату, які використовують під час пересування інвалідний візок, милиці, тростинки чи інші засоби; широкі двері та бильця спрощують пересування; також передбачено окремі туалетні кімнати для дітей з особливими потребами. В лекційних та ігрових кімнатах парти та меблі розташовані таким чином, щоб і дітям, і координатору було зручно сприймати навчальний матеріал та пересуватися. Наявні реабілітаційні та терапевтичні кімнати для занять фізкультурою та лікувальних вправ. З кожною дитиною працюють за особливим індивідуальним навчальним планом, що є основним документом, який вміщує детальну інформацію про стан здоров'я і послуги, які повинна отримати дитина з певними освітніми проблемами. Учні інтеграційних класів беруть активну участь у житті школи: конкурсах, змаганнях, подорожах та відпочинку. Кожна установа має психолога, логопеда, реабілітолога та методиста. Вчителі, крім основної спеціальності, отримують додаткову освіту у вищих начальних закладах.

Спонсорами таких закладів виступають Міністерство Освіти, Європейська Унія, громадські та юридичні організації та фірми, які надають можливість придбати специфічне обладнання для вихованців.

Лекція. ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА ЯК МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОГО УСТРОЮ

З розвитком демократичного суспільства, яке гарантує право кожному громадянину на активну участь у житті цього суспільства, змінюється значення понять «інвалід», «діти з психофізичними вадами», «діти з порушенням розвитку» тощо. Усі ці терміни щодо дітей змінюються новим —

«діти з особливими освітніми потребами», що однаковою мірою стосується як інвалідності у важкій формі, так і помірних за ступенем порушень. Такий підхід пояснюється тим, що явище «недостатності» або «інвалідності» передбачає втрату або дефіцит фізичної та розумової спроможності. Але ж спроможність вчитися безпосередньо залежить не від стану окремих органів чи їх фізіологічної функціональності, а, радше, від психологічної функціональності. Таким чином, увага акцентується не на внутрішніх проблемах дитини, а на системі освіти, яка надає їй підтримку у навчанні, визнає її сильні якості та задовольняє всі її індивідуальні потреби.

Діти з особливими освітніми потребами — поняття, яке широко охоплює всіх учнів, чії освітні потреби виходять за межі загальноприйнятої норми. Воно стосується дітей з порушеннями психофізичного розвитку, у тому числі дітей-інвалідів, дітей із соціально вразливих груп.

З часу ратифікації Україною Конвенції ООН про права дитини дедалі більшого визнання та поширення набуває соціальна модель суспільного облаштування, більше пов'язана з додержанням прав людини. Розлади здоров'я розглядаються як соціальна проблема, а не як характеристика особистості, оскільки вона зумовлена непристосованістю оточення, і охоплює такі питання, як ставлення до людей з особливими потребами, виробничі норми, архітектурна безбар'єрність, транспорт. Для соціальної моделі суспільного облаштування найбільш прийнятною є інклюзія. Інклюзивна освіта — це система освітніх послуг, що ґрунтується на забезпеченні основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу.

Розвиток і функціонування окремої, спеціальної системи освіти, завжди вважалося виявом турботи про дітей з особливими потребами. Проте, таке бачення системи спеціальної освіти почало поступово змінюватися в більшості країн світу. Знання, досвід, обладнані приміщення є необхідним, проте, сегрегація учнів наразі розглядається як неприйнятна і така, що порушує право дитини на освіту. Загальне бачення цього питання полягає в тому, що пе-

реважна більшість дітей з особливими потребами мають навчатися разом зі своїми однолітками в звичайних умовах. Результатом такого підходу вважається створення єдиної освітньої системи, яка охоплюватиме учнів різних категорій.

Освіта дітей з особливими потребами ґрунтується на принципах виваженої педагогіки, дієвість яких не раз підтверджувалась, і від їх застосування вигравали всі діти. Така педагогіка передбачає, що відмінності між людьми є природним явищем і навчання потрібно відповідним чином адаптувати до потреб дітей, а не «підганяти» під сталі погляди щодо організації та характеру освітнього процесу.

Виважена педагогіка, спрямована на задоволення потреб дітей, корисна всьому суспільству. Досвід свідчить, що така педагогіка загалом може забезпечити високий рівень успішності, може запобігти безцільним витратам ресурсів і краху надій, до чого надто часто призводять низький рівень навчання та шаблонність усталених підходів в освіті. Окрім того, школи, які основну увагу приділяють дітям, є тренувальним майданчиком для суспільства, в якому панує повага до відмінностей між усіма людьми.

У галузі освіти це виявляється в розробці стратегій, спроможних забезпечити дійсну рівність можливостей. Досвід багатьох країн свідчить, що інтеграція дітей і молоді з особливими освітніми потребами найкраще відбувається в інклюзивних школах, які приймають усіх дітей певного району чи громади. Саме в таких умовах діти з особливими освітніми потребами можуть досягти найвищих результатів в освіті та соціальній інтеграції.

Інклюзивна школа — заклад освіти, який забезпечує інклюзивну освіту як систему освітніх послуг, зокрема, адаптує навчальні програми та плани, фізичне середовище, методи та форми навчання, використовує існуючі в громади ресурси, залучає батьків, співпрацює з фахівцями для надання спеціальних послуг відповідно до різних освітніх потреб дітей, створює позитивний клімат у шкільному середовищі.

Хоча інклюзивні школи створюють сприятливі умови для забезпечення однакових можливостей для всіх дітей для їх участі в ефективній діяльності, необхідні спільні зусилля не тільки вчителів і персоналу школи, а й батьків, членів родин, однолітків.

Основні принципи інклюзивної школи:

- усі діти мають навчатися разом у всіх випадках, коли це виявляється можливим, незважаючи на певні труднощі чи відмінності, що існують між ними;

- школи мають визнавати і враховувати різноманітні потреби своїх учнів узгодженням різних видів і темпів навчання;

- школи повинні забезпечувати якісну освіту для всіх, розробляючи відповідні навчальні плани, вживаючи організаційні заходи, розроблюючи стратегії викладання, використовуючи ресурси і партнерські зв'язки зі своїми громадами;

- діти з особливими освітніми потребами мають отримувати будь-яку додаткову допомогу, яка може знадобитися їм у навчальному процесі;

- інклюзивні школи — найефективніший засіб, який гарантує солідарність, співучасть, взаємоповагу, розуміння між дітьми з особливими потребами та їхніми ровесниками.

Концепція інклюзивної освіти відображає одну з головних демократичних ідей — усі діти є цінними та активними членами суспільства. Навчання в інклюзивних освітніх закладах — корисне як для дітей з особливими освітніми потребами, так і для інших дітей, членів родин і суспільства в цілому. Як свідчать дослідження, в інклюзивних класах увага акцентується насамперед на розвитку сильних якостей і талантів дітей, а не на їхніх проблемах. Взаємодія з іншими дітьми сприяє когнітивному, фізичному, мовному, соціальному та емоційному розвитку дітей з особливими освітніми потребами. При цьому діти з типовим рівнем розвитку демонструють відповідні моделі поведінки дітям з особливими освітніми потребами і стимулюють їх до розвитку та цілеспрямованого застосування нових знань і вмінь. Взаємодія між

учнями з особливими освітніми потребами та іншими дітьми в інклюзивних класах сприяє налагодженню між ними дружніх стосунків. Завдяки такій взаємодії діти вчаться природно сприймати і толерантно ставитися до людських відмінностей, стають більш чуйними, готовими допомогти.

Інклюзивні підходи корисними є і для сім'ї. Родини дітей з особливими освітніми потребами можуть отримувати підтримку з боку інших батьків, вони краще розуміють, у чому розвиток їхніх дітей є типовим, а також беруть активнішу участь у процесі навчання і виховання.

Учителі інклюзивних класів глибше розуміють індивідуальні відмінності та особливості дітей, ефективніше співпрацюють з батьками та іншими фахівцями (спеціалістами з лікувальної фізкультури, психологами, логопедами, соціальними педагогами ін.). Інклюзивна освіта передбачає комплексний системний особистісно орієнтований та індивідуалізований стиль навчання. Подолання девіацій у поведінці та в розвитку учнів потребує вивчення і знання не лише структури наявного порушення в розвитку, а й рівня соціально-побутової адаптованості та комунікативно-пізнавальної діяльності кожного учня. У процесі інклюзивного навчання враховуються перспективи майбутнього розвитку дитини, актуальність засвоєння певної форми соціальної поведінки, індивідуальні уподобання і наміри дітей.

LITERATURE

1. Kolupaeva A.A. Inclusive school: peculiarities of organization and management: Educational and methodological manual / Col. authors: Kolupaeva A.A., Sofiy N.Z., Naida Yu.M. etc. / In general ed. Danylenko L.I. - K.: 2007. - 128 p.

2. Ovcharenko I. V. Psychological support of a child with special educational needs in an inclusive class // Tavriyskyi visnyk oshdji. - 2017. - No. 1. - P. 249-254.

3. About education [Electron. resource]: Law of Ukraine dated September 5, 2017 No. 2145-VIII // Verkhovna Rada of Ukraine: [site]. - Text. data. – Kyiv, 2017. – Access mode: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

4. Psychological support of inclusive education: [method. rec] / author. number in general ed. A. G. Obukhivska. – Kyiv: UNMC of Practical Psychology and Social Work, 2017. – 92 p.

5. Slobodenyuk L. I. Psychological support of inclusive education in primary school / L. I. Slobodenyuk, N. M. Petrova // Tavriyskyi visnyk oshdji. - 2015. - No. 4. - P. 252-260.

6. Special pedagogy: Conceptual and terminological dictionary / APN of Ukraine; Institute of Special Pedagogy; Luhansk State Pedagogical University named after Taras Shevchenko / V. I. Bondar (chief editor). - Luhansk: Alma Mater, 2003. - 436 p.

Лекція. The role of a practical psychologist as a member of the inclusive process support team.

We highlights the role of a practical psychologist in the work of an inclusive process support team. The characteristics of psychological support of a child with special educational needs, who study in a general educational **institution** and ensure optimal development, successful integration into society, are **characterized**.

We **emphasizes** that the cooperation of a practical psychologist, teacher and class teacher is especially effective in teamwork. A special role in this process belongs to the practical psychologist of the educational institution, his professional knowledge, ability to form the necessary pedagogical **competencies**.

Practical psychologists provide support for the education and development of children with special educational needs in a secondary school according to the following **algorithm**:

1. Checking the **readiness** of the child to study at school in children undergoing training, **identifying** learning difficulties in children, determining the causes of these difficulties in conversation with parents.

2. Observing the child's behavior in class and after school hours, the peculiarities of its behavior and interaction with peers, teachers.

3. Conducting individual observations, research on the child in order to study its individual characteristics, inclinations, interests and needs, analysis of the period of adaptation.

4. Participation in drawing up the individual program of support of the child, development of the individual plan of correctional and developmental work taking into account the revealed features of the child.

5. Participation in the preparation of documents for consideration at a meeting of psychological, medical and pedagogical consultation.

6. **Acquaintance** with the conclusions and recommendations of psychological, medical and pedagogical consultation on the organization of the child's education and the provision of additional services.

7. Participation in the development of materials necessary for adaptation with a list of forms and techniques, namely: providing recommendations to teachers to take into account the peculiarities of educational and cognitive activities of the child in determining methods of working with it.

8. Assistance in creating a positive microclimate in the school community and interaction with children, activities aimed at preventing stigma and discrimination among peers.

9. Providing counseling to teachers in working with children.

10. Establishing cooperation with specialists who work directly with the child with special educational needs and participate in the development of an individual development program.

If necessary, a practical psychologist corrects the mental state of parents.

The maturity of parental feelings and parental position determines the success of socialization of a child with special educational needs and **effectiveness** in **achieving** the goals of education and development. The family goes through a series of stages in understanding the situation with the child.

The first stage is the stage of shock, aggression, **denial** of the problem, search for the "**culprit**". At this stage, parents are not able to accept detailed information about their child and ways of its development and correction. Parents especially need support and compassion.

The second stage is the stage of grief for a healthy child, which does not exist. The family already understands its responsibility for the child, but feels helpless in matters of **upbringing**, seeks advice from professionals.

The third stage is adaptation. Parents psychologically enter the situation, begin to build a life taking into account the fact that the family has a child with special educational needs.

So, the activity of a practical psychologist should be directed at achievement of the general goals defined by the psychological-medical-pedagogical council. The psychologist forms a child with special educational needs skills of interaction with children and adults, develops communication skills, works on the prevention and correction of maladaptive behavior, with the correction of disorders in the development of the cognitive sphere.

РОЛЬ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА ЯК ЧЛЕНА КОМАНДИ СУПРОВОДУ ІНКЛЮЗИВНОГО ПРОЦЕСУ

Нами висвітлено роль практичного психолога в роботі команди супроводу інклюзивного процесу. Охарактеризовано особливості психологічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами, яка навчається у загальноосвітньому закладі та забезпечення оптимального розвитку, успішній інтеграції в соціум.

Нами акцентовано увагу на тому, що особливо ефективною в командній роботі є співпраця практичного психолога, вчителя та класним керівником. Особлива роль в цьому процесі належить практичному психологу освітнього закладу, його професійним знанням, умінням формувати необхідні педагогічні компетентності.

Практичні психологи забезпечують супровід навчання та розвитку дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому навчальному закладі за таким алгоритмом:

1. Перевірка готовності дитини до навчання в школі у дітей, які проходять підготовку до навчання, виявлення навчальних труднощів у дітей, визначення причин цих труднощів у бесіді з батьками.
2. Проведення спостереження за поведінкою дитини на уроках та в позаурочний час, за особливостями її поведінки та взаємодії з однолітками, педагогами.
3. Проведення індивідуальних спостережень, досліджень за дитиною з метою вивчення її індивідуальних особливостей, схильностей, інтересів та потреб, аналіз періоду адаптації.
4. Участь у складанні індивідуальної програми супроводу дитини, розробка індивідуального плану корекційно-розвиткової роботи з урахуванням виявлених особливостей дитини.
5. Участь у підготовці документів для розгляду на засіданні психолого-медико-педагогічної консультації.
6. Ознайомлення з висновками і рекомендаціями психолого-медико-педагогічної консультації щодо організації навчання дитини та надання їй додаткових послуг.
7. Участь у розробці необхідних для адаптації матеріалів з переліком форм і прийомів, а саме: надання рекомендацій педагогам щодо врахування особливостей навчально-пізнавальної діяльності дитини при визначенні методів роботи з нею.
8. Сприяння у створенні позитивного мікроклімату в шкільному колективі та взаємодії з дітьми, проведення заходів, спрямованих на профілактику стигматизації і дискримінації у оточенні ровесників.
9. Надання консультативної допомоги педагогам у роботі з дитиною.

10. Налагодження співпраці з фахівцями, які безпосередньо працюють з дитиною з особливими освітніми потребами та беруть участь у розробці індивідуальної програми розвитку.

За необхідності практичний психолог здійснює корекцію психічного стану батьків.

Зрілість батьківських почуттів та батьківської позиції зумовлює успішність соціалізації дитини з особливими освітніми потребами та ефективність у досягненні цілей освіти та розвитку. Сім'я під час усвідомлення ситуації з дитиною проходить низку стадій.

Перша стадія – стадія шоку, агресії, заперечення проблеми, пошуку «винного». На цьому етапі батьки не здатні приймати детальну інформацію про свою дитину і способи її розвитку та корекції. Батьки особливо потребують підтримки й співчуття.

Друга стадія – стадія скорботи по здоровій дитині, якої немає. Сім'я вже розуміє свою відповідальність за дитину, але відчуває безпорадність у питаннях виховання, шукає поради у фахівців.

Третя стадія – адаптація. Батьки психологічно входять у ситуацію, починають будувати життя з урахуванням того, що в сім'ї дитина з особливими освітніми потребами.

Отже, діяльність практичного психолога повинна бути спрямована на досягнення загальних цілей, визначених психолого-медичною педагогічною радою. Психолог формує у дитини з особливими освітніми потребами навички взаємодії з дітьми та дорослими, розвиває комунікативні навички, працює над профілактикою та корекцією дезадаптивної поведінки, з корекцією порушень у розвитку пізнавальної сфери.

Розділ 2

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ САМОСТІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТІВ

2.1 Методичні матеріали, що забезпечують самостійну роботу студентів.....

Laboratory lesson.

INDIVIDUAL DEVELOPMENT PROGRAM

1. Implementation period 2022-2023

2. General information about the student:

surname, proper name, patronymic (if available) **Gulyaev Dmytro Vasyliovych**

date of birth **04/10/2010**

the full name of the institution of general secondary education in which the student is studying Support educational institution **Novobuzka secondary school of grades I-III №. 10**

year of study **2**

class of study **6-B**

contact phone numbers of parents (other legal representatives) for urgent communication **+380634046372**

3. . Individual features of student development:

The student's current level of knowledge and skills (competencies)	Description of the student's educational difficulties identified in the educational institution	Need
<p>The sound pronunciation of the child: w, z, p, b, defects of the place of formation of the diaphragm.</p> <p>Phonemic perception: does not differentiate opposing sounds, does not distinguish sounds in the middle of a word, confuses t-d, p-b, ch-x; makes mistakes in repeating polysyllabic words.</p> <p>Prosodic side of speech: slow tempo, nasal voice, chest-abdominal breathing,</p>	<p>Available intellectual difficulties:</p> <ul style="list-style-type: none">☐ vocabulary below the age norm;☐ slow rate of assimilation of educational material;☐ small amount of memory;	<p>Work on:</p> <ul style="list-style-type: none">☐ vocabulary enrichment;☐ phonemic correction;☐ comprehensive development of the child;☐ elimination of deficiencies in mastering

<p>stuttering, clonic convulsions.</p> <p>The vocabulary is impressive: it is sufficiently developed, knows the purpose of individual objects, generalizes, names the qualities of objects, uses words that mean the color and size of the object. Has difficulties in identifying objects by common features, lacks generalization, difficulties in choosing words and syllables, lacks definition of spatial concepts of sizes. It does not have the categories of gender, number of cases of nouns, verbs, adjectives, formation of the diminutive form. Uses them incorrectly in simple sentences. Experiences difficulties in constructing simple, common sentences when composing a narrative-description, uses the interrogative-appropriate form, insufficiently developed monologue speech. Does not understand what is read, violation of the morphological structure of the word, omission of prefixes, suffixes, endings, various forms of dyslexia can be traced. During writing, there are violations in the form of missing letters caused by the acoustic and articulatory form. Against the background of speech disorders, secondary behavioral disorders are formed, insufficient development of switching abilities, insufficient observation of speech phenomena, weak development of verbal and logical thinking. Difficulties and disorders of speech development do not create conditions for mastering the primary education program.</p> <p>Cognitive activity is low. Perception is formed at a low level. Decreased activity of mental processes. Weak voluntary attention. The memory has a reduced volume.</p> <p>Contact is established easily, casually, he is immediately involved in the conversation, active in communication. Manifestations of will depend significantly on the situation and require support from an adult. Self-esteem is low, needs constant encouragement and approval.</p> <p>Has a low level of knowledge in accordance with program requirements. Reproduces part of the educational material, but allows some inaccuracies. Performs actions and tasks in similar conditions.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ☐ advantage of visual and visual and action forms of thinking; ☐ slow perception and processing of information; ☐ there is no systematic analysis of properties and qualities of objects. <p>Existing functional (sensory, motor, speech) difficulties:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ has difficulties in verbalizing his emotions; ☐ increased vulnerability in contacts; ☐ Partially disturbed sound pronunciation and word structure. <p>Existing educational difficulties:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ needs constant help of varying degrees of complexity in mastering new knowledge and ideas; ☐ interest in learning is unstable (requires encouragement and motivation); ☐ reduced working capacity; ☐ does not always understand the essence of exercises, tasks and games without help; ☐ low level of knowledge in accordance with program requirements. <p>Existing physical difficulties:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ fine motor skills are not 	<p>vocabulary and grammar;</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ the ability to use different ways of word formation; ☐ distribution of attention within 20-25 minutes; <p>Develop:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ grammatical structure of speech; ☐ distribute attention; ☐ switch attention from one object to another; ☐ maintain attention within 20-25 minutes; ☐ emotional and volitional sphere; ☐ phonemic hearing; ☐ auditory perception; ☐ fine motor skills; ☐ spatial orientation; ☐ memory; ☐ articulatory motility and speech breathing; <p>Form:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ grammatical component of speech; ☐ coherent speech, understand the sequence of events; ☐ necessary household self-care skills and a social model of behavior; <p>Teach:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ compare similar objects;
--	--	---

<p>Knows periods of the day, seasons and days of the week. Able to arrange objects according to various features - shape, length, height, width. Does not differentiate and does not name geometric shapes. Knows and names the main colors and shades. With help, he is able to analyze, compare, classify, generalize, establish cause and effect relationships. Solves simple examples within 20. Performs calculations using fingers.</p> <p>The technique of writing is not sufficiently formed. In many cases, it requires supervision and help from the teacher. The attitude towards learning is positive. He knows the letters and reads in syllables, the reading pace is below the norm. The writing technique is not sufficiently formed</p>	sufficiently developed.	<p>☐ highlight the main, essential, generalize;</p> <p>☐ compose stories based on basic phrases that are supported by pictures;</p> <p>☐ use work schemes to perform tasks;</p> <p>☐ to possess intonation means of speech expressiveness.</p>
--	-------------------------	--

4. Recommendations regarding the organization of the educational process of a person with special educational needs (specify the necessary):

1) recommended level of support:

- first level of support;
- second level of support;**
- third level of support;
- fourth level of support;
- fifth level of support;

2) adaptation and modification of the educational environment:

The name of the adaptation/modification	Yes/No	Note
Environment adaptation:		
accessibility	No	
lighting	Yes	
noise level	No	
the need for solitude, its frequency and place (resource room, media library, etc.)	Yes	Resource room
Psychological and pedagogical adaptation:		
using a visual schedule	No	
increasing the time to complete tasks	Yes	As needed
increasing the amount of help (leading question, demonstration of a sample, reminders, etc.)	Yes	As needed
motor mode	Yes	Alternation of activities, minutes of physical education, relaxation

		exercises
use of incentives	Yes	Verbal encouragement, stickers
using means to concentrate attention	Yes	
Other		
Adaptation of educational material:		
hint cards, instruction cards	Yes	
Means of alternative communication	No	
Other		
Modification:		
shortening the content of the educational subject	No	
reducing the requirements for performing tasks	No	
Other		

3) the need to use:

- sign language and/or engagement of a sign language interpreter;
- Braille font;

4) the need for additional classes with:

- yes
- no

5) the need for consultation with:

specialists of the inclusive resource center;

specialists of special educational institutions;

_____ by _____ other _____ specialists

6) availability of an individual study plan:

- yes**
- no.

If necessary, indicate in the individual curriculum the subjects (integrated courses) that require adaptation or modification, and the pedagogical worker responsible for developing the individual curriculum:

Educational subject (integrated course)	Adaptation or modification	Responsible pedagogical worker
Mathematics	Adaptation	
Ukrainian language	Adaptation	
Ukrainian literature	Adaptation	
Biology	Adaptation	
History	Adaptation	
World Literature	Adaptation	
English	Adaptation	

Geography	Adaptation	
Health Basics	Adaptation	
Physical Education	Adaptation	
Art	Adaptation	
Work training	Adaptation	
Musical education	Adaptation	

5. Additional psychological-pedagogical and correctional-developmental services (classes):

Name of class (service)	A specialist who conducts classes (provides a service)	venue	Lessons schedule
Correction of development		Resource room Psychologist's office	Wednesday 10:30- 11:15
Correction of speech development		Resource room	Tuesday 13:35- 14:20

6. Training:

according to the class schedule;

- according to an adapted schedule, with attendance of individual lessons according to an individual schedule in accordance with an individual curriculum, specify which:

- according to the modified schedule.

7. Provision of a student assistant:

1) the need for a student assistant (accompaniment during inclusive education):

yes

no;

2) the student's assistant is:

parents: _____

other legal representatives _____

a person authorized by the parents _____

(specify surname, first name,

_____ patronymic (if available) and contact details)

social worker

_____ (specify surname, first name, patronymic (if available) and contact details)

8. Provision of teaching aids:

1) the need for textbooks:

textbooks for general secondary education institutions and materials;

- adaptation of textbooks and materials for general secondary education institutions;
- textbooks and materials for persons with special educational needs.

2) teaching aids:

yes

no.

Specify the list of teaching aids that the student (student) needs:

Dummies, Montessori games, Zaitsev cubes, scheme cards for the development of coherent speech.

9. The need for reasonable accommodation:

_____ yes, _____ specify _____ which _____ one:

no.

10. Peculiarities of assessment:

adaptations of assessment in terms of time and content, in particular: increasing the time for completing tasks; reducing the number of tasks; using convenient forms of work (tests, oral surveys, audio tasks, etc.) according to needs;

use of accessible forms of presentation of information for assessment (braille, written or oral tasks, etc.);

use of separate task cards or adapted materials during assessment;

adaptation of assessment tasks to the peculiarities of information perception (avoidance of graphic tasks for persons with visual impairments, avoidance or creation of comfortable conditions for oral communication for persons who need it, etc.);

other (specify what) _____

11. The need to extend the terms of study:

yes

no.

12. Additional areas of work:

By areas of development	Target	Expected results that are planned to be achieved	The level of achieved results (to be filled in after completing an individual development program)
Development of the intellectual sphere	Acquisition of new knowledge and skills. Expand the child's worldview and promote its comprehensive development. Learn to perceive an oral presentation of educational material.	Expansion and deepening of general ideas of life; educational skills and abilities. Expanding the perception of the surrounding world. Increasing the level of formation of all types of student's educational activities. Perceives an oral presentation of educational material	

By areas of development	Target	Expected results that are planned to be achieved	The level of achieved results (to be filled in after completing an individual development program)
		within 15-20 minutes.	
Sensory, motor development	Promote the development of spatial orientation. To develop tactile sensations and feelings of one's own body.	Increasing the level of development of orientation in space. Dmytro will perceive various textures by touch.	
Development of the speech sphere	Correction of sound speech, development of phonemic processes, improvement of speech generalizations in the process of sound analysis and synthesis exercises, development of the grammatical structure of speech. Eliminating deficiencies in mastering vocabulary and grammar. Work on coherent speech.	Improvement of visual speech attention and memory. The student will learn how to correctly construct two-word sentences and make two-word sentences using words. Improving the development of the constituent structure of the word.	
Development of physical abilities	Promote the development of fine motor skills. Development of accuracy in movement, dexterity, balance, flexibility and work capacity.	Increasing the level of development of fine motor skills and the specified physical indicators and skills.	
Development of the emotional and volitional sphere	Form the ability to communicate freely in various situations. To learn to express one's experiences and feelings; to form self-assessment skills, to reduce self-confidence and self-esteem. Stimulate the child's desire to work, perform tasks, show initiative.	The condition of the emotional and volitional sphere will improve, one will learn to express one's experiences and feelings, self-assessment skills will be formed, self-confidence and one's self-esteem will increase. The child's desire to work, perform tasks and show initiative will improve.	
Development of the social sphere	To help the child in social adaptation, to teach to regulate his emotions and desires. To develop a sense of	The child will adapt better socially, learn to regulate his emotions and desires. It will develop a greater sense	

By areas of development	Target	Expected results that are planned to be achieved	The level of achieved results (to be filled in after completing an individual development program)
	responsibility, to learn to show emotions. Develop imagination. Create positive situations of cooperation with adults. Engage in group games, exercises and extracurricular activities.	of responsibility and improve the expression of emotions. It will develop a better imagination. Develop communication skills and establish social contacts	
Overcoming educational difficulties	Work on understanding the educational material and the ability to apply new knowledge by analogy. Development of mental processes, concentration on tasks and self-regulation of behavioral skills. Development of the speed of perception and processing of information.	By the end of the school year, the student understands the educational material and performs similar tasks. Increasing the level of formation of all types of Dmytro's educational activities.	
Other			

13. Members of the team of psychological and pedagogical support, who compiled an individual development program:

Surname, first name, patronymic (if available)	Position	Signature
	School Director. Art teacher	
	Deputy director for educational work	
	Teacher's assistant	
	Teacher of Mathematics	
	Teacher of Ukrainian language and Ukrainian literature. Class teacher	
	Biology teacher	
	History teacher	
	Teacher of foreign literature	
	English teacher	
	Geography teacher	
	Teacher of the basics of health	
	Physical education teacher	
	Teacher of labor training	
	Teacher of music education	
	Psychologist	
	speech therapist	

	Student's mother	
--	------------------	--

The individual development program is approved by one of the parents (other legal representative) of the student:

Ааааааа Anna Mykolayivna

(indicate the surname, first name, patronymic (if available) of one of the parents
(other legal representative) of the student)

signature _____ date _____

Лабораторна робота

Опис методичного матеріалу:

Примірний зразок індивідуальної програми розвитку дитини з ЗПР, 6 клас, для 2 рівня підтримки. Програму складено з урахуванням нового зразка ІПР.

- [«Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти»](#) від 15 вересня 2021 р. № 957.

Відтак посилюється акцент на співпраці між закладами освіти та інклюзивно-ресурсними центрами (ІРЦ), щоб школи отримували більше підтримки й допомоги під час навчання дітей з особливими освітніми потребами. Втім це не всі новації. У цій статті директори шкіл знайдуть відповіді на питання, що зміниться та як керівникам закладів освіти працювати за новим порядком організації інклюзивного навчання.

ІНДИВІДУАЛЬНА ПРОГРАМА РОЗВИТКУ

1. Період виконання **2021-2022 н.р.**

2. Загальні відомості про учня:

прізвище, власне ім'я, по батькові (за наявності) **Іванов Дмитро Васильович**

дата народження **10.04.2010р.**

повне найменування закладу загальної середньої освіти, в якому навчається учень

Опорний навчальний заклад *****

рік навчання **2**

клас навчання **6-Б**

контактні номери телефонів батьків (інших законних представників) для термінового зв'язку **+380*******

3. Індивідуальні особливості розвитку учня:

Наявний рівень знань і вмінь і навичок учня (компетенції)	Опис освітніх труднощів учня, виявлених у закладі освіти	Потреби
---	--	---------

<p>Звуковимова дитини: ш, ж, п, б, вади місця творення перепони.</p> <p>Фонематичне сприймання: не диференціює опозиційні звуки, не виділяє звуки в середині слова, плутає т-д, п-б, ч-х; у повторенні багатоскладових слів допускає помилки.</p> <p>Просодична сторона мовлення: темп повільний, голос назальний, дихання грудно-брюшне, заїкуватість, клонічні судоми.</p> <p>Словник імпресивний: розвинений достатньо, знає призначення окремих предметів, узагальнює, називає якості предметів, вживає слова, що означають колір і розмір предмета. Має труднощі у визначенні предметів за спільними ознаками, відсутнє узагальнення, труднощі у підборі слів і складів, відсутнє визначення просторових понять розмірів. Не володіє категоріями роду, числа відмінків іменників, дієслів, прикметників, утворення зменшуваної форми. Неправильно вживає їх у простих реченнях. Зазнає труднощів у побудові простих, поширених речень при складанні оповідання-опису користується питально-відповідною формою недостатньо розвинене монологічне мовлення. Не розуміє прочитане, порушення морфологічної структури слова, пропуск префіксів, суфіксів, закінчень, простежуються різні форми дислексії. Під час письма виявляються порушення у вигляді пропуску літер, зумовлені акустико-артикуляційною формою. На фоні мовленнєвих розладів формуються вторинні розлади поведінки, недостатній розвиток здібностей до переключення, недостатня спостережливість до мовленнєвих явищ, слабкий розвиток словесно-логічного мислення. Труднощі і порушення мовленнєвого розвитку не створюють умови до засвоєння програми початкового навчання. Пізнавальна активність низька. Сприймання сформоване на низькому рівні. Знижена активність розумових процесів. Слабка довільна увага. Пам'ять має знижений обсяг. Контакт встановлюється легко,</p>	<p>Наявні інтелектуальні труднощі:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ словниковий запас нижче вікової норми; ✓ повільний темп засвоєння навчального матеріалу; ✓ малий обсяг пам'яті; ✓ перевага наочно-образних та наочно-дійових форм мислення; ✓ повільне сприйняття та переробка інформації; ✓ відсутній систематичний аналіз властивостей і якостей предметів. <p>Наявні функціональні (сенсорні, моторні, мовленнєві) труднощі:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ має труднощі у вербалізації своїх емоцій; ✓ підвищена вразливість в контактах; ✓ частково порушена звуковимова та складова структура слова. <p>Наявні навчальні труднощі:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ потребує постійної допомоги різної міри складності в опануванні нових знань та уявлень; ✓ інтерес до навчання нестійкий (потребує заохочення та мотивації); ✓ знижена працездатність; ✓ без допомоги не завжди розуміє суть вправи, завдання та гри; 	<p>Працювати над:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ збагаченням словникового запасу; ✓ корекцією звуковимови; ✓ всебічним розвитком дитини; ✓ ліквідацією недоліків в оволодінні лексиною та граматиною; ✓ вмінням користуватися різними способами словотворення; ✓ розподілом уваги в межах 20-25 хв.; <p>Розвивати:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ граматичної будови мовлення; ✓ розподіляти увагу; ✓ переключати увагу з одного об'єкта на інший; ✓ утримувати увагу в межах 20-25 хв.; ✓ емоційно-вольову сферу; ✓ фонематичний слух; ✓ слухове сприймання; ✓ дрібну моторику; ✓ просторове орієнтування; ✓ пам'ять; ✓ артикуляційну моторику та мовне дихання; <p>Формувати:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ граматичну складову мовлення; ✓ зв'язне мовлення, розуміти послідовність подій; ✓ необхідні побутові навички самообслуговування та соціальну модель поведінки; <p>Вчити:</p>
---	--	---

<p>невимушено, до бесіди залучається відразу, активний у спілкуванні. Прояви волі помітно залежать від ситуації, потребують підтримки з боку дорослого. Самооцінка знижена, потребує постійного заохочення та схвалення.</p> <p>Має низький рівень знань відповідно до програмних вимог. Відтворює частину навчального матеріалу, але допускає окремі неточності. Виконує дії та завдання в аналогічних умовах. Знає періоди доби, пори року та дні тижня. Здатний упорядкувати предмети за різними ознаками – форма, довжина, висота, ширина. Не диференціює та не називає геометричні фігури. Знає та називає основні кольори та відтінки. З допомогою вміє аналізувати, порівнювати, класифікувати, узагальнювати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки. Розв'язує прості приклади в межах 20. Обчислення виконує за допомогою пальців.</p> <p>Техніка письма недостатньо сформована. В багатьох випадках потребує контролю та допомоги з боку педагога. Ставлення до навчання позитивне. Знає букви і читає по складах, темп читання нижче норми. Не достатньо сформована техніка письма</p>	<p>✓ низький рівень знань відповідно до програмових вимог.</p> <p>Наявні фізичні труднощі:</p> <p>✓ дрібна моторика недостатньо розвинена.</p>	<p>✓ порівнювати подібні об'єкти;</p> <p>✓ виділяти головне, істотне, узагальнювати;</p> <p>✓ складати розповіді за опорними складами, які підкріплюються картинками;</p> <p>✓ використовувати схеми роботи для виконання завдань;</p> <p>✓ володіти інтонаційними засобами виразності мовлення.</p>
---	---	--

4. Рекомендації щодо організації освітнього процесу особи з особливими освітніми потребами (зазначити необхідне):

1) рекомендований рівень підтримки:

- перший рівень підтримки;
- другий рівень підтримки;**
- третій рівень підтримки;
- четвертий рівень підтримки;
- п'ятий рівень підтримки;

2) адаптація та модифікація освітнього середовища:

Назва адаптації/модифікації	Так/ні	Примітка
Пристосування середовища:		
доступність	Ні	
освітлення	Так	
рівень шуму	Ні	
потреба в усамітненні, його періодичність та місце (ресурсна кімната, медіатека тощо)	Так	Ресурсна кімната
Психолого-педагогічна адаптація:		
використання візуального розкладу	Так	
збільшення часу на виконання завдань	Так	За потребою
збільшення обсягу допомоги (навідне питання, демонстрація зразка, нагадування тощо)	Так	За потребою
руховий режим	Так	Чергування видів

		діяльності, фізкультхвилинки, релаксаційні вправи
використання заохочень	Так	Словесне заохочення, наліпки
використання засобів для концентрації уваги	Так	
інше		
Адаптація навчального матеріалу:		
картки-підказки, картки-інструкції	Так	
Засоби альтернативної комунікації	Ні	
інше		
Модифікація:		
скорочення змісту навчального предмета	Ні	
зниження вимог для виконання завдань	Ні	
інше		

3) потреба у використанні:

- жестової мови та/або залученні перекладача жестової мови;
 шрифту Брайля;

4) потреба в додаткових заняттях з:

- так
 ні

5) потреба в консультації з:

фахівцями інклюзивно-ресурсного центру;

- фахівцями спеціальних закладів освіти;
 іншими фахівцями _____

6) наявність індивідуального навчального плану:

- так**
 ні.

У разі потреби в індивідуальному навчальному плані зазначити навчальні предмети (інтегровані курси), які потребують адаптації чи модифікації, та відповідального за розроблення індивідуального навчального плану педагогічного працівника:

Навчальний предмет (інтегрований курс)	Адаптація чи модифікація	Відповідальний педагогічний працівник
Математика	Адаптація	
Українська мова	Адаптація	
Українська література	Адаптація	
Біологія	Адаптація	
Історія	Адаптація	
Зарубіжна література	Адаптація	
Англійська мова	Адаптація	
Географія	Адаптація	
Основи здоров'я	Адаптація	
Фізична культура	Адаптація	
Образотворче мистецтво	Адаптація	
Трудове навчання	Адаптація	
Музичне виховання	Адаптація	

5. Додаткові психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги (заняття):

Найменування заняття (послуги)	Фахівець, який проводить заняття	Місце проведення	Розклад занять
--------------------------------	----------------------------------	------------------	----------------

	(надає послугу)		
Корекція розвитку		Ресурсна кімната Кабінет психолога	Середа 10:30- 11:15
Корекція розвитку мовлення		Ресурсна кімната	Вівторок 13:35- 14:20

6. Навчання:

за розкладом класу;

за адаптованим розкладом, з відвідуванням окремих уроків за індивідуальним розкладом відповідно до індивідуального навчального плану, зазначити які:

за модифікованим розкладом.

7. Забезпечення асистента учня (учениці):

1) потреба в асистенті учня (учениці) (супроводі під час інклюзивного навчання):

так

ні;

2) асистентом учня (учениці) є:

батьки: _____

інші законні представники _____

уповноважена батьками особа _____
(зазначити прізвище, власне ім'я,

по батькові (за наявності) та контактні дані)

соціальний робітник

(зазначити прізвище, власне ім'я, по батькові (за наявності) та контактні дані)

8. Забезпечення допоміжними засобами навчання:

1) потреба у підручниках:

підручники для закладів загальної середньої освіти та матеріали;

адаптація підручників для закладів загальної середньої освіти та матеріалів;

підручники для осіб з особливими освітніми потребами та матеріали.

2) допоміжні засоби для навчання:

так

ні.

Зазначити перелік засобів для навчання, які потребує учень (учениця):

Муляжі, ігри Монтесорі, кубики Зайцева, картки схеми для розвитку звязного мовлення.

9. Потреба в розумному пристосуванні:

так, зазначити яка: _____

ні.

10. Особливості проведення оцінювання:

адаптації проведення оцінювання за часом та змістом, зокрема: збільшення часу на виконання завдань; зменшення кількості завдань; використання зручних форм роботи (тести, усні опитування, аудіозавдання тощо) відповідно до потреб;

використання доступних форм викладу інформації для оцінювання (шрифту Брайля, письмових чи усних завдань тощо);

використання окремих карток з завданнями чи адаптованих матеріалів під час оцінювання;

адаптація завдань для оцінювання до особливостей сприйняття інформації (унікнення графічних завдань для осіб з порушенням зору, уникнення або створення комфортних умов для усних опитувань для осіб, які цього потребують, тощо);

інше (зазначити що) _____

11. Потреба у продовженні строків навчання:

так

ні.

12. Додаткові напрями роботи:

За сферами розвитку	Ціль	Очікувані результати, яких планується досягнути	Рівень досягнутих результатів (заповнюється після виконання індивідуальної програми розвитку)
Розвиток інтелектуальної сфери	Оволодіння новими знаннями та вміннями. Розширювати світогляд дитини та сприяти її всебічному розвитку. Вчити сприймати усний виклад навчального матеріалу.	Розширення та поглиблення загальних життєвих уявлень; навчальних вмінь та навичок. Розширення уявлення про навколишній світ. Підвищення рівня сформованості всіх видів навчальної діяльності учня. Сприймає усний виклад навчального матеріалу протягом 15-20 хв.	
Розвиток сенсорної, моторної	Продувжувати розвиток орієнтуванню у просторі. Розвивати тактильні відчуття та відчуття власного тіла.	Підвищення рівня розвитку орієнтування в просторі. Дмитро буде сприймати на дотик різні фактури.	
Розвиток мовленнєвої сфери	Корекція звуковимови, розвиток фонематичних процесів, вдосконалення мовленнєвих узагальнень в процесі вправ звукового аналізу і синтезу, розвиток граматичної будови мовлення. Ліквідація недоліків в оволодінні лексиною та граматиною. Робота над зв'язним мовленням.	Покращення зорової мовленнєвої уваги та пам'яті. Учень навчиться правильно будувати двослівні речення та складати двослівні речення із залученням слів. Покращення розвитку складової структури слова.	
Розвиток фізичних здібностей	Продувжувати розвиток дрібної моторики. Розвиток точності в русі, спритності рівноваги, гнучкості та	Підвищення рівня розвитку дрібної моторики та зазначених фізичних показників і навичок.	

За сферами розвитку	Ціль	Очікувані результати, яких планується досягнути	Рівень досягнутих результатів (заповнюється після виконання індивідуальної програми розвитку)
	працездатності.		
Розвиток емоційно-вольової сфери	Формувати вміння вільно спілкуватися в різних ситуаціях. Навчати висловлювати свої переживання та почуття; формувати навички самооцінювання, рідвищувати впевненість у собі, своєї самооцінки. Стимулювати бажання дитини працювати, виконувати завдання, виявляти ініціативу.	Покращиться стан емоційно-вольової сфери, навчиться висловлювати свої переживання та почуття, сформується навички самооцінювання, підвищиться впевненість у собі та своєї самооцінки. Покращиться бажання дитини працювати, виконувати завдання та виявляти ініціативу.	
Розвиток соціальної сфери	Допомагати дитині в соціальній адаптації, вчити регулювати свої емоції й бажання. Розвивати відчуття відповідальності, вчити проявляти емоції. Розвивати уяву. Створювати позитивні ситуації співпраці з дорослими. Залучати до групових ігор, вправ та позакласних заходів.	Дитина краще буде соціально адаптуватися, навчиться регулювати свої емоції і бажання. Розвине більше відчуття відповідальності та покращиться прояв емоцій Розвине краще уяву. Розвинути комунікативні навички та налагодження соціальних контактів	
Подолання навчальних труднощів	Працювати над осмисленням навчального матеріалу і можливістю застосовувати нові знання за аналогією. Розвиток психічних процесів, концентрації на виконанні завдань та саморегуляції поведінкових навичок. Розвиток швидкості сприймання та переробки інформації.	Учень до кінця навчального року розуміє навчальний матеріал і виконує аналогічні завдання. Підвищення рівня сформованості всіх видів навчальної діяльності Дмитра.	

За сферами розвитку	Ціль	Очікувані результати, яких планується досягнути	Рівень досягнутих результатів (заповнюється після виконання індивідуальної програми розвитку)
Інші			

13. Члени команди психолого-педагогічного супроводу, які склали індивідуальну програму розвитку:

Прізвище, власне ім'я, по батькові (за наявності)	Посада	Підпис
	Директор школи.	
	Вчитель образотворчого мистецтва	
	Заступник директора з НВР	
	Асистент вчителя	
	Вчитель математики	
	Вчитель українська мови та української літератури. Класний керівник	
	Вчитель біології	
	Вчитель історії	
	Вчитель зарубіжної літератури	
	Вчитель англійської мови	
	Вчитель географії	
	Вчитель основи здоров'я	
	Вчитель фізичної культури	
	Вчитель трудового навчання	
	Вчитель музичного виховання	
	Психолог	
	Логопед	
	Мати учня	

Індивідуальну програму розвитку погоджено одним з батьків (іншим законним представником) учня:

ІІІІІІІІ Анна Миколаївна

(зазначити прізвище, власне ім'я, по батькові (за наявності) одного з батьків (іншого законного представника) учня)

підпис _____ дата _____

2.2. Роль практичного психолога як члена команди підтримки інклюзивного процесу

Psychological support of children with special educational needs

- ▶ It is undeniable that every child is special. But still there are children who are called "special" not in order to emphasize the uniqueness of abilities, but in order to mark those special needs that distinguish them from other children. Regardless of the state of health, the presence of a physical or intellectual impairment, every person has the right to a full life, education, the quality of which does not differ from the quality of education of other people.
- ▶ Since the development and upbringing of a child with special needs requires special knowledge about the disease, its consequences, potential opportunities of the child, it is important to properly organize the work of a multidisciplinary team of specialists in an educational institution.
- ▶ Psychological support of inclusive education and upbringing requires planning, additional professional training, as well as contacts with specialists who can provide appropriate assistance. Such assistance to parents, practical psychologists and teachers is provided by psychological-medical-pedagogical consultations (PMPK), which are methodical institutions of the education system and carry out consultative, methodical, psychological-pedagogical, corrective-restorative, developmental, analytical, prognostic, preventive, and educational work. Quite often, it is the psychological service of the institution that initiates parents' appeals to the PMPK. The conclusion given by this commission is of a recommendatory nature and is the basis for the child to receive help in the institution where he studies or directly in the PMPK. Drawing up a program of psychological support is possible only after a thorough psychological-medical-pedagogical examination of each child.

► Psychological support is a field and a method of activity of a practical psychologist, which are designed to help a person and society in solving a wide range of problems generated by a person's life in society. The issue of psychological and social support of children is at the intersection of the functions of many specialists, and therefore cannot be attributed to the sphere of professional activity of only one specialist.

► The following tasks are faced by a psychologist who provides psychological support for children with OOP:

1) selection of diagnostic tools suitable for working with different categories of children according to the existing developmental defect; creation of a data bank of diagnostic tools for the study of individual characteristics of children, the level of development of cognitive processes, the level of adaptation of the child to the conditions of the educational institution, the communication style of parents and teachers with children;

2) identifying children who have difficulties in learning, communicating and interacting with others; determining the causes of these difficulties by conducting psychological diagnostics and observations;

3) provision of psychological assistance to children who have special needs in the form of counseling, psychological correction, psychological support;

4) monitoring of the medical-psychological and psychological-pedagogical status of the child in the dynamics of his mental development;

5) provision of advisory assistance to parents of children with special needs;

6) forming a tolerant attitude towards children with special educational needs in the participants of the educational process (children, parents, educators, representatives of the administration) through the implementation of educational work.

The focus of attention of escort participants is:

► - cognitive sphere;

► - the level of development of thinking;

- ▶ - formation of educational skills;
- ▶ - speech development;
- ▶ - working capacity;
- ▶ - interaction with peers;
- ▶ - interaction with teachers;
- ▶ - behavioral self-regulation;
- ▶ - presence and nature of educational motivation;
- ▶ - emotional condition;
- ▶ - peculiarities of individual self-concept;
- ▶ - communicative readiness of the child, etc.

Ефективність психолого-педагогічного супроводу забезпечується відповідними засобами діагностики та визначення індивідуальних потреб дитини, застосуванням розвиткових та психокорекційних методик. На рівні держави ефективність супроводу забезпечується відповідною освітньою та соціальною політикою та реалізацією державних програм соціальної допомоги.

Інклюзивне (інтегроване) навчання в дошкільних навчальних закладах вимагає створення спеціальних умов з метою забезпечення виконання корекційно-розвивального та навчально-виховного процесів дітей з особливими потребами. Головний принцип інклюзії: «Рівні можливості для кожного».

- ▶ Psychological examination includes:
 - ▶ 1. Features of the development of the cognitive (intellectual) sphere.
 - ▶ 2. Peculiarities of the development of the emotional, volitional and personal sphere.
 - ▶ 3. Interpersonal relations.
- ▶ The results of the child's psychological examination at the PMPC contain information about: adequacy of behavior, peculiarities of contact, presence of interest in interaction with an adult; characteristics of subject-practical actions, work capacity, ability to concentrate, analyze subjects, distinguish essential

features, individual parts, establish similarities and differences, generalize, carry out classification, transfer skills to new cognitive situations, degree of independence, nature of necessary help, peculiarities of learning; the ability to establish cause-and-effect relationships, reason, draw conclusions; the state of the emotional and volitional sphere, behavior, features of personality formation.

2.3 . Особливості формування інклюзивного освітнього середовища для забезпечення всебічного розвитку дитини

Українське суспільство досягло такого рівня соціального розвитку, коли не може собі дозволити втратити жодну підростаючу людину, а визнання Конвенції ООН про права дитини та Всесвітньої декларації про забезпечення виживання, захист і розвиток дітей посилило увагу батьків, держави і громадськості до їхніх проблем з народження і до повноліття та відповідальності за розвиток, навчання і виховання. Безумовно, діти з особливими освітніми потребами теж не повинні залишатися без належної уваги. Адже історично так склалося, що вони були позбавлені можливостей отримувати освіту поруч зі своїми однолітками з нормальним розвитком, їм відмовляли у доступі до загальноосвітньої навчальної програми і навчали у спеціальних закладах.

Тому на сьогодні одним із найважливіших явищ у сучасній спеціальній освіті є рух за інклюзивну освіту. Інклюзія справляє значний вплив на політику, науково-пошукову та практичну роботу і має багато значень, що охоплюють діапазон від простого зарахування учнів з особливими освітніми потребами в звичайні класи до трансформації філософії, цінностей і практичних підходів цілих освітніх систем. Інклюзія потрібна нашій державі як засіб досягнення соціальної справедливості в інтересах учнів з особливими освітніми потребами.

Ученими обговорюються проблеми інтеграції дітей з особливими освітніми потребами і активно розробляються підходи до навчання і виховання

їх в умовах загальноосвітніх навчальних закладів. Вивчення особливостей створення комфортного інклюзивного освітнього середовища має важливе значення для успішного виховання та соціалізації не тільки дітей з порушеннями психофізичного розвитку а й інших учнів.

З огляду на вищезазначене ставимо за мету з'ясувати особливості формування інклюзивного освітнього середовища та визначити його переваги для всієї категорії дітей. Реалізація даної мети вимагає визначення сутності й ознак інклюзивного освітнього середовища, а також стану дослідження даної проблеми.

Активні наукові розробки проблеми інклюзивного навчання з'явилися у науковій літературі приблизно в середині 80-х років минулого століття.

У 1978 році Л. Виготським було доведено, що розвиток дитини у спеціальних закладах відбувається у вузькому, обмеженому колі колективу, у маленькому замкненому світі, де все пристосовано до дефекту. Унаслідок штучної ізоляції дітей, відриву від сім'ї, ровесників формується особистість, невпевнена у собі, власних силах і можливостях. Таким чином формується так звана «вторинна інвалідність».

Аналіз праць В.О. Сухомлинського свідчить про те, що майже в усіх своїх роботах учений звертав особливу увагу на необхідність використання **принципу індивідуального підходу** в роботі з дітьми з особливими потребами. «Конкретна наша робота, – зазначав дослідник, – полягає у визначенні причин біди в кожному окремому випадку, необхідності знайти кожній дитині посильну розумову працю, доступні для неї шляхи подолання труднощів, захопити її цікавою роботою, завдяки якій вона могла б розвиватись інтелектуально». «Духовне життя школи повинно бути настільки багатогранним, щоб кожний знайшов поле для розкриття, ствердження своїх сил і творчих здібностей. Зміст духовного життя полягає в тому, що в кожному вихованці пробуджується його індивідуальна неповторність. Тільки там, де маленька людина переживає відчуття гордості від того, що вона у чомусь досягла видатних успіхів, виявила себе, – в індивідуальному духовному житті

ми бачимо те, що потрібно називати енергією думки. Радість розумової праці – ось що стає доступним людині, якщо її духовне життя перейнято почуттям оптимістичної впевненості у своїх силах, почуттям власної гідності», – писав В.О. Сухомлинський [1].

В.О. Сухомлинський наголошував на тому, що не може існувати виховання особистості поза колективом, як не може бути колективу без особистостей. Розумово відсталі діти не повинні бути покинуті самі на себе, а розвиватися у таких же умовах, що й нормальні діти. В.О. Сухомлинський доречно зауважував, що колектив може стати виховним середовищем тільки в тому разі, коли він створюється під час спілкування і спільної діяльності, яка дає кожному радість і насолоду, розвиває його інтереси і здібності, коли є освічений педагог, який любить дітей.

Питанню інтегрованого навчання та виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку приділяли увагу численні фахівці в галузі соціальної, корекційної, спеціальної педагогіки та дефектології: Л. Аксьонова, В. Бондар, Є. Бондаренко, М. Веденіна, М. Власова, О. Глоба, В. Григоренко, П. Горностай, Г. Іващенко, Б. Пузанов, О. Усанов.

В Україні окремі аспекти проблеми інтегрованого навчання висвітлюються у працях А. Колупаєвої, М. Сварника, В. Синьова, Н. Софій, М. Шеремет, В. Тарасун, О. Таранченко, А. Шевцова та ін.

Більшість учених вказують на необхідність упровадження нових форм освіти, які б сприяли інтеграції людей з особливими потребами у суспільство. Серед них особливої уваги заслуговує інклюзивна освіта.

Мета інклюзивного закладу освіти, як зазначають В. В. Алексєєва та І. В. Сошіна, – «надати всім учням можливість найбільш повноцінного соціального життя, активної участі в колективі, тим самим забезпечуючи найбільш повну взаємодію і турботу один про одного як членів співтовариства» [2, 17-18].

Погодимось із Елен Р. Данієлс та Кей Стаффорд у тому, що «залучення дає можливість малятам з вадами взаємодіяти зі звичайними дітьми,

спостерігати за ними, наслідувати їх. Інакше кажучи, діти-інваліди можуть отримувати такий соціальний досвід, як і їхні здорові товариші. Спілкування з інвалідами корисне і для звичайних дітей, їхніх сімей, учителів та місцевої громади» [3, 23].

На сучасному етапі розвитку освіти дітей з особливими освітніми потребами пріоритетного значення набуває створення інклюзивного освітнього середовища. У такому середовищі всі діти навчаються разом у системі масової освіти за загальноосвітніми навчальними програмами, що пристосовані до потреб такої дитини.

Серед першочергових кроків у напрямі створення інклюзивного середовища вбачаються такі: відмовитися від стереотипних поглядів на вчителів, учнів і навчальний процес; формувати в школі атмосферу, засновану на ідеях інклюзії; розбудувати школу як громаду; зосереджуватися на співпраці, а не на конкуренції; прищеплювати віру в свої сили кожному члену шкільного колективу [4, 19].

Необхідними умовами формування інклюзивного освітнього середовища в загальноосвітніх навчальних закладах є:

- визнання педагогом необхідності використання різноманітних навчальних підходів з урахуванням різних стилів навчання, темпераменту й особистості окремих дітей;
- адаптація навчальних матеріалів для використання по-новому, підтримуючи самостійний вибір дитини у процесі навчання у класі;
- використання різних варіантів об'єднання дітей у групи;
- налагодження співробітництва та підтримки серед учнів класу;
- використання широкого спектру занять, практичних вправ і матеріалів, що відповідають рівню розвитку дитини.

Мета цього середовища – орієнтуватися на розвиток особистості та відповідати запитам соціального оточення і сподіванням людини.

Освітнє середовище тільки тоді буде інклюзивним, коли матиме ряд ознак:

– спланований і організований фізичний простір, у якому б діти могли безпечно пересуватися під час групових та індивідуальних занять;

- наявність сприятливого соціального та емоційного клімату;
- створені умови для спільної роботи дітей, а також надання один

одному допомоги в досягненні позитивного результату.

В інклюзивному освітньому середовищі всі діти здатні досягати успіху. На основі всебічного аналізу літератури з цього питання Д. МакГрегор і Фогельсберг наводять такі переваги для дітей з особливими освітніми потребами:

– в інклюзивному середовищі діти з обмеженими можливостями демонструють вищий рівень соціальної взаємодії з іншими дітьми, які таких обмежень не мають;

- в інклюзивному освітньому середовищі підвищується соціальна компетентність і вдосконалюються комунікативні навички дітей з відмінними здібностями;

- діти з особливими потребами навчаються за складнішою й глибшою навчальною програмою, завдяки чому процес набуття вмінь і навичок протікає ефективніше, а академічні досягнення покращуються;

- посилюється соціальне сприйняття дітей з відмінними здібностями завдяки методиці навчання в інклюзивних школах, де воно часто відбувається у формі групової роботи. Працюючи в малих групах, діти навчаються бачити людину, а не її ваду, та починають усвідомлювати, що між ними та дітьми з обмеженими можливостями є багато спільного;

- дружні стосунки між дітьми з обмеженими можливостями та іншими, що таких обмежень не мають, зазвичай частіше розвиваються в інклюзивному середовищі. Дослідження довели, що діти в інклюзивному закладі мають надійніші й триваліші зв'язки з друзями, ніж діти в сегрегованому середовищі. Це особливо справедливо в ситуації, коли діти відвідують місцеву школу у своєму районі та мають більше можливостей бачитися з друзями після уроків.

Аргументи на користь перебування учнів в інклюзивному освітньому середовищі незаперечні. Тому супротивне твердження про те, що решта дітей отримують менш якісну освіту в інклюзивному середовищі чи опиняються у менш сприятливих соціальних умовах, важко назвати аргументованим.

У багатьох відношеннях решта дітей від перебування в інклюзивному середовищі отримують стільки ж користі, стільки й діти з особливими освітніми потребами. Присутність дітей з відмінними здібностями в класі ніяк не заважає успішності інших учнів, які не мають обмежень.

Діти без обмежених можливостей можуть підвищувати самооцінку та закріплювати знання навчального змісту, виступаючи наставниками для інших. Також вони мають нагоду опанувати додаткові вміння, наприклад, навчитися читати шрифт Брайля чи спілкуватися мовою глухонімих. Навчання цих умінь може відбуватися у ситуації, коли всі учасники процесу усвідомлюють їхню важливість і можуть застосовувати на практиці. Крім того, володіння ними надає можливість для особистісного зростання, якої часто позбавлені діти, що не мали нагоди навчатися поруч з тими, хто має відмінні здібності.

Усі діти, перебуваючи в інклюзивному середовищі, можуть навчитися цінувати й поважати дітей з відмінними здібностями. Вони навчаються бачити людину, а не передусім її ваду чи обдарованість, та не помічати пов'язаних із ними соціальних ярликів.

Таким чином, інклюзивне освітнє середовище – це середовище, де всі учні незалежно від своєї освітніх потреб здатні навчатися ефективніше, підвищувати свою соціальну компетентність, вдосконалювати комунікативні навички, а також відчувати себе частиною спільноти.

Features of the formation of an inclusive educational environment to ensure the comprehensive development of the child

Kalinichenko Irina Alexandrovna

Ukrainian society has reached a level of social development when it cannot afford to lose a single adult, and the recognition of the UN Convention on the Rights of the Child and the World Declaration on the Survival, Protection and Development of Children has raised the attention of parents, the state and the public. adulthood and responsibility for development, training and education. Of course, children with special educational needs should not be left without proper attention either. After all, historically, they have been deprived of the opportunity to receive education along with their peers with normal development, they have been denied access to the general education program and taught in special institutions.

Therefore, today one of the most important phenomena in modern special education is the movement for inclusive education. Inclusion has a significant impact on policy, research and practical work and has many meanings, ranging from simply enrolling students with special educational needs in regular classes to transforming the philosophy, values and practical approaches of entire education systems. Our state needs inclusion as a means of achieving social justice in the interests of students with special educational needs.

Scientists discuss the problems of integration of children with special educational needs and actively develop approaches to their education and upbringing in the context of secondary schools. The study of the peculiarities of creating a comfortable inclusive educational environment is important for the successful education and socialization not only of children with mental and physical disabilities but also other students.

The purpose of the article. In view of the above, we aim to find out the specifics of creating an inclusive educational environment and determine its benefits

for the whole category of children. Achieving this goal requires determining the nature and characteristics of an inclusive educational environment, as well as the state of research on this issue.

Analysis of publications. Active research on the problem of inclusive education appeared in the scientific literature around the mid-1980s.

In 1978, L. Vygotsky proved that the development of a child in special institutions takes place in a narrow, limited circle of staff, in a small closed world, where everything is adapted to the defect. As a result of artificial isolation of children, separation from family, peers, a person is formed who is insecure about himself, his own strengths and abilities. Thus, the so-called "secondary disability

Analysis of the works of V.O. Sukhomlinsky testifies that in almost all his works the scientist paid special attention to the need to use the principle of individual approach in working with children with special needs. "Our specific work," said the researcher, "is to determine the causes of trouble in each case, the need to find every child able to do mental work, available ways to overcome difficulties, to capture her interesting work that could develop intellectually." "The spiritual life of the school should be so multifaceted that everyone finds a field for discovery, assertion of their strengths and creative abilities. The meaning of the spiritual life is that in each pupil awakens his individual uniqueness. Only where a small person experiences a sense of pride in the fact that he has achieved outstanding success in something, has found himself - in the individual spiritual life, we see what should be called the energy of thought. The joy of mental work is what becomes available to a person if his spiritual life is imbued with a sense of optimistic self-confidence, a sense of self-worth," wrote V.O. Sukhomlinsky [1].

V.O. Sukhomlinsky stressed that there can be no education of the individual outside the team, as there can be no team without individuals. Mentally retarded children should not be left alone, but develop in the same conditions as normal children. V.O. Sukhomlinsky aptly noted that the team can become an educational environment only if it is created through communication and joint activities that give

everyone joy and pleasure, develop their interests and abilities, when there is an educated teacher who loves children.

Numerous specialists in the field of social, correctional, special pedagogy and defectology paid attention to the issue of integrated education and upbringing of children with mental and physical disabilities: L. Aksonova, V. Bondar, E. Bondarenko, M. Vedenina, M. Vlasova, O. Globa, V. Grigorenko, P. Gornostay, G. Ivashchenko, B. Puzanov, O. Usanov.

In Ukraine, some aspects of the problem of integrated learning are covered in the works of A. Kolupaeva, M. Svarnyk, V. Sinyov, N. Sofia, M. Sheremet, V. Tarasun, O. Taranchenko, A. Shevtsova and others.

Most scholars point to the need for new forms of education that would promote the integration of people with special needs into society. Among them, inclusive education deserves special attention.

The purpose of an inclusive educational institution, as noted by VV Alekseev and IV Soshin, - "to give all students the opportunity for the most fulfilling social life, active participation in the team, thus ensuring the fullest interaction and care for each other as members of the community." [2, 17-18].

We agree with Ellen R. Daniels and Kay Stafford that "engagement enables children with disabilities to interact with, observe, and imitate ordinary children. In other words, children with disabilities can have the same social experience as their healthy peers. Communication with people with disabilities is also useful for ordinary children, their families, teachers and the local community "[3, 23].

At the present stage of development of education of children with special educational needs, the creation of an inclusive educational environment becomes a priority. In such an environment, all children study together in the system of mass education in general education programs that are adapted to the needs of such a child.

Among the priority steps towards creating an inclusive environment are the following: abandoning stereotypical views on teachers, students and the educational process; to create an atmosphere in the school based on the ideas of inclusion; build

the school as a community; focus on cooperation, not competition; instill faith in their strength to each member of the school staff [4, 19].

Necessary conditions for the formation of an inclusive educational environment in secondary schools are:

- recognition by the teacher of the need to use different learning approaches, taking into account the different learning styles, temperament and personality of individual children;
- adaptation of educational materials for use in a new way, supporting the child's independent choice in the learning process in the classroom;
- use of different options for grouping children;
- establishing cooperation and support among students in the class;
- use of a wide range of classes, practical exercises and materials that correspond to the level of development of the child.

The purpose of this environment is to focus on the development of personality and meet the demands of the social environment and human expectations.

The educational environment will be inclusive only if it has a number of features:

- planned and organized physical space in which children could move safely during group and individual classes;
- the presence of a favorable social and emotional climate;
- created conditions for children to work together, as well as help each other achieve a positive result.

In an inclusive educational environment, all children are able to succeed. Based on a comprehensive analysis of the literature on this subject, D. McGregor and Vogelsberg cite the following benefits for children with special educational needs:

- in an inclusive environment, children with disabilities demonstrate a higher level of social interaction with other children who do not have such disabilities;
- in an inclusive educational environment, social competence is increased and the communication skills of children with excellent abilities are improved;

- children with special needs study according to a more complex and deeper curriculum, thanks to which the process of acquiring skills and abilities is more efficient and academic achievements are improved;

- the social perception of children with excellent abilities is strengthened due to the methods of teaching in inclusive schools, where it often takes place in the form of group work. Working in small groups, children learn to see a person, not his or her disability, and begin to realize that they have much in common with children with disabilities;

- Friendships between children with disabilities and others without such disabilities are usually more likely to develop in an inclusive environment. Research has shown that children in an inclusive setting have more secure and lasting relationships with friends than children in a segregated environment. This is especially true when children attend a local school in their area and have more opportunities to see friends after school.

Arguments in favor of students in an inclusive educational environment are undeniable. Therefore, the contradictory statement that other children receive lower quality education in an inclusive environment or find themselves in less favorable social conditions can hardly be called substantiated.

In many ways, other children benefit just as much from being in an inclusive environment as children with special educational needs. The presence of children with excellent abilities in the classroom does not interfere with the success of other students who have no restrictions.

Children with disabilities can increase their self-esteem and consolidate their learning by mentoring others. They also have the opportunity to acquire additional skills, such as learning to read Braille or communicating in the language of the deaf and dumb. Learning these skills can take place in a situation where all participants in the process are aware of their importance and can apply them in practice. In addition, owning them provides an opportunity for personal growth, which is often lacking in children who have not had the opportunity to study alongside those who have excellent abilities.

All children in an inclusive environment can learn to value and respect children with great abilities. They learn to see the person, not primarily his or her flaws or talents, and not to notice the social labels associated with them.

Conclusions. Thus, an inclusive educational environment is an environment where all students, regardless of their educational needs, are able to learn more effectively, increase their social competence, improve communication skills, and feel part of the community.

2.4 . Практичне заняття

План

1. Розробити таблицю «Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами (нозологія за вибором)» для учнів початкової школи (за основу взяти оцінювання учнів, розроблені в програмі на сайті МОН).

2. Підготувати повідомлення на тему «Оцінювання в навчальному процесі (зарубіжний досвід).»

1. Таблиця «Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з інтелектуальними порушеннями » для учнів початкової школи.

Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів визначають:

- ❖ якість знань (предметних, про способи діяльності, оцінних): міцність, повнота, глибина, узагальненість, системність, дійовість;
- ❖ рівень сформованості вмінь (предметних, розумових, загальнонавчальних, оцінних); • рівень оволодіння мовою, мовленням;
- ❖ наявність, характер і міра використання жестового мовлення: рівень розуміння мови, мовлення;
- ❖ рівень оволодіння досвідом творчої діяльності (частково-пошуковий, пошуковий);
- ❖ рівень самостійності учня під час виконання завдань.

Зазначені критерії дають змогу виділити чотири інтегровані рівні навчальних досягнень учнів початкових класів: початковий, середній, достатній, високий.

Рівень	Характеристика
--------	----------------

<p>I рівень Початковий 1-3 бали</p>	<ul style="list-style-type: none"> ❖ учень засвоює знання у формі окремих фактів, елементарних уявлень, які відповідають мінімальному обсягові програмних вимог; ❖ володіє різними видами вмінь на рівні копіювання зразка виконання діяльності; ❖ розуміння мови і мовлення обмежене; ❖ засвоєний навчальний матеріал відтворює переважно жестовим мовленням, яке не є ідентичним вербальному; ❖ самотійну роботу виконує під безпосереднім керівництвом вчителя; активність недостатня; ❖ пізнавальний інтерес не спостерігається.
<p>II рівень Середній. 4-6 бали</p>	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Знання учня частково відповідають програмним вимогам, при встановленні простих внутрішньопонятійних зв'язків припускається помилок і неточностей; ❖ володіє вміннями на рівні виконання способів діяльності за зразком; із допомогою вчителя здатний виконати завдання за аналогією; ❖ мову та мовлення розуміє фрагментарно лише в межах засвоєного навчального матеріалу та у звичних ситуаціях спілкування; ❖ намагається відтворювати навчальний матеріал вербально, але припускається численних помилок у побудові та граматичному оформленні речень; ❖ жестове мовлення - переважно калькуюче, використовується учнем для заповнення пропусків у вербальних відповідях та для пояснення, підкріплення своєї думки; ❖ завдання виконує з певною допомогою вчителя; активність виявляє епізодично; ❖ спостерігаються окремі вияви пізнавального інтересу.
<p>III рівень Достатній. 7-9 бали</p>	<ul style="list-style-type: none"> ❖ учень засвоює більшу частину навчального матеріалу; ❖ здатен встановлювати прості внутрішньопонятійні зв'язки; ❖ володіє вміннями на рівні виконання способу діяльності за аналогією; ❖ мову та мовлення розуміє в межах засвоєного навчального матеріалу: відтворює навчальний матеріал вербально, але припускається помилок у побудові та граматичному оформленні висловлювань; ❖ жестове мовлення використовує епізодично; ❖ здатен самотійно виконувати завдання з частковою допомогою вчителя;

	<ul style="list-style-type: none"> ❖ активність стала, діяльність має репродуктивний і частковопошуковий характер; ❖ пізнавальний інтерес не стійкий
<p>IV рівень</p> <p>Високий.</p> <p>10-12</p>	<ul style="list-style-type: none"> ❖ учень якісно та повно засвоює навчальний матеріал визначений програмою; ❖ встановлює внутрішньо понятійні та міжпонятійні зв'язки; ❖ самостійно й адекватно застосовує набуті знання, вміння, навички в аналогічних та нових умовах: мову та мовлення розуміє в обсязі передбаченому програмою; ❖ відтворює навчальний матеріал вербально з незначними граматичними помилками; ❖ калькуюче жестове мовлення використовує за необхідності; здатен самостійно виконувати завдання; ❖ мінімальною допомогою вчителя; ❖ активність стала, діяльність має творчопошуковий, систематичний і стійкий характер; ❖ пізнавальний інтерес стійкий.

Назва предмета	Критерії оцінювання	
Українська мова (підготовчий, 1-4 класи)	Рівень	Характеристика навчальних досягнень учнів порушеннями інтелектуального розвитку помірною ступеня
	I - початковий	<p>Аудіювання: Учень (учениця) фрагментарно звертає увагу на повідомлення, запитання, спонукання співрозмовника, байдужий до їх змісту. Допомогу у вигляді запитань, наочності, інших стимулюючих засобів не використовує.</p> <p>Говоріння: Учень (учениця) на запитання по змісту прослуханого чи прочитаного відповіді не може. Допомогу у вигляді запитань, наочності, інших стимулюючих засобів не використовує. До розмови байдужий, в діалог не вступає. Не здатен скласти коротке монологічне звернення. Не вміє скласти репліки відповідно до запропонованої ситуації і мети спілкування.</p> <p>Читання: Учень (учениця) змісту прочитаного не розуміє. На запитання до змісту тексту не відповідає. Байдужий до читання. Потребує постійної допомоги і контролю вчителя.</p>

		<p>Письмо. Учень (учениця) намагається писати графічні елементи букв, їх поєднання. Гігієнічних норм не дотримується. Зразком не користується. Допомогу вчителя не сприймає. До роботи байдужий. Потребує постійного контролю, посиленої допомоги.</p>
II – середній		<p>Аудіювання: Учень (учениця) елементарно орієнтується у змісті предмету мовлення. Реагує (звертає увагу) на репліки співрозмовника, відповідаючи на окремі запитання лише “так” чи “ні”. Потребує постійної підтримки та стимулювання діяльності.</p> <p>Говоріння: Учень (учениця) прослухане чи прочитане переказати не може; на запитання до малюнків за змістом прослуханого або прочитаного відповідає одним словом. Активності та зацікавленості в підтриманні розмови не виявляє. Потребує постійного стимулювання діяльності.</p> <p>Читання: Учень (учениця) зливає звуки у складі під час читання, переходить на побуквений спосіб, робить заміни букв. Значення багатьох слів та змісту речень не розуміє. До читання ставиться пасивно; потребує постійної допомоги і контролю за діяльністю з боку вчителя.</p> <p>Письмо: Учень (учениця) пише букви, допускаючи порушення у їх поєднанні, у розмірах, не дотримується обмежувальних ліній. Списує по буквах, допускає пропуски, перестановки. Допомогу у вигляді інструкції та зразка не сприймає. До роботи байдужий. Потребує постійного контролю, посиленої допомоги.</p>
III – достатній		<p>Аудіювання: Учень (учениця) будує 1-2 простих непоширених речення, зміст яких свідчить про елементарні уявлення про предмет мовлення. Відповідає, переважно повторюючи відповіді за співрозмовником. Допомогу у вигляді ілюстрацій, навідних запитань сприймає частково. Потребує постійного стимулювання діяльності.</p> <p>Говоріння: Учень (учениця) підтримує діалог лише зацікавленим ставленням до співрозмовника, реагуючи на репліки</p>

		<p>співрозмовника (повідомлення, запитання, спонукання), не ініціюючи розмови. Повторює відповіді за співрозмовником. Буде прості непоширені речення. Потребує постійного стимулювання діяльності.</p> <p>Читання: Учень (учениця) допускає заміну, перестановку окремих букв. Читає побуквено. Припускається багатьох помилок у вимові звуків, складів, слів. Потребує допомоги вчителя в поясненні незнайомих слів. Зміст прочитаного розуміє з допомогою потребує постійного контролю та активізації діяльності.</p> <p>Письмо. Учень (учениця) допускає помилки у поєднанні букв, у їх розмірах. Орієнтується у написанні букв зі схожими елементами. Може допускати дзеркальне написання букв. Списує окремі слова. Письмо неохайне. Ставлення до роботи позитивне. Потребує спонукання і допомоги з боку вчителя.</p>
Математика (підготовчий, 1-4 класи)	I - початковий	Учень (учениця) володіє елементарними уміньми на рівні копіювання зразка способу дій. Дії пасивного характеру. Потребує повної підтримки та супроводу з боку вчителя.
	II – середній	За допомогою вчителя учень фрагментарно відтворює незначний обсяг навчального матеріалу. За зразком, словесною інструкцією і допомогою вчителя учень розв'язує найпростіші приклади і задачі. Ставлення до навчання байдуже або недостатньо позитивне. Потребує постійного контролю, значної допомоги та стимулювання з боку вчителя.
	III – достатній	Учень з використанням наочності відтворює (не завжди точно) навчальний матеріал. Матеріал частково розуміє, пояснити спосіб розв'язку, виділити суттєве і другорядне не може. За наслідуванням, зразком і словесною інструкцією виконує прості математичні завдання. Записує і розв'язує приклади і прості арифметичні задачі, виконує геометричні завдання з допомогою вчителя. Проявляє епізодичний інтерес до навчання. Потребує стимулювання, постійної активізації, контролю.

Природознавство (підготовчий, 1-4 класи)	I - початкови й	Учень (учениця) за допомогою вчителя фрагментарно впізнає (показує або називає) об'єкти природного оточення. Допомогу сприймає не одразу, а після кількох разів детального пояснення. Виявляє байдуже ставлення до навчання, праці, людей, норм моралі, природи.
	II – середній	Учень (учениця) за допомогою вчителя відтворює (не точно) незначну частину навчального матеріалу. Під керівництвом учителя може виконати за зразком прості завдання. Потребує постійної допомоги вчителя у проведенні спостережень, дослідів, практичних робіт. Виявляє епізодичний інтерес до навчання, праці, людей, природи, правил поведінки.
	III – достатній	Учень (учениця) відтворює (не завжди точно) до половини обсягу навчального матеріалу. Потребує допомоги вчителя у проведенні спостережень, дослідів, практичних робіт, виконання завдань у зошиті. Виявляє позитивне ставлення до навчання, праці, людей, природи.
Я у світі (3-4 класи)	I - початкови й	В учня (учениці) не сформовані уявлення та поняття про об'єкти природного і суспільного оточення. Дії переважно пасивного характеру. Ставлення до навчання байдуже. Потребує повної підтримки та супроводу з боку вчителя.
	II – середній	Учень (учениця) під безпосереднім керівництвом учителя фрагментарно не завжди правильно впізнає, сприймає об'єкти природного і суспільного оточення. Потребує постійного контролю, значної допомоги та стимулювання з боку вчителя. Має байдуже ставлення до навчання, праці, людей, норм моралі, природи.
	III – достатній	Учень (учениця) за допомогою вчителя здатен відтворити незначний обсяг навчального матеріалу у формі елементарних уявлень. Потребує допомоги вчителя у виконання завдань у зошиті. Під керівництвом вчителя може виконати за зразком прості завдання. Потребує стимулювання, постійної активізації та контролю з боку вчителя. Проявляє епізодичний інтерес до навчання, праці, людей, природи, правил поведінки.

Образотворче мистецтво (підготовчий, 1-4 класи)	I - початковий	Учень за допомогою вчителя фрагментарно сприймає та на частковому рівні відтворює деякі художні образи. В образотворчій діяльності демонструє окремі елементарні вміння й навички. Потребує постійної значної допомоги, стимулювання діяльності з боку вчителя. Ставлення до навчально-практичної діяльності байдуже.
	II – середній	Учень за допомогою вчителя здатний емоційно відчувати та відтворювати елементи художнього тематичного матеріалу. Під керівництвом вчителя здатний зрозуміти художньо-образотворчі завдання. Потребує додаткового роз'яснення умов завдання(зразка), на основі показу графічних дій чи за вербальною допомогою здатний частково відтворювати тематичний матеріал в образотворчій діяльності. Потребує постійного контролю та стимулювання діяльності з боку вчителя. Самооцінка результатів образотворчої діяльності неадекватна. Має позитивне, але недостатньо виразне ставлення до навчально-практичної діяльності.
	III – достатній	Учень здатний емоційно відчувати та усвідомлювати основну частину художнього тематичного матеріалу. Правильно виконує за інструкцією аналогічні художньо-образотворчі завдання, відтворює (переказує) кілька основних етапів їх виконання. Потребує контролю та допомоги з боку вчителя. Правильно виконує нескладні графічні завдання. Має слабковиразне позитивне ставлення до навчально-практичної діяльності.
Музичне мистецтво (підготовчий, 1-4 класи)	I - початковий	Учень (учениця) має фрагментарні уявлення про предмет вивчення. За повної підтримки вчителя частково виконує окремі дії музично-інтонаційного характеру. Дії переважно пасивного характеру. Ставлення до навчання байдуже. Потребує значної постійної допомоги, повної підтримки та супроводу з боку вчителя.
	II – середній	Учень (учениця) за допомогою учителя частково розпізнає об'єкт вивчення. Виконує окремі дії музично-інтонаційного змісту на рівні копіювання зразка способу дії. Ставлення до навчання недостатньо позитивне. Поведінка

		ситуативна. Потребує схвалення, постійної допомоги, супроводу. контролю та стимулювання.
	III – достатній	Учень (учениця) має уявлення про об'єкт вивчення. З використанням наочності відтворює (не завжди точно) основні змістові елементи навчального матеріалу. Матеріал в основному розуміє, але пояснити, виокремити в ньому суттєве та другорядне не може. За наслідуванням і словесною інструкцією епізодично виконує прості завдання музично-інтонаційного змісту. Ставлення до навчання ситуативне. Потребує постійної допомоги, активізації та контролю.
Трудове навчання (підготовчий, 1-4 класи)	I - початковий	Учень за допомогою вчителя намагається розпізнати об'єкт вивчення. Ставлення до навчально-практичної діяльності байдуже. Потребує постійної значної допомоги щодо виконання трудових дій, завдання, організації робочого місця, виконання санітарно-гігієнічних вимог та техніки безпеки.
	II – середній	Учень має уявлення про об'єкт вивчення і за допомогою вчителя фрагментарно відтворює його ознаки. Спільно з учителем виконує окремі трудові дії, прості завдання. Має байдуже або слабо виразне позитивне ставлення до навчально-практичної діяльності. Потребує стимуляції та постійної значної допомоги щодо виконання трудових дій, завдання, організації робочого місця, виконання санітарно-гігієнічних вимог та техніки безпеки.
	III – достатній	Учень має уявлення про об'єкт вивчення і за допомогою вчителя відтворює його ознаки. Спільно з учителем виконує трудові дії, прості завдання. Має слабо виразне позитивне ставлення до навчально-практичної діяльності. Потребує стимуляції та постійної значної допомоги щодо виконання трудових дій, завдання, організації робочого місця, виконання санітарно-гігієнічних вимог та техніки безпеки.
Основи здоров'я (підготовчий, 1-4 класи)	I - початковий	Учень (учениця) має фрагментарні уявлення про предмет вивчення. За повної підтримки вчителя частково виконує окремі дії здоров'я

		збережувального характеру. Дії переважно пасивного характеру. Ставлення до навчання байдуже. Потребує значної постійної допомоги, повної підтримки та супроводу з боку вчителя.
	II – середній	Учень (учениця) за допомогою учителя частково розпізнає об'єкт вивчення. Виконує окремі дії здоров'я збережувального змісту на рівні копіювання зразка способу дії. Ставлення до навчання недостатньо позитивне. Поведінка ситуативна. Потребує схвалення, постійної допомоги, супроводу, контролю та стимулювання.
	III – достатній	Учень (учениця) має уявлення про об'єкт вивчення. З використанням наочності відтворює (не завжди точно) основні змістові елементи навчального матеріалу. Матеріал в основному розуміє, але пояснити, виокремити в ньому суттєве та другорядне не може. За наслідуванням і словесною інструкцією епізодично виконує прості завдання здоров'я збережувального змісту. Ставлення до навчання ситуативне. Потребує постійної допомоги, активізації та контролю.
Фізична культура (підготовчий, 1-4 класи)	I - початковий	Учень (учениця) має фрагментарні знання на елементарному рівні засвоєння, які не застосовує в практичній діяльності. Конкретні рухові завдання, незважаючи на багаторазові детальні пояснення вчителя, не розуміє чи розуміє частково. Зі значною допомогою вчителя фрагментарно, неточно виконує окремі елементи заданих фізичних вправ. Потребує постійної значної допомоги (як у передбачених, так і у непередбачених навчальною програмою випадках), постійного контролю, постійного стимулювання діяльності з боку вчителя під час проведення уроку. Потребує постійної значної допомоги в підготовці до уроку та у дотриманні санітарно-гігієнічних норм і техніки безпеки. Ставлення до навчання байдуже.
	II – середній	Учень (учениця) відтворює половину обсягу навчального матеріалу (з допомогою педагога). Має фрагментарні знання на елементарному рівні засвоєння, які не застосовує в практичній діяльності. Не здатний застосувати знання в аналогічних умовах. Конкретні рухові завдання

		<p>уроку, незважаючи на неодноразові пояснення вчителя, розуміє частково, виокремити головне та другорядне не може. Здатний зі значною допомогою педагога виконувати окремі елементарні фізичні вправи, елементи рухових дій, окремі елементарні завдання уроку. Відтворює до половини обсягу навчального матеріалу (з допомогою педагога). Потребує постійної, часто значної допомоги (і у непередбачених навчальною програмою випадках), постійного контролю, допомоги та стимулювання ігрової та навчальної діяльності вчителем. Ставлення до навчання байдуже, епізодично слабо виразне позитивне, споглядальне.</p>
	<p>III – достатній</p>	<p>Учень (учениця) відтворює більшу частину обсягу навчального матеріалу (з допомогою педагога). Має фрагментарні знання на елементарному рівні засвоєння, деякі з них періодично, зі значною допомогою педагога, застосовує в практичній діяльності. Здатний іноді застосувати знання в аналогічних умовах зі значною допомогою педагога. Конкретні рухові завдання уроку, незважаючи на неодноразові пояснення вчителя, розуміє частково чи не повністю, виокремити головне не може. Здатний з допомогою педагога виконати окремі елементарні фізичні вправи, елементарні завдання уроку. Періодично потребує допомоги в окремих не передбачених навчальною програмою випадках, постійного контролю та постійного стимулювання діяльності вчителем. Ставлення до навчання байдуже, періодично слабо виразне позитивне, споглядальне, недостатньо дійове та стале.</p>

«Оцінювання в навчальному процесі (зарубіжний досвід)»

Забезпечення якості освіти - одна з найбільш актуальних і багатоаспектних проблем вищої школи, яка в умовах глобалізації набуває характеру загальносвітової тенденції. Послідовна і цілеспрямована робота в цьому напрямку установ освіти, держави і організацій, що займаються забезпеченням якості, простежується в еволюції систем оцінки якості вищої освіти, і знаходить своє відображення в різноманітті підходів, функцій, цілей, принципів, форм і методів оцінки. У практиці оцінки якості роботи виділяють три основні підходи: репутаційний, результативний і загальний. Репутаційний підхід використовує експертний механізм для оцінки рівня професійних освітніх програм і навчальних закладів, в цілому. Результативний підхід заснований на вимірюванні кількісних показників діяльності. Загальний підхід базується на принципах «загального управління якістю» і вимог до систем менеджменту якості Міжнародної організації зі стандартизації. В умовах глобалізації загальний підхід набув широкого застосування в системі управління якістю товарів і послуг підприємств, організацій та установ усіх сфер і галузей, включаючи освітню діяльність. На сучасному етапі розвитку школи складу методів оцінювання освітньої діяльності, зміст функцій, принципів і цілей оцінки все частіше набувають універсальний характер і з тією або іншою часткою регулярності використовуються практично у всіх існуючих системах забезпечення та контролю якості. Основним фактором, що дозволяє ідентифікувати і, відповідно, класифікувати ці системи, є характер розподілу повноважень щодо забезпечення якості за рівнями його управління: держава - заклад освіти. З цієї точки зору, все світове розмаїття систем оцінки вищої школи в 90-і роки і на початку 2000-х років може бути, з певною часткою умовності, розділене на два типи:

✓ Європейська система: система оцінки вищої освіти, що базується на пріоритеті державних органів (або структур, що фінансуються урядом) і результативному підході до оцінки. Набула поширення в тих країнах, де є

відповідні державні структури, що регулюють розвиток вищої школи (Франція, Німеччина, Великобританія, Голландія, країни СНД);

✓ Американська система: оцінка вищої освіти, прийнята в тих країнах, де, по суті, органів державного управління вищою освітою немає (США, Тайвань, Філіппіни). Базується на репутаційному підході, заснованому на внутрішньому процесі контролю і саморегуляції і зовнішньої, експертну грошову оцінку якості.

Система оцінювання знань в країнах Європи

Система оцінки знань балами зародилася в єзуїтських школах в XVI-XVII століттях і мала гуманну мету замінити прийняті в ті часи тілесні покарання на заохочення. Перша трибальна шкала оцінок виникла в Німеччині, вона вийшла в результаті поділу всіх учнів на три нумерованих розряди: кращі, середні і гірші, причому перехід з одного розряду в інший, більш високий, знаменував собою придбання цілого ряду переваг і привілеїв. Спочатку одиниця мала значення вищої оцінки. Згодом середній розряд, до якого належало найбільше число учнів, додатково розділили на підрозряд - так сформувалася багаторівнева рангова шкала, за допомогою якої стали оцінювати пізнання учнів.

Фінляндія: Шкільна шкала оцінок у Фінляндії формально має діапазон від 0 до 10, але оцінки нижче 4 не ставляться. Таким чином, в даний час шкала оцінок ділиться на незадовільні (4) і оцінки від 5 до 10, що є задовільними.

Дана шкала оцінювання схожа на румунську шкалу:

10 (Чудово) - цю оцінку отримують 5% кращих учнів

9 (Дуже добре)

8 (Добре)

7 (Задовільно)

6 (малоудовлетворітельно)

5 (Прохідний мінімум)

4 (Незадовільно)

На окремих іспитах, але не в якості підсумкової оцінки, шкала оцінок може ділитися з точністю до ½ бала, що представляє собою проміжні оцінки, які позначаються знаками + і -, які означають, що учень отримає на 1/4 вищу або нижчу оцінку. Наприклад: 9 < 9+ < 9½ < 10 < 10+. Оцінка 10+ може бути поставлена за умови, що учень докладе додаткових зусиль. Гімназії використовують таку ж шкалу оцінок, що і звичайні школи, але випускні іспити оцінюються за шкалою з традиційними латинськими назвами, що спирається на нормальний розподіл результатів випускників.

Оцінка	Скорочення	Бал	Переклад	Еквівалент в стандартній школі	Відсоток
laudatur	L	7	Похвально	10	5%
eximia cum laude approbatur	E	6	Чудово	9	15%
magna cum laude approbatur	M	5	Дуже добре	8	20%
cum laude approbatur	C	4	Добре	7	24%
lubenter approbatur	B	3	Задовільно	6	20%
approbatur	A	2	Малозадовільно	5	11%
improbatur	I	0	Незадовільно	4	5%

Румунія: У початкових школах Румунії використовується наступна шкала:

Foarte Bine (FB) - Дуже добре

Bine (B) - Добре

Satisfăcător (S) - задовільно

Nesatisfăcător (I) - незадовільно

У середніх і старших школах і академічних інститутах використовується 10-бальна шкала, де 5 - найменша задовільна оцінка:

10 (Чудово)

9 (Дуже добре)

8 (Добре)

6-7 (Нормально)

5 (Задовільно)

1-4 (Незадовільно)

У цій системі немає оцінок 0, а 1 ставиться тільки за списування. Якщо учень виконав 86% завдань, то він буде мати результат в 8,60 балів, який буде округлено до 9.

Сербія: У Сербії є така ж шкала оцінювання, що і в колишній Югославії. У початкових і середніх школах використовується 5-бальна шкала:

5 (одлічно, odlično) - Чудово

4 (vrlo dobro, vrlo dobro) - Дуже добре

3 (dobro, dobro) - Добре

2 (dovoljno, dovoljno) - задовільно, мінімальна задовільна оцінка.

1 (nedovoljno, nedovoljno) - незадовільно, мінімальна можлива оцінка.

Чехія: У Чехії 5-бальна шкала використовується в початкових і середніх школах:

Оцінка	Опис
1	Výborný (Чудово) — Найвища оцінка.
2	Chvalitebný (Похвально)
3	Dobrý (Добре)
4	Dostatečný (Задовільно)
5	Nedostatečný (Незадовільно) — незадовільна оцінка.

Туреччина: У Туреччині застосовується шкала оцінювання від 1 до 5.

Оцінка	У відсотках	Опис
5	85-100 %	Рекіуі (Відмінно)
4	70-84 %	İyi (Добре)
3	55-69 %	Orta (Допустимо)
2	45-54 %	Geçer (Задовільно)
1	<44 %	Zayıf (Посередньо)

Македонія: Шкала для початкових і середніх шкіл:

Оцінка	Опис	Переклад
5	одличен (odličен)	Чудово
4	многу добар (mnogu dobar)	Дуже добре
3	добар (dobar)	Добре
2	доволен (dovolen)	Задовільно
1	недоволен (nedovolen)	Незадовільно

Університетська шкала:

Оцінка	Відсоток	Опис
10	91 — 100	Виключно добре

9	81 — 90	Чудово
8	71 — 80	Дуже добре
7	61 — 70	Добре
6	51 — 60	Задовільно — Мінімально позитивна оцінка
5	1 — 50	Незадовільно — незадовільна оцінка

Данія: У Данії в 2007 році була прийнята 7-бальна система оцінювання (syv-trins-skalaen), яка стала заміною старої 13-бальної системи оцінювання (13-skala). Нова шкала була створена і поєднана відповідно до стандартів ECTS-шкали. Syv-trins-skalaen складається з семи різних оцінок в діапазоні від 12 до 3, з максимальною оцінкою в 12 балів. Ця нова шкала є залишком «чистої» шкали, а це означає, що оцінка не завжди відповідає заслугам.

Оцінка	Оцінка ECTS	Значення	Переклад
12	A	Fremragende	Відмінно
10	B	Fortrinlig	Дуже добре
7	C	God	Добре
4	D	Jævn	Середній результат
2	E	Tilstrækkelig	Задовільно

0	Fx	Utilstrækkelig	Незадовільно
-3	F	Ringe	Погано

Ісландія: В Ісландії використовуються оцінки від 0 до 10, де 5 є найменшою задовільною оцінкою, проте в деяких випадках найменшою задовільною оцінкою є 3.5.

Литва: У Литві використовуються бали від 1 до 10. Найменшою задовільною оцінкою є 4. У більшості випадків учневі не можна виправляти оцінки від 5 балів до 10, проте бувають школи, де учні мають можливість виправити ці оцінки. Бали від 1 до 5 є незадовільними, і повинні бути виправлені. Учень не може перейти в наступний клас, якщо має в таблиці оцінки нижче 5 балів.

Оцінка	Опис	Переклад
10	Puikiai (A+)	Чудово
9	Puikiai (A)	Відмінно
8	Labai gerai (A-)	Дуже добре
7	Geras (B)	Добре
6	Vidutinė (C)	Середньо
5	Patenkintas (E)	Довільно
4	Silpnas	Слабо/Погано
3	Silpnas	Слабо/Погано

2	Labai silpnas	Дуже слабо
1	Labai silpnas	Дуже слабо

Албанія: В Албанії використовуються оцінки від 1 до 10. Деякі школи дозволяють використовувати більш високі оцінки, а також іншу систему оцінювання знань.

Оцінка	Визначення мовою
10,00	Чудово
8,00-9,99	Дуже добре
6,00-7,99	Добре
5,00-5,99	Задовільно
0,00-4,99	Незадовільно

Австрія: В Австрії використовуються оцінки від 5 до 1.

Оцінка	Відсоток	Переклад
1v (Sehr gut)	100-90	Чудово
2v (Gut)	89-80	Добре
3 v (Befriedigend)	79-64	Нормально
4v(Genügend)	63-51	Задовільно

5 (Nicht genügend)	50-0	Незадовільно
---------------------------	------	--------------

Боснія і Герцеговина: У Боснії і Герцеговині в початкових і середніх школах використовуються оцінки від 5 до 1, в університетах використовується шкала оцінювання від 10 до 5.

У початкових і середніх школах використовується наступна шкала:

Оцінка	Оригінальна назва	Переклад
5	Odličan	Чудово – Найкраща оцінка (A)
4	Vrlo dobar	Дуже добре — Трохи менш висока оцінка — Вище середнього (B)
3	Dobar	Добре — Середня оцінка (C)
2	Dovoljan	Задовільно — Нижче середнього (D)
1	Nedovoljan	Незадовільно — Найнижча оцінка (F)

Шкала оцінювання в університетах:

Оцінка	Процент	Переклад
10	91 — 100	Чудово — найвищий результат
9	81 — 90	Чудово
8	71 — 80	Дуже добре
7	61 — 70	Добре

6	51 — 60	Задовільно — Оцінка нижче середнього
5	1 — 50	Незадовільно — Найгірша оцінка

Болгарія: У Болгарії в школах використовується наступна шкала оцінок:

6	Отличен (Чудово)	Максимальна оцінка 92-100 %
5	Много добър (Дуже добре)	Меньш висока оцінка 75-91 %
4	Добър (Добре)	Середній рівень знань 59-74 %
3	Среден (Нормально)	Мінімально допустима оцінка 50-58 %
2	Слаб (Слабо)	Незадовільна оцінка 0-49 %

Для іспитів і тестів для більш точного результату виставляється оцінка з урахуванням двох десяткових знаків після коми:

5,50-6,00	Отличен (Чудово)	Найкраща оцінка 92-100 %
4,50-5,49	Много добър (Дуже добре)	Меньш висока оцінка 75-91 %
3,50-4,49	Добър (Добре)	Середній рівень знань 59-74 %
3,00-3,49	Среден (Середньо)	Мінімально допустима оцінка 50-58 %
2,00-2,99	Слаб (Слабо)	Незадовільна оцінка 0-49 %

Угорщина: З 1950 року в Угорщині використовується 5-бальна шкала оцінювання. У ній є всього одна незадовільна оцінка: **1 - elégtelen (Посередньо)**. В цілому, нижня межа шкали варіюється від 50% до 60% або на один бал вище. Також в цій шкалі присутні наступні оцінки: **2 - elégséges**

(Задовільно або Досить), 3 - közepes (Середньо), 4 - jó (Добре) і 5 - jeles (Чудово). П'ятибальна система оцінювання в більшості випадків використовується в кінці семестру, а також на інших освітніх рівнях (наприклад, в початковій школі, старшій школі, університеті). Під час навчального року вчитель має право використовувати шкалу оцінок, яка застосовується в початковій школі. Також після оцінки може використовуватися знак (,) («alá»), а також апостроф (') («fölé»). Існують і проміжні оцінки (наприклад, 3/4) («háromnegyed»), що є еквівалентом оцінки 3.5; 4/5 - оцінка між 4 і 5 і т. Д. Іноді, для того щоб показати, що за семестр у того, хто навчається стався великий прогрес, може використовуватися і оцінка «5 *» («csillagos ötös»).

Німеччина: У Німеччині в середній освіті використовується 6-бальна система оцінок із зворотною залежністю, яка має такі кількісні та якісні позначення:

1 - ausgezeichnet / sehr gut (Відмінно)

2 - gut (Добре)

3 - befriedigend (Задовільно)

4 - ausreichend (Досить)

5 - mangelhaft (Незадовільно)

6 - ungenügend (Недостатньо).

У деяких навчальних закладах для виведення середньої оцінки використовується перерахунок наведених вище оцінок у бали за наступним співвідношенням: оцінка 1 = 15 балів, 2 = 12 балів, 3 = 9 балів, 4 = 6 балів, 5 = 3 бали і оцінка 6 = 0 балів. У вищій освіті використовується 5-бальна система оцінок, п'ять кількісних і якісних параметрів якої повністю ідентичні наведеним вище п'яти першим параметрам 6-бальної системи оцінок середньої освіти.

Норвегія: У початковій школі (Barneskole, у віці від 6 до 13 років) офіційно оцінки не ставляться. Звичайно, викладачі пишуть власні коментарі або аналізи тестів в кінці кожної чверті. У молодших і старших класах середньої школи використовується шкала від 1 до 6, де 6 - найвища оцінка, а 2 - найнижча задовільна оцінка. Для звичайних тестів і результатів оцінок за чверть, часто

вживаються зі знаками «+» і «-» (крім 6 + і 1). Також в загальній практиці використовуються такі оцінки, як 5/6 або 4/3, що вказує на результат між цими двома оцінками. Звичайно, ті оцінки, які учні отримують в свій диплом (Vitnemål), містять ціле число: 1, 2, 3, 4, 5 або 6. не цілочисельний середній бал учня також вказується у дипломі Vitnemål.

У вищій освіті відповідно до системи ECTS оцінки за університетські та аспірантські іспити виставляються за шкалою від А (найвищий бал) до F (нижчий бал), де Е є мінімальним прохідним балом. Система ECTS була введена в університетах і коледжах Норвегії на початку 2000-х років, в школах оцінки переводяться в систему ECTS з 2003 року. До 2003 року найбільш поширеною шкалою оцінок, використовуваної на університетському рівні, була шкала 1,0 (найвищий бал) до 6,0 (нижчий бал) з мінімальним задовільним результатом в 4,0.

Румунія: У початкових школах Румунії використовується наступна шкала:

Foarte Vine (FB) - Дуже добре

Vine (B) - Добре

Satisfăcător (S) - задовільно

Nesatisfăcător (I) - незадовільно

У середніх і старших школах і академічних інститутах використовується 10-бальна шкала, де 5 - найменша задовільна оцінка:

10 (Чудово)

9 (Дуже добре)

8 (Добре)

6-7 (Нормально)

5 (Задовільно)

1-4 (Незадовільно)

У цій системі немає оцінок 0, а 1 ставиться тільки за списування. Якщо учень виконав 86% завдань, то він буде мати результат в 8,60 балів, який буде округлено до 9.

Хорватія: У школах Хорватії оцінки виставляються за наступною шкалою:

5	Odličan или Izvrstan	Чудово
4	Vrlo dobar	Дуже добре
3	Dobar	Добре
2	Dovoljan	Задовільно
1	Nedovoljan	Незадовільно

Швейцарія: Швейцарія використовує шкалу оцінок від 1 до 6. 6 є найвищою оцінкою, а 4 - мінімальної задовільною оцінкою.

Оцінка	Словесна оцінка
6	Чудово
5,5	Дуже добре
5	Добре
4,5	Порівняно непогано
4	Задовільно
3,5	Майже задовільно
3	Слабо
2,5	Дуже слабо

2	Жахливо
1,5	Майже ніяких успіхів
1	Ніяких успіхів, відсутність на заняттях без поважної причини, списування або спроба списати

Франція: У Франції 20-бальна система, причому оцінки в 20 і 19 балів використовуються вкрай рідко.

Франція	Росія
20-17	5
16-14	4
13-10	3
9-7	2
7 і менше	1

Республіка Молдова: У Молдові в початкових класах (1-4) застосовується критеріальна система оцінювання. За кожен продукт дитина самостійно оцінює себе за кожним критерієм трьома кольорами: зелений (виконав самостійно) - відповідає букві «с», жовтий (був під керівництвом учителя) - відповідає букві «к», червоний (з постійною підтримкою вчителя) - відповідає букві «п».

Сумативне оцінювання виражається великими літерами ДД - дуже добре, Д - добре, З - задовільно. У наступних класах використовують 10-бальну шкалу, де 5 - мінімальна задовільна оцінка:

10 (Чудово)

9 (Дуже добре)

8 (Добре)

6-7 (Середньо)

5 (Задовільно)

1-4 (Незадовільно)

Казахстан: У школах нова система представлена у вигляді СОР (сумативне оцінювання за розділ) і СОЧ (сумативне оцінювання за чверть). Зрізи проводяться за підсумками кожного розділу і кожної чверті. Разом близько 3-4 разів за чверть школярі здають Сор-и і Соч-і у вигляді питань, тестів, контрольних і так далі. Підсумкова оцінка за чверть і рік виводиться за спеціальною формулою. У коледжах Казахстану використовується п'ятибальна шкала оцінок. У вузах - 100-бальна, поряд з буквеною, де оцінки нижче 60-ти відсотків (нижче С-) є непрохідними.

Оцінка по буквеній системі	Бали GPA	Відсотковий вміст балів	Оцінка за традиційною системою
(в університетах)			(в коледжах)
A	4,00	95-100	5
A-	3,67	90-94	
B+	3,33	85-89	4
B	3,00	80-84	
B-	2,67	75-79	
C+	2,33	70-74	3

Оцінка по буквеній системі	Бали GPA	Відсотковий вміст балів	Оцінка за традиційною системою
(в університетах)			(в коледжах)
C	2,00	65-69	
C-	1,67	60-64	
D+	1,33	55-59	
D	1,00	50-54	2
E	0,50	25-49	
F	0,00	0-24	1

Киргизія: Киргизія використовує 5-бальну шкалу оцінювання:

Оцінка	Опис	Примітки
5	Эң жакшы (Відмінно)	Ідеально
4	Жакшы (Добре)	Добра оцінка
3	Канагаттандыралык (Задовільно)	Нормальний результат
2	Канагаттандыралык эмес (Незадовільно)	Незадовільна оцінка
1	Эң начар (Посередньо)	Використовується рідко

Система оцінювання знань в Індонезії

Індонезія

Бали	Буквена оцінка	Числова оцінка
90 - 100	The	5
80 - 89	A	4,0
68 - 79,99	B	3,0
56 - 67,99	C	2,0
45 - 55,99	D	1,0
0 - 44,99	I	0

Система оцінювання знань в країнах Азії.

Індія

Оцінювання в університетах

[Індійські](#) університети йдуть процентної шкалою, а [Індійський інститут технологій](#) слід 10-бальною шкалою з середнім балом. Дана процентна система працює таким чином:

- Максимальна оцінка: 100
- Мінімальна оцінка: 0
- Мінімальний прохідний бал: 40 або 30 (в залежності від університету)

Відсоток	Опис / Рівень
----------	---------------

70% і вище	Відмінно / Блискуче
60% - 70%	Перший рівень
50% - 60%	другий рівень
40% (або 35%) * - 50%	задовільний рівень
Нижче 40% (або 30%) *	незадовільно

У деяких інститутах Індії нижчий відсоток може вважатися задовільним.

Нова 8-бальна шкала з урахуванням середнього бала була представлена в [Мумбайський університеті](#) в 2012-2013 навчальному році ^[7] :

Буквена оцінка	Бали	Числова оцінка
The	90 - 100	8
A +	80 - 89,99	7
A	60 - 79,99	6
Б	55 - 59,99	5
С	50 - 54,99	4
D	45 - 49,99	3
i	40 - 44,99	2

F (незадовільна оцінка)	39,99 і нижче	1
-------------------------	---------------	---

10-бальна шкала оцінювання, представлена Індійським технологічним інститутом, виглядає наступним чином:

Буквена оцінка	Числова оцінка	Опис
S	9-10	чудово
A	8-9	Дуже добре
B	7-8	добре
C	6-7	задовільно
D	4-6	Досить (прохідний бал)
i	3-4	Недостатньо (не допускається)
U	0	Нечесну поведінку (списування)

Оцінювання в старшій школі

Для виставлення оцінок в старшій школі використовується усереднений відсоток. Показник вище 90 відсотків вважається чудовим; між 70-89 відсотками - перший рівень; між 50-69% - другий рівень, 40-49% є мінімальним прохідним балом; проте дана термінологія і класифікація залежить від Ради освіти.

В'єтнам :Школи та університети під В'єтнамі використовують 10-бальну шкалу оцінювання, де 10 - найвища оцінка, а 0 - нижча. Як правило, мінімальний задовільною оцінкою є 4.У різних школах шкали оцінювання можуть різнитися між собою. Це залежить від складності кожної шкали.

Зазвичай дана шкала поділяється на 7 рівнів успішності.

Оцінка	Словесний опис	Буквена оцінка
9,0-10,0	чудово	A +
8,0-8,9	Дуже добре	A
7,0-7,9	добре	A-
6,0-6,9	Вище середнього	B
5,0-5,9	середньо	C
4,0-4,9	Нижче середнього	D
0-3,9	незадовільно	Ж

Розподіл рівнів відрізняється відповідно до стандартів в західних країнах, і сильно залежить від університету. У в'єтнамських університетах отримати оцінки 9 або 10 практично неможливо. Студенти з працею отримують підсумкові оцінки вище, ніж 8,0. В цілому, всі державні університети дають рівень Cs більшості студентів, які в змозі здати іспити на задовільний результат.

Ізраїль

В Ізраїлі використовується 100-бальна шкала оцінювання, де застосовуються такі оцінки:

Відсоток	Визначення звичайною мовою
95-100) מצוין Чудово)
85-94) טוב מאוד Дуже добре)
75-84) טוב Добре)
65-74) כמעט טוב Майже добре)
55-64) מספיק Задовільно)
41-54) מספיק בקושי Майже задовільно)
<= 40) נכשל / בלתי מספיק Незадовільно / Провал)

Афганістан: Оцінка A + з усіх предметів прирівнюється до «Золотому A +»

Вища оцінка	відсоток	Середня оцінка
A +	80-100	5,0
A	70-79	4,0 - 4,9
A-	60-69	3,5 - 3,9
B	50-59	3,0 - 3,4
C	40-49	2,0 - 2,9

D	33-39	1,0 - 1,9
Ж	0-32	0 - 0,9

Південна Корея :Буквена система.Спочатку таку форму вираження оцінки знань обрали в США і Південній Кореї, але деякі інші країни з часом теж вирішили використовувати цю систему.«Оцінки» тут варіюють від А до F:

A - відмінно;

B - добре;

C, D - задовільно;

F - незадовільно.

Крім того, до букв можуть додаватися знаки «+» або «-».

Подібна система характерна також для Норвегії, Швеції, Таїланду, Саудівської Аравії, Монголії, Пакистану, Малайзії, Бразилії, Кенії.

Японія :В Японії використовують поєднання буквеної (від А до F) і цифрової (100-бальна) системи оцінки знань. Як правило, в 100-бальній системі оцінок знань мінімально допустимим є рівень 60 балів. Буває і так, що для окремих предметів встановлюються спеціальні ліміти, які можуть становити і 90 балів.

Китай :Китай використовує суміш букв (від А до F) та відсотків (0-100%), але в суворо визначених рамках, без варіацій, як в Японії. Тут прохідним є 60%.

Висновок

При розбіжностях систем освіти існує тенденція у виробленні світових освітніх стандартів. Результатом зазначеної тенденції є поява міжнародних систем сертифікації та стандартизації. Параметри оцінки освітніх досягнень шикуються в відповідно до введеної в кожній країні системою стандартів, тому що стандарти сформульовані саме як освітні результати.Параметри носять рівневий характер: оцінюються і знання матеріалу, і здатність застосовувати його при вирішенні завдань. Потрібно відзначити, що це такі показники, як

«функціональні вміння» можуть оцінюватися і окремо. Національні системи оцінки якості освіти, існуючі в даний час в різних країнах, істотно розрізняються не тільки за програмними цілями і завданням, критеріям і процедурам, а й багатьма іншими параметрами, в тому числі ступеня залученості в цей процес урядових (державних) і громадських і професійних органів і установ. Незважаючи на те, що всюди офіційно заявленої метою оцінки якості є підтримка на рівні заданих стандартів або підвищення, в дійсності є велика різниця в самому розумінні цього завдання, яке коливається в широких межах - від необхідності посилення контролю за рахунок розширення і вдосконалення звітності до відома оцінки якості переважно до самооцінки навчального закладу. Проте, у всіх випадках визнається, що оцінка якості освіти повинна ґрунтуватися на двох складових: внутрішньої (самооцінка) і зовнішньої, при цьому конкретні механізми визначення цих складових можуть бути дуже різні.

Список посилань :

1. <https://teenage.by/article/ocenki>
2. https://www.google.com/amp/s/mel.fm/amp/shkoly_mira/5294807-grades
3. https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0_%D0%BE%D1%86%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%8F_%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B9
4. http://imc-nev.ru/file/%D0%B8%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%B8/%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D1%81%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf
5. http://www.plam.ru/pedagog/kontrol_kachestva_obuchenija_pri_attestacii_kompetentnostnyi_pod_hod/p3.php

The role of a practical psychologist in forming an attitude towards a child in inclusion

Роль практичного психолога у формуванні ставлення до дитини в інклюзії

Teachers also need to adapt

Вчителям теж треба адаптуватися

One of the factors delaying the implementation of inclusion is the unpreparedness of families for the education of a child with a disability in a mass comprehensive school. A teacher may also need psychological support, even though he has knowledge and understands the specifics of a new student's developmental disorder. And yet, he also has fears.

Один із чинників, які затримують впровадження інклюзії, — неготовність родин до навчання дитини з інвалідністю в масовій загальноосвітній школі. Психологічний супровід може знадобитися і вчителю, хоча він володіє знаннями, розуміє специфіку порушення розвитку нового учня. І все-таки і в нього виникають страхи.

It used to be clear: if a teacher has an interest, talent, and desire to work with children with psychophysical disorders, he receives an appropriate education and works in a specialized school. Today, teachers who have worked at the school for decades are faced with the need to review acquired skills, readjust, and receive additional education.

Раніше було зрозуміло: якщо вчитель має інтерес, хист, бажання до роботи з дітьми із психофізичними порушеннями, він отримує відповідну освіту і працює в спеціалізованій школі. Нині ж вчителі, які пропрацювали в школі десятки років, стикаються з тим, що потрібно переглянути набуті навички, переналаштуватися, отримати додаткову освіту.

And families have even more questions and doubts. «The first time in the first grade» is stressful for all children, and for those who do not have any violations. Studying at school is a radical change of activity for a child: from playing to learning

А в родин ще більше питань та сумнівів. «Перший раз у перший клас» — це стрес для всіх дітей, і для тих, які не мають жодних порушень. Навчання в школі — це кардинальна зміна діяльності для дитини: ігрової на навчальну.

In preschool institutions or at home, there was a more lenient attitude, a mild daily routine. The school sets certain requirements: discipline, lesson schedule, sitting at desks, listening to the teacher. In addition, the beginning of education becomes stressful for parents, because they remember how it all was for them, what demands were placed on them.

У дошкільних закладах чи вдома було поблажливіше ставлення, м'який режим дня. Школа ж висуває певні вимоги: дисципліна, розклад уроків, сидіти за партами, слухати вчителя. Крім того, початок навчання стає стресом для батьків, адже вони пригадують, як усе це було в них, які вимоги їм ставили.

School for parents is a test of how they coped with social training: what kind of parents they were until now, how they raised and prepared their child. This set of experiences determines the difficulties of integration. And even more so if the child has special educational needs. Moms and dads worry about whether the child will cope, whether they chose the right institution, whether it will be safe there, whether they will not tease him.

Школа для батьків є перевіркою, як вони впоралися із соціальною підготовкою: якими дотепер вони були батьками, як виховали дитину, підготували. Ця сукупність переживань обумовлює труднощі інтеграції. А тим більше якщо дитина має особливі освітні потреби. Мам і тат непокоїть, чи впорається дитина, чи правильно вони обрали заклад, чи буде їй там безпечно, чи не будуть її дражнити.

One of the areas of psychological support for parents of children with special educational needs is determining whether the parents have accepted the child's diagnosis or at what stage of acceptance they are.

Одним з напрямків психологічного супроводу батьків дітей з особливими освітніми потребами є визначення, чи прийняли батьки діагноз дитини або на якій стадії прийняття перебувають.

The well-being of the child depends on how happy the family feels. Does your son or daughter have friends, are they happy, are they happy, do they follow an individually prescribed curriculum? So, everything is fine. Children usually perceive the diagnosis through the imagination of their parents. If it remains an unexperienced tragedy, a limitation for parents, a child or teenager will perceive it in the same way.

Добробут дитини залежить від того, наскільки щасливою почувається родина. Син чи донька мають друзів, задоволені, веселі, виконують індивідуально прописаний навчальний план? Значить, все добре. Діагноз діти зазвичай сприймають через уявлення батьків. Якщо це залишається непережитою трагедією, обмеженням для батьків, малюк чи підліток так само сприйматиме.

What can be done to help parents of children with special educational needs?

Чим можна допомогти батькам дітей з особливими освітніми потребами?

The formation of a responsible parental position is important. The presence of a tutor or an assistant does not exempt the child from the obligation to help the child learn and adapt to school.

Важливе формування відповідальної батьківської позиції. Наявність тьютора, асистента не звільняє від обов'язку допомагати дитині вчитися, адаптуватися в школі.

It is also important to help establish resourceful social connections: find support groups, parents of other children with special educational needs. Perhaps the school already has older children in inclusive classes who will want to communicate with newcomers, or families can meet.

Важливо також допомогти встановити ресурсні соціальні зв'язки: знайти групи підтримки, батьків інших дітей з ООП. Можливо, у школі вже є старші

діти в інклюзивних класах, які захочуть спілкуватися з новачками, або ж можуть зустрітися родини.

Parents of other children in the class should be taught how to gently offer help. Phrases like «You are a heroine! How do you live with it! How difficult it is for you! I understand what you feel» are not very truthful and tactful. It is much better to ask about what help is needed, what can be told to schoolchildren about the child's characteristics.

Батькам інших дітей у класі варто пояснити, як делікатно пропонувати допомогу. Фрази на кшталт «Ви героїня! Як Ви з цим живете! Як Вам важко! Я розумію, що Ви відчуваєте» — не дуже правдиві й тактовні. Значно краще запитати про те, яка допомога потрібна, що можна розповісти школярам про особливості дитини.

Perhaps there is a book, a cartoon, a movie that will help. It is also worth talking about how the child's day goes, what are his habits, hobbies – everything that will help to make friends.

Можливо, є книга, мультфільм, фільм, які допоможуть. Також варто розповісти про те, як проходить день дитини, які в неї звички, захоплення — усе, що допоможе потоваришувати.

What can be done to help parents of normotypical children?

Чим можна допомогти батькам нормотипових дітей?

A school psychologist can help to understand that the same needs are actually hidden behind the contradictions. No one consciously wants to harm someone else's

child. But the families of classmates often have questions: will a child with special educational needs prevent them from mastering a sufficient amount of material, will conflicts start because of it, will it be safe. The most interesting thing is that both sides of parents worry about the same questions. It is important to express these thoughts in such a way that the other party hears not complaints, but concerns.

Шкільний психолог може допомогти зрозуміти, що за суперечностями насправді ховаються однакові потреби. Свідомо ніхто не хоче завдати шкоди чужій дитині. Але в родин однокласників часто виникають питання: чи не заважатиме їм опанувати достатній обсяг матеріалу дитина з особливими освітніми потребами, чи не почнуться через неї конфлікти, чи буде безпечно. Найцікавіше, що обидві сторони батьків непокоять приблизно однакові питання. Важливо висловлювати ці думки в такій формі, щоб інша сторона чула не претензії, а занепокоєння.

After all, parents of normal children think about how their son or daughter will feel next to a classmate with special educational needs, and his parents hear an unfounded accusation of their child. «I-constructions» will help, that is, instead of «Here you are always...» it is better to say «When you..., I feel...» If criticizing, it is necessary to offer an alternative.

Адже батьки нормотипових дітей думають про те, як почуватиметься їхній син чи донька поруч з однокласником з особливими освітніми потребами, а його батьки чують необґрунтоване звинувачення своєї дитини. Допоможуть «Я-конструкції», тобто замість «Ось ви завжди...» краще сказати «Коли ви..., я почувуюся...» Якщо критикуємо, необхідно пропонувати альтернативу.

It is important to remove fears, hold a conversation or train about stereotypes. Joint training sessions for parents on communication skills, conflict resolution, giving and receiving feedback can help.

Важливо прибрати страхи, провести бесіду або тренінг щодо стереотипів. Можуть допомогти спільні тренінги для батьків з навичок

спілкування, розв'язання конфліктів, надання та отримання зворотного зв'язку.

The main work is on the development of tolerance, conscious acceptance and acceptance of another person's otherness without superiority, an approach on equal terms, a sense of the value of another person. Usually, parents who find out that there will be a new student with special educational needs in the class think about what could go wrong. But whatever thoughts we choose to believe, those are the ones that work. So positive beliefs about inclusion can change the situation for the better.

Основна робота — над розвитком толерантності, свідомого допущення та прийняття інакшості іншої людини без зверхності, підхід на рівних, відчуття цінності іншої людини. Зазвичай батьки, які дізнаються, що в класі буде новий учень з ООП, думають про те, що може піти не так. Але яким думкам обираємо вірити, ті і працюють. Тож позитивні переконання щодо інклюзії зможуть змінити ситуацію на краще.

The role of the family in raising children with special needs

- ▶ The current stage of development of special pedagogy and psychology is characterized by the search for new ways of social adaptation of children with mental and physical problems. Significant progress in the socialization of a child with special educational needs can be achieved only with the active participation of the family in this process, and first of all, the parents. In this regard, the problem of the family of a child with developmental disabilities is one of the most urgent.
- ▶ The Concept of family and family education emphasizes that "the modern family should become the main link in the upbringing of a child, provide him with the proper material and pedagogical conditions for physical, moral and spiritual development. And this is natural, because it is impossible to build a

full-fledged national school without the active participation and support of the family.

- ▶ In recent years, taking into account the implementation of inclusive education, which involves the involvement of parents as active participants in the educational process, in the theory and practice of pedagogical science, there has been a need to actively study a family raising a child with special needs. It is from his own family that a child carries into adulthood the first ideas about moral and human values, norms of behavior, and the nature of relationships between people. In the family, children not only imitate their loved ones, but are guided by their social and moral attitudes. Therefore, the psychological maturity of parents, their ideals, experience of social communication are often of decisive importance in the development of a child.
- ▶ The family is a micro-society in which the child's moral qualities, his attitude towards people, and the idea of the nature of interpersonal relationships are formed. And this fact cannot be overlooked both in diagnostic and in further corrective work with a child with developmental problems.
- ▶ The family of a child with developmental disabilities is his first socializing institution. The process of growing up of children in this category takes place with great difficulty and at a somewhat slower pace, it can also be divided into stages:
 - ▶ The first stage of socialization is the child's entry into society. The first step is her adaptation in the family. The success of this process depends on how adequately family members respond to the child's problems and help in overcoming them. The difficulties that arise are the result of the wrong position of parents and other family members.
 - ▶ The second stage of socialization is the child's stay in an educational institution. The tact of teachers and respect for a child with special

educational needs should play an important role. Family members adjust the child to stay in the institution, to the importance of new changes in his life.

- ▶ The third stage of socialization is adaptation of the child and his family in society (searching for other families with similar problems, establishing contacts, finding one's "social niche").

- ▶ Families in which children with developmental disabilities are raised live under the burden of numerous problems, not every father or mother is able to accept the child's illness and adequately respond to constantly arising problems. It is known that a prolonged psychotraumatic situation has a negative impact on the psyche of parents and complicates their relationship with the child. The tragedy of the situation breaks the heart of some parents. And the personal qualities of parents determine the possibilities of children's socialization and adaptation to life, that is, their future. It is important that parents have such an important quality as stress resistance, which is necessary for supporting a child. The lack of this quality indicates the inability of parents to educate and social support their own child throughout his life, to interact with specialists of various levels, or vice versa, indicates a tendency to autism in relation to the child or society.

- ▶ The importance of working with parents is also emphasized in Ukrainian legislation. In particular, the Law of Ukraine "On General Secondary Education" certifies that "parents are participants in the educational process" and have the right to:

- ▶ - choose educational institutions and forms of education for minor children;
- ▶ - to make decisions regarding participation in innovative activities of the general educational institution;
- ▶ - elect and be elected to public self-government bodies of general educational institutions;
- ▶ - apply to the relevant education management bodies on issues of education and upbringing of children;
- ▶ - to protect the legitimate interests of children.
- ▶ However, parents, like any link related to inclusion, need appropriate support and help, which will certainly increase their role in this. It is mandatory for parents to receive a wide range of services in order to give them the opportunity to become competent defenders of their children's rights, to further use these skills in defending the child's right to equal access to quality education, ensuring the economic and social independence of children in the future.

▶ ***Parents of children with special needs must:***

- 1. Learn to better understand the internal state of children and become competent defenders of their rights and interests.***
- 2. Assess the needs and ensure the provision of educational, social and other services to families of children with special needs.***
- 3. To provide information support to satisfy their professional growth in defending the rights and interests of children with special needs.***
- 4. Encourage the development of active citizenship, promote the creation of parent organizations.***

Роль сім'ї в процесі інтегрування дитини з особливими освітніми потребами в соціокультурне середовище

Важлива роль у процесі соціального інтегрування дитини з порушеннями психофізичного розвитку відводиться сім'ї, яка в ідеалі виступає одним із основних факторів її «входження» в систему суспільних відносин.

Особливості сім'ї, її активності у процесі розвитку й освіти дитини визначає її психофізичний і соціокультурний статус в майбутньому, рівень реабілітаційного та соціально-інтеграційного потенціалу, ступінь готовності до інклюзивного навчання в загальноосвітньому навчальному закладі. Сучасна сім'я дитини з порушеннями психофізичного розвитку поряд з традиційними функціями має виконувати і низку специфічних, у зв'язку з наявністю у дитини психічного та (або) фізичного порушення розвитку (абілітаційно-реабілітаційна, корекційна, компенсаторна).

Провідними функціями сім'ї є: відтворююча, виховна, господарсько-побутова: 1. Функція відтворення пов'язана з необхідністю існування людини як біологічного виду. В багатьох країнах Європи, і в Україні також, ця функція переживає кризу: зменшилась кількість шлюбів, знизилась народжуваність, поглиблюється процес старіння населення. Все це зумовило демографічну кризу в Україні.

❖ Функція виховання засвідчує, як відбувається процес виховання, які пріоритети йому надаються. Але в часи змін у суспільстві саме сім'я стає механізмом моральної, психологічної підтримки людини. Збереження сімейних традицій - ось що стає головним у періоди історичних випробувань. Саме в сім'ї з'являються і акумулюються родинні цінності, формується історична самосвідомість людини, її гордість за свою родину, свій народ, віра в його майбутнє. В сім'ї закладаються основи виховання та формування майбутньої особистості, через неї передаються нащадкам

духовні надбання, життєвий досвід, трудові навички, національний менталітет.

❖ Господарсько-побутова функція безпосередньо пов'язана з попередньою. Зі створенням сім'ї у подружжя виникають зобов'язання одне перед одним. В першу чергу це пов'язано зі спільною трудовою діяльністю у сім'ї. Саме в сім'ї всі починають вчитися відповідальності, й обов'язок кожного члена виконувати певну роботу. Спільне ведення домашнього господарства й економічне забезпечення сім'ї в сучасних умовах обумовлене зміною ролей, які відіграють у ній жінки. Дедалі частіше саме вони перебирають на себе функції годувальника. Незрідка - в сім'ях, які виховують дитину з порушенням психофізичного розвитку. Досліджувачі проблем сімейних стосунків відзначають, що нинішній соціально-економічний стан в державі призвів до:

- кризи сім'ї, що спровокувало відчуження між батьками й дітьми;
- втрати традицій народної педагогіки;
- низького рівня загальнопедагогічних знань батьків;
- неповаги й недовіри батьків і педагогів один до одного тощо. Сім'я

як соціальний інститут перебуває у стані гострої кризи, що, звичайно, негативно впливає на виконання нею основних функцій, тобто на її життєздатність: матеріально-економічне забезпечення, житлово-побутові умови. Це, в свою чергу, створює певний морально-психологічний клімат, який впливає на духовність сім'ї, виховання дітей, організацію вільного часу членів родини.

Особливої уваги потребують сім'ї, які мають дітей з порушеннями психофізичного розвитку, оскільки саме в таких сім'ях спостерігаються зміни на соціальному, психологічному та соматичному рівнях. Наявні у дитини психофізичні вади призводять до змін у всій сімейній системі. Реалізація батьками виховної функції виявляється утрудненою і потребує допомоги та підтримки з боку різних фахівців медичного та психолого-

педагогічного профілю. Є проблеми і родинного виховання. Сучасна сім'я дитини з порушеннями психофізичного розвитку досить рідко може виступати в якості дієвого фактора її соціального інтегрування. Основними причинами такої ситуації є:

- ❖ низький економічний статус багатьох сімей;
- ❖ відсутність будь-якої дієвої підтримки з боку держави (в т.ч. просвітницької);
- ❖ негативне соціальне ставлення.

Родина з дітьми, що мають особливі освітні потреби - це категорія, яка належить до «групи ризику». Відомо, що кількість психічних (невротично й психосоматичних) розладів у сім'ях з дітьми, що мають обмежені можливості вище вдвічі, ніж у родинях, що не мають дітей - інвалідів. Ці та інші фактори призводять до того, що самі батьки в багатьох випадках створюють перешкоди у реабілітації дітей з обмеженими можливостями. Але й у тому випадку, коли батьки займають більш конструктивну позицію, вони відчувають емоційне перевантаження й мають потребу в особливих знаннях про проблеми здоров'я та розвитку своєї дитини.

Сім'я в процесі виховання, соціального інтегрування дитини з особливими потребами зіштовхується з величезною кількістю труднощів. Це і відсутність психолого-педагогічного супроводу, необхідного медичного лікування, реабілітаційної допомоги дітям тощо. Часом найближчі для хворої дитини люди самі перебувають у стані хронічного стресу, викликаного недугою дитини, обставинами лікування, виховання, навчання, професійного становлення своєї особливої дитини. Все це ускладнює соціальну інтеграцію дитини, що має обмежені можливості в середовищі її здорових однолітків. Інклюзія має сприяти залученню батьків до вирішення цих проблем, а батьки, в свою чергу, мають навчатися співробітництву задля максимально комфортного процесу виховання та навчання дитини з особливими потребами.

The role of the family in the process of integrating a child with special educational needs into the socio-cultural environment

An important role in the process of social integration of a child with mental and physical disabilities is given to the family, which is ideally one of the main factors of its "entry" into the system of social relations.

Features of the family, its activity in the development and education of the child determines its psychophysical and sociocultural status in the future, the level of rehabilitation and socio-integration potential, the degree of readiness for inclusive education in secondary school.

The modern family of a child with mental and physical disabilities, along with traditional functions, must perform a number of specific, due to the presence of a child's mental and (or) physical developmental disorders (habilitation-rehabilitation, correctional, compensatory).

The leading functions of the family are: reproductive, educational, household: 1. The function of reproduction is associated with the need for human existence as a species. In many European countries, and in Ukraine as well, this function is experiencing a crisis: the number of marriages has decreased, the birth rate has decreased, and the aging process is deepening. All this led to a demographic crisis in Ukraine.

❖ The function of education shows how the process of education takes place, what priorities are given to it. But in times of change in society, the family itself becomes a mechanism of moral, psychological support. Preservation of family traditions - this is what becomes important in times of historical trials. It is in the family that family values appear and accumulate, a person's historical self-consciousness, his pride in his family, his people, and faith in his future are formed. The family lays the foundations for the upbringing and formation of the future personality, through it the spiritual heritage, life experience, work skills, national mentality are passed on to the descendants.

❖ Household function is directly related to the previous one. With the creation of a family, spouses have obligations to each other. This is primarily

due to joint work in the family. It is in the family that everyone begins to learn responsibility and the duty of each member to do a certain job. The joint management of the household and the economic support of the family in modern conditions are due to the changing roles played by women in it. Increasingly, they are taking over the functions of a breadwinner. Often - in families raising a child with mental and physical disabilities.

Researchers of family relations note that the current socio-economic situation in the country has led to:

- family crises, which provoked alienation between parents and children;
- loss of traditions of folk pedagogy;
- low level of general pedagogical knowledge of parents;

A family with children with special educational needs is a category that belongs to the "risk group". It is known that the number of mental (neurotic and psychosomatic) disorders in families with children with disabilities is twice as high as in families without children with disabilities. These and other factors lead to the fact that parents themselves in many cases create obstacles to the rehabilitation of children with disabilities.

But even when parents take a more constructive stance, they feel emotionally overwhelmed and need special knowledge about their child's health and development.

The family in the process of education, social integration of a child with special needs faces a huge number of difficulties.

This is the lack of psychological and pedagogical support, the necessary medical treatment, rehabilitation care for children and more. Sometimes the people closest to a sick child are themselves in a state of chronic stress caused by the child's illness, the circumstances of treatment, education, training, professional development of their special child. All this complicates the social integration of a child with disabilities in the environment of his healthy peers. Inclusion should help to involve parents in solving these problems, and

parents, in turn, should learn to cooperate for the most comfortable process of raising and educating a child with special needs.

Батьки та інклюзія: приклади справжнього педагогічного партнерства

Наукові погляди сьогодення базуються на переконанні, що батьки є першими та головними вчителями дитини. Тому соціальна підтримка таких сімей – це вирішення цілого комплексу проблем, пов'язаних з допомогою дитині: лікування, освіта, соціальна адаптація та інтеграція в суспільство. У процесі взаємодії школи та сім'ї дуже важливо враховувати інтереси, пріоритети та проблеми сімей. Батькам дітей, які мають особливі освітні потреби, необхідно тісно співпрацювати з педагогами та бути їхніми партнерами у розробці й реалізації навчальних планів.

Основним завданням інклюзивної освіти є створення всіх необхідних умов для розвитку особливої дитини в освітньому середовищі. Цим займаються адміністрація навчального закладу, психологи, соціальні педагоги, вчителі, вихователі, сурдопедагоги та інші фахівці. Але одна справа — прийняти дитину з особливими освітніми потребами до школи, і зовсім інша — знайти взаєморозуміння з нею та її батьками (опікунами). Саме тому в процесі розвитку інклюзивної освіти особливе місце займає тісна взаємодія між школою та родиною, котрі як партнери мають спільну мету – допомогти дитині соціалізуватися в освітньому середовищі.

Проблема роботи з дітьми та батьками, які виховують дітей з особливими освітніми потребами, знаходиться в центрі уваги багатьох зарубіжних і вітчизняних науковців: В. Андрущенко, М. Ярмаченка, Е. Андреевої, В. Бондаря, Т. Ілляшенко, А. Колупаєвої, Н. Сабат, Є. Ярської-Смирнової, О. Акімової та зумовлює необхідність її практичного спрямування. Наприклад, І. Іванова, Л. Борщевська та Л. Зіброва вказували на те, що сім'я є основним середовищем формування людини, але вона не повинна бути єдиним агентом впливу, оскільки особлива дитина потребує спілкування з іншими членами суспільства і не повинна замикатися в домашньому оточенні.

Навчальний заклад організовує інформаційні заходи щодо підтримки родини, консультації осіб, які піклуються про дитину: батьків/опікунів, вчителів, асистентів вчителів та інших. Як з дітьми, так і з батьками робота може бути індивідуальною або груповою.

Основною метою взаємодії з батьками/опікунами є:

- Створення тісного контакту батьків зі педагогами як ресурсу, шляхом надання постійної допомоги в розв'язанні проблемних питань, пов'язаних з вихованням дитини.
- Участь батьків в громадській діяльності у межах навчального закладу.
- Підготовка батьків як учасників змін в соціумі.

З урахуванням цілей та кінцевих результатів робота з батьками або опікунами проводиться в наступних формах:

- загальні засідання по інформуванню;
- батьківські навчальні семінари, тренінги про завдання та зобов'язання батьків в процесі виховання та навчання дітей;
- індивідуальне та групове консультування .

Засідання по інформуванню організовуються, зазвичай, на початковому етапі спілкування, але можуть проводитися і частіше, враховуючи специфіку заходів конкретного навчального закладу.

Навчання батьків проводиться шляхом організації, з певною періодичністю (встановленою в співвідношенні з потребами) необхідних інформаційних та навчаючих заходів, орієнтованих на розвиток батьківських компетенцій, формуванню стосунків, що відповідають їх соціальній ролі, корекцію/розвиток поведінки та навичок батьківства.

Адміністрація навчальних закладів спільно з адміністрацією інклюзивно-ресурсних центрів має подбати про те, щоб заходи по батьківському навчанню не були випадковими, а мали систематизований характер, по встановленому графіку, який буде відомий всім учасникам освітнього процесу та стали значущою частиною діяльності школи.

Забезпечити тривалий зв'язок з батьками можна шляхом безпосереднього залучення їх як волонтерів у різноманітні заходи, що проводяться у навчальному закладі. Батьки можуть брати участь в:

- практична діяльність з дитиною разом з фахівцями (ігри, виховні заходи, екскурсії тощо);
- створення та адаптація дидактичних матеріалів;
- ремонтні роботи та ін.

В інклюзивному освітньому середовищі батьки дітей з особливими освітніми потребами відіграють важливу роль в процесі створення індивідуальної програми розвитку (ІПР), яка проявляється, головним чином, в наданні інформації про дитину, її родину, наданні необхідної допомоги для забезпечення прогресивного розвитку дитини .

Батьки також:

- надають важливу інформацію, котра допоможе створити та максимально успішно реалізувати індивідуальну програму розвитку дитини (наприклад, підготування тем, стиль та спосіб навчання вдома, навички та здібності, які учень демонструє вдома, в незнайомому оточенні, його улюблені заняття, а також те, що не подобається, його можливі реакції на різноманітні ситуації та ін.);
- консолідують та забезпечують безперервність навчального процесу, розпочатого педагогічним персоналом навчального закладу, надаючи дитині вдома можливість для розвитку та застосування на практиці компетенцій, сформованих під час навчального процесу;
- надання зворотної інформації щодо перенесення дитиною сформованих навичок в побутові домашні ситуації;
- підтримує відкритий діалог з навчальним закладом.

Очевидним є те, що участь батьків в процесі написання ІПР потребує зусиль з обох сторін: важко уявити, що всі батьки дітей з ООП будуть з задоволенням брати участь у цьому процесі. Це в компетенції вчителя, класного керівника, вчителів, психолога, всього навчального закладу підтримати батьків в цій

справі. В якості пропозицій для підтримки (підбадьорювання) для участі батьків можна запропонувати наступні форми співпраці:

- відкрите регулярне спілкування з батьками та дитиною;
- використання в спілкуванні зрозумілої (простої) мови;
- надання можливості самостійно вирішувати, в якій мірі вони можуть долучитися до процесу ІПР;
- інформування (телефон, письмові повідомлення (записки), інші методи) про засідання групи ІПР та проблемні питання, які будуть обговорюватися;
- підтримка та підбадьорювання батьків для формулювання та отримання коментарів, особистої думки, відношення в процесі створення ІПР;
- консультування;
- надання, за необхідності, роз'яснювального коментаря (пояснень) для кращого розуміння очікувань школи від батьків .

Виходячи зі специфіки сімей, де є діти з ООП, слід зазначити, чим більше залученні батьки в інклюзію, тим більша ймовірність досягнення бажаних результатів у дітей .

Таким чином, співпраця з батьками являється ключовим елементом в створенні середовища, де діти почуватимуться щасливими та захищеними, відчуватимуть підтримку родини та зможуть максимально розвивати свій потенціал. В цьому середовищі фахівці та батьки мають співпрацювати задля надання найкращої допомоги дитині в навчанні.

Parents and inclusion: examples of true pedagogical partnership

Today's scientific views are based on the belief that parents are the first and main teachers of the child. Therefore, the social support of such families is the solution to a whole range of problems related to helping the child: treatment, education, social adaptation and integration into society. In the process of interaction between school and family, it is very important to take into account the interests, priorities and problems of families. Parents of children with special educational needs

need to work closely with educators and be their partners in developing and implementing curricula.

The main task of inclusive education is to create all the necessary conditions for the development of a special child in the educational environment. This is done by the administration of the educational institution, psychologists, social pedagogues, teachers, educators, deaf educators and other specialists. But it is one thing to admit a child with special educational needs to school, and quite another to find mutual understanding with her and her parents (guardians). That is why in the process of development of inclusive education a special place is occupied by close interaction between school and family, which as partners have a common goal - to help the child socialize in the educational environment.

The problem of working with children and parents raising children with special educational needs is in the center of attention of many foreign and domestic scientists: V. Andrushchenko, M. Yarmachenko, E. Andreeva, V. Bondar, T. Ilyashenko, A. Kolupaeva, N. Sabat, E. Yarska-Smirnova, O. Akimova and necessitates its practical orientation. For example, I. Ivanova, L. Borshchevskaya and L. Zibrova pointed out that the family is the main environment for the formation of man, but it should not be the only agent of influence, because a special child needs to communicate with other members of society and should not be locked in. home environment.

The school organizes information events to support the family, counseling of caregivers: parents / guardians, teachers, teaching assistants and others. Work with both children and parents can be individual or group.

The main purpose of interaction with parents / guardians is:

- Establishing close contact between parents and teachers as a resource, by providing ongoing assistance in resolving issues related to the upbringing of the child.
- Parental participation in community activities within the school.
- Preparation of parents as participants in changes in society.

Taking into account the goals and end results, work with parents or guardians is carried out in the following forms:

- general information meetings;
- parent training seminars, trainings on the tasks and responsibilities of parents in the process of raising and educating children;
- individual and group counseling.

Information meetings are usually organized at the initial stage of communication, but can be held more often, taking into account the specifics of the activities of a particular educational institution.

Parents' education is carried out by organizing, with a certain frequency (established in relation to needs) the necessary information and training activities focused on the development of parental competencies, the formation of relationships appropriate to their social role, correction / development of parenting behavior and skills.

The administration of educational institutions together with the administration of inclusive resource centers should ensure that parenting activities are not accidental, but have a systematic nature, according to the established schedule, which will be known to all participants in the educational process and become a significant part of school activities.

Long-term contact with parents can be ensured by directly involving them as volunteers in various activities held at the school. Parents can participate in:

- practical activities with the child together with specialists (games, educational activities, excursions, etc.);
- creation and adaptation of didactic materials;
- repair work, etc.

In an inclusive educational environment, parents of children with special educational needs play an important role in the process of creating an individual development program (IDP), which is manifested mainly in providing information about the child, his family, providing the necessary assistance to ensure the child's progressive development.

Parents also:

- provide important information that will help to create and successfully implement an individual child development program (for example, preparation of topics, style

and way of learning at home, skills and abilities that the student demonstrates at home, in an unfamiliar environment, his favorite activities, and what do not like, his possible reactions to various situations, etc.);

- consolidate and ensure the continuity of the educational process initiated by the teaching staff of the educational institution, giving the child at home the opportunity to develop and apply in practice the competencies formed during the educational process;
- providing feedback on the transfer of the child's acquired skills in domestic situations;
- maintains an open dialogue with the educational institution.

It is obvious that the participation of parents in the process of writing the IPR requires efforts on both sides: it is difficult to imagine that all parents of children with SEN will be happy to participate in this process. It is in the competence of the teacher, class teacher, teachers, psychologist, the whole school to support parents in this matter. The following forms of cooperation can be offered as proposals for support (encouragement) for parental participation:

- open regular communication with parents and children;
- use of understandable (simple) language in communication;
- giving them the opportunity to decide for themselves to what extent they can join the IPR process;
- informing (telephone, written messages (notes), other methods) about the meeting of the IPR group and problematic issues to be discussed;
- support and encouragement of parents to formulate and receive comments, personal opinions, attitudes in the process of creating IPR;
- counseling;
- Providing, if necessary, explanatory comments (explanations) to better understand the expectations of the school from parents.

Based on the specifics of families with children with SEN, it should be noted that the more parents are involved in inclusion, the greater the likelihood of achieving the desired results in children.

Thus, cooperation with parents is a key element in creating an environment where children will feel happy and protected, feel supported by their families and will be able to maximize their potential. In this environment, professionals and parents should work together to help the child learn best.

Література

Нормативно-правові документи

1. Закон України «Про вищу освіту» // Документ 2145-VIII, чинний, поточна редакція— Редакція від 09.08.2019, підстава - 2745-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
2. Закон України «Про загальну середню освіту» - Документ 651-XIV, чинний, поточна редакція — Редакція від 09.08.2019, підстава - 2745-VIII. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14>.
3. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, 2006. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71
4. Інструктивно–методичні рекомендації МОН щодо організації інклюзивного навчання в закладах освіти. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/inklyuzivne-navchannya/dlya-fahivciv/metodiki-inkluzia>.
5. Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти, 1960. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_174
6. Конвенція про права дитини, 1989. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021
7. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, 1966. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042
8. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів: навчально-методичний посібник / За заг. ред. М. А. Порошенко та ін. – К. : 2018. – 252 с.
9. Наказ «Про затвердження Порядку зарахування осіб з особливими освітніми потребами до спеціальних закладів освіти, їх відрахування, переведення до іншого закладу освіти» (Документ z0945-18, чинний, поточна редакція — Прийняття від 01.08.2018). – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0945-18#n20>.

10. Перелік навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання в загальноосвітніх навчальних закладах для навчання дітей з особливими освітніми потребами (за нозологіями) 2017/2018 навчальному році.
– Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/inklyuzivne-navchannya/dlya-fahivciv/metodiki-inkluzia>.

11. Постанова Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 року N 545 «Про затвердження положення про інклюзивно-ресурсний центр». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-p>

12. Постанова Кабінету Міністрів України від 14.02.2017 N 88 «Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/88-2017-p>

13. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. N 88 «Деякі питання використання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами у 2018 році». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/deyaki-pitannya-vikoristannya-subvenciyi-z-derzhavnogo-byudzhetu-miscevim-byudzhetam-na-nadannya-derzhavnoyi-pidtrimki-osobam-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-u-2018-roci>

14. Постанова Кабінету Міністрів України від 11 січня 2018 р., N 22 «Про підвищення оплати праці педагогічних працівників. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-pidvishennya-oplati-praci-pedagogichnih-racivnikiv>

15. Постанова Кабінету Міністрів України від 14.02.2017 N 88 «Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими

освітніми потребами». – Режим доступу :
http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP170863.html

16. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 р. № 872 «Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах», із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 588 від 09.08.2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-p>

17. Постанова Кабінету Міністрів України від 9 серпня 2017 р., N 588 «Про внесення змін до Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/588-2017-p>

18. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : постанова Кабінету міністрів України від 23 листопада 2011 р. №1341 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mim.hneu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/10/НРК.pdf>.

19. Про затвердження та введення в дію Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти : наказ МОН України №600 від 01.06.2016 р. [Електронний ресурс].– Режим доступу : <http://old.mon.gov.ua/ua/about>

Базова

20. Акімова О. М. Основні аспекти інклюзивної освіти у підготовці майбутніх учителів початкових класів / О. М. Акімова // Наукові записки кафедри педагогіки. – 2014. – Вип. 35. – С. 12–18.

21. Бовкуш К.П. Готовність педагога до інклюзивної освіти / К.П. Бовкуш // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2015. – №4 (48). – С. 3–9.

22. Демченко І. І. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти : автореф... дис. на здобуття наукового ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти», 13.00.03

«Корекційна педагогіка» / І. І. Демченко; Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. – Умань, 2016. – 46 с.

23. Егорова Т.В. Педагогическая поддержка социальной интеграции детей с ограниченными возможностями: дис. канд. пед. наук : 13.00.01 / Егорова Татьяна Викторовна. – С., 2000. – 172 с.

24. Етика спілкування з людьми з інвалідністю [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://naiu.org.ua/useful/etika-spilkuvannya/>.

25. Житвай С. А. Супервизия как метод сопровождения деятельности педагогов / С. А. Житвай. // Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии: сб. ст. по матер. LXV междунар. науч.-практ. конф. – 2012. – С. 52–58.

26. Заєркова Н.В. Індивідуальне оцінювання дітей з особливими освітніми потребами. Технологія «портфоліо» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.slideshare.net/lanalana63/ss->

27. Захарчук М. Є. Проблеми формування професійної компетентності викладача в умовах впровадження інклюзивної освіти в Україні [Електронний ресурс] / М. Є. Захарчук. – Режим доступу : <http://gnpu.edu.ua/files/naukovi%20chitanny/pedagogika/ZaharchukKluchkovska>.

28. Інвалідність та суспільство: навчально-методичний посібник. [кол. авторів: Байда Л. Ю., Красюкова-Еннс О. В., Буров С. Ю., Азін В. О., Грибальський Я. В., Найда Ю. М.]; за заг. редакцією Байди Л. Ю., Красюкової-Еннс О. В. – К., 2012. – 216 с.

29. Інклюзивна освіта: стан і перспективи розвитку в Україні : науково-методичний збірник. – К. : 2007.

30. Канадсько-український проект «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні» [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.education-inclusive.com/shho-take-inklyuziya>.

31. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : [монографія] / Колупаєва А.А. – К.: «Самміт-Книга», 2009. – 272 с.

32. Колупаєва А. А. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання. Видання доповнене та перероблене: наук.-метод. посіб. / А. А. Колупаєва. – К. : 2008. – 126 с.
33. Косарєва Г. М. Основи формування інклюзивної компетентності майбутніх вихователів дошкільних закладів / Г. М. Косарєва // Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки. – 2014. – Вип. 65. – С. 330–335.
34. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів з особливими освітніми потребами, які навчаються у загальноосвітніх школах в умовах інклюзії. – Рівне, 2012.
35. Кучерук О. С. Компетентнісний підхід як основа підготовки майбутнього вчителя до реалізації завдань інклюзивного навчання [Електронний ресурс] / О. С. Кучерук. – Режим доступу : <http://gnpu.edu.ua/files/naukovi%20chitanny/pedagogika/ZaharchukKluchkovska>.
36. Малофеев Н.Н. Западноевропейский опыт сопровождения учащихся с особыми образовательными потребностями в условиях интегрированного обучения (по материалам Доклада Европейского агентства по развитию специального образования) / Н.Н. Малофеев // Дефектология. – 2005. – № 5. – С. 3-18.
37. Д. Харві; пер. з англ. – К.: СПД-ФО Парашин І.С., 2010. – 296 с.
38. доп. і перероб.]. – К. : Кондор, 2007. – С. 359-377.
39. Ленів З. Особливості реалізації інклюзії та підготовки відповідних фахівців: проблеми, досвід, перспективи / З. Ленів // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. – Серія 19 : корекційна педагогіка та спеціальна психологія. – К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2014. – Вип. 28. – С. 119–125.
40. Логопедична онлайн-служба «Коректолог» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://korektolog.com>.
41. Луценко І. В. Організаційно-педагогічні умови діяльності асистента вчителя в інклюзивному навчальному закладі : автореф. дис... на здобуття

наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спец. : 13.00.03 «Корекційна педагогіка» / І. В. Луценко; Інститут спеціальної педагогіки НАПН України. – К. , 2017. – 20 с.

42. Методичні рекомендації для розроблення профілів ступеневих програм, включаючи програмні компетентності та програмні результати навчання / пер. з англ. Національного експерта з реформування вищої освіти Програми Еразмус+, д-ра техн. наук, проф. Ю. М. Рашкевича. – К. : ТОВ «Поліграф плюс», 2016. – 80 с.

43. Методичні рекомендації щодо організації навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх та дошкільних навчальних закладах у 2015–2016 навчальному році. – Режим доступу : mirrvopsi.at.ua/Metodrecomend/inkluz.doc.

44. Миронова С.П. – Робота фахівців з сім'ями, які виховують дітей з особливими освітніми потребами // Актуальні питання корекційної освіти. Випуск N 9. – 2017.

45. Миронова С.П. Педагогіка інклюзивної освіти [навчально-методичний посібник]. – Кам'янець-Подільський, 2016. – 164 с.

46. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів: навчально-методичний посібник / За заг. ред. М. А. Порошенко та ін. – К. : 2018. – 252 с.

47. Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії, 27–28 жовтня 2016 року; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського зб. тез доповідей / ред. кол. В. В. Засенко, А. А. Колупаєва, Н. І. Лазаренко, З. П. Ленів. – Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2016. – 416 с.

48. Основи інклюзивної освіти : навчально-методичний посібник / за заг. ред. А. А. Колупаєвої. – К. : «А. С. К.», 2012. – 308 с.

49. П'яткова Т. Розвиток інклюзивної компетентності вчителя : швейцарський досвід [Електронний ресурс] / Т. П'яткова. – Режим доступу : <http://www.deseco.admin.ch>.

50. Підготовка педагогічних кадрів до роботи з різними категоріями дітей: виклики та можливості : матеріали міжвузівської (заочної) науково-практичної конференції (Хмельницький, 28 лютого 2018 року). – Хмельницький : ПП «А.В.Царук», 2018. – С. 135–138.

51. Пономаренко М. А. Педагогическое супервизорство: генезис понятия и сущность [Електронний ресурс] / М. А. Пономаренко // Письма в Эмиссия. Оффлайн (The Emissia.Offline Letters) (Электронный журнал). – 2012. – Режим доступа : <http://www.emissia.org/offline/2012/1839.htm>.

52. Проект TUNING «Tuning Educational Structures in Europe» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tuning.unideusto.org/tuningeu>.

53. Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами : Навчально-методичний посібник у 9 книгах / За заг. ред. Колупаєвої А. А. – К. , 2010. – 363 с.

54. Рекомендаційні матеріали щодо створення Нового Освітнього Простору. Режим доступу: <http://dfrr.minregion.gov.ua/foto/upload/%D0%9D%D0%9E%D0%9F.pdf>.

ресурс]. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>

55. Іноземцева С.В. Використання педагогічних ідей В.О. Сухомлинського в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znpkhnpu/TtMNV/2008_21/11.html.

56. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами : зб. наук. праць. — № 6(8). — К. : Університет «Україна», 2009. — С. 17–18.

57. Даниелс Елен Р. і Стаффорд Кей. Залучення дітей з особливими потребами до системи загальноосвітніх класів. — Л. : Тов. «Надія», 2002. — С. 23 .

58. Таранченко О. Тенденції сучасної освіти: роль педагога у створенні ефективної інклюзивної школи / О. Таранченко// Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. – 2011. №1. – С. 19.

59.

REFERENCES

1. Law of Ukraine “On Pre-School Education” // Digest of Verkhovna Rada (Parliament), 2001, #49, p 259
2. Law of Ukraine “On Education” // Digest of Verkhovna Rada (Parliament), 1991, #34, p. 451.
3. Law of Ukraine “On Rehabilitation of People with Disabilities of Ukraine” // Digest of Verkhovna Rada (Parliament), 2006, #2 – 3, p.36
4. N. Sofiy, M. Svarnyk, P. Trohanis «Disabled Children Right to Quality Education. Analysis of situation in Ukraine» – K.: 2006. – 56 p
5. I. Ivanyuk «Regional Preparatory Workshop on Inclusive Education in Eastern and South-Eastern Europe» - 2007.

List of references

1. Bodnar V. Inclusive education as a socio-pedagogical phenomenon / V. Bodnar // Native school.– 2011. - №3. - P. 10 - 14.
2. Ideas of humane pedagogy and modern system of inclusive education: collection. mater. All-Ukrainian scientific method. conference dedicated to the 97th anniversary of the birth of V. Sukhomlinsky, 29-30.09.2015 / ed. O. E. Josan. - Kirovograd: Exclusive-systems, 2015. - 468 p.
3. Kolupaeva A. Inclusive education: realities and prospects: Monograph / A. Kolupaeva. - Kyiv: Summit Book, 2009. - 272 p.

4. Nazarova NM Special pedagogy: in 3 volumes: [textbook. allowance] / ed. NM Nazarova. - Vol. 3: Pedagogical systems of special education / NM Nazarova, LI Aksenova, LV Andreeva, etc. - Moscow: Ed. Academy Center, 2008. - 400 p.

5. Sofiy NZ, Naida Yu. M. Conceptual aspects of inclusive education / Inclusive school: features of organization and management: [teaching method. aid.] / [A. A. Kolupaeva, YM Naida, NZ Sophia, etc.]; for general ed. LI Danylenko. - K., 2007. - 128 c.

6. Shevtsov AG Modern problems of education and vocational rehabilitation of people with disabilities / AG Shevtsov. - K., 2004. - 200 p.

7. Yarmoschuk I. Inclusive education in the education system / I. Yarmoschuk // The way of education. - 2009. - № 2. - P. 24–28.

- <https://osvitoria.media/experience/yak-psyhologichno-pidtrymuvaty-batkiv-dytyny-z-osoblyvymy-potrebamy/>
- <https://www.momsbelief.com/blog/5-ways-our-child-psychologists-can-help-special-needs-children>

ДОДАТКИ

PSYCHOLOGICAL READINESS OF PRIVATE SCHOOL STUDENTS TO INTERACT WITH CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS IN THE CONDITIONS OF INCLUSIVE EDUCATION

The article is devoted to the problem of students' readiness to implement inclusive education of children with health disabilities in mass school conditions. Most do not consider such people to be full members of society, often emphasizing their differences rather than the integration of equal rights and opportunities. The presented data illustrate students' awareness of inclusive education, the level of readiness of secondary school students to interact with peers with special educational needs is considered.

Key concepts: inclusion, inclusive education, inclusive learning, child with special educational needs, psychological readiness, readiness for interaction, tolerance.

According to the WHO, only 20% of born children are conditionally considered healthy, the rest either suffer from defects in psychophysical development or occupy a state between health and illness. For a long time, the main institution for educating children with psychophysical disabilities was special schools focused on a specific deficiency. One of the new forms of education for children with special needs is inclusive education recognized in many countries of the world, which ensures the right of every child to study in a general educational institution, providing him with all the necessary conditions for this [5, p.1].

The implementation of the new Law of Ukraine "On Education" enshrines the practice of providing children with special educational needs "a system of educational services guaranteed by the state, based on the principles of non-discrimination, taking into account the multifacetedness of a person, effective involvement and inclusion in the educational process of all its participants", which is

the official definition of the concept of "inclusive education". Adoption of this legislative act places significant responsibility on society and state bodies for the fate of all children, including the most vulnerable stratum of society - children with developmental disabilities, including those with disabilities [12, p.5].

The introduction of inclusive education and training involves overcoming a number of stereotypes and the need to develop specific mechanisms for its implementation. Joint education of children with disabilities and "normal" children is impossible without a tolerant attitude to the peculiarities of another person, without natural acceptance of him, without readiness to create friendly, partnership relations with him [5, p.1].

The problems of the organization of education and upbringing, psychological support and socio-pedagogical patronage of children with special educational needs are considered from the standpoint of psychological, pedagogical, organizational and methodological requirements for the organization of work with such children [12, p.5].

One of the important ways to develop the personality of children with special educational needs is to create conditions for their productive inclusive education as part of regular classes.

The analysis of literary sources showed the absence of a stable concept of inclusive education in Ukraine. However, numerous scientific works of scientists and practitioners testify to the active search for ways to solve this problem.

During the last decade, leading domestic scientists, in particular, V. Bondar [1], V. Zasenka [4], I. Ivanova [6], A. Kolupaeva [10] and others have devoted their works to researching the problem of involving children with special needs in education in general educational institutions, their rehabilitation and socialization to social norms and the participation of parents in the interdisciplinary team of specialists [8, p.180].

Various aspects of this issue were reflected in the scientific works of famous Ukrainian and foreign scientists. Thus, S. Myronova and O. Oliynyk dealt with issues of accompanying a child with developmental disabilities in preschool educational

institutions of the general type. O. Yekzhanova, O. Reznikov paid special attention to the integration of children with disabilities into society. D. Deppeler, T. Lorman developed the concept of "holistic education", focusing on the justification and implementation of inclusive principles in the educational environment of a comprehensive school. Scientific works substantiate the principles of working with children with special needs and teachers who deal with these children. However, the issue of preparing schoolchildren to interact with peers with disabilities is insufficiently developed [13, p.176].

Thus, insufficient study of the problem, the need to take into account the experience of foreign scientists and practical workers in the field of educational inclusion to improve the education of children and youth with special needs in Ukraine determine the urgency of the problem. Therefore, the purpose of the article is to justify the need to prepare schoolchildren for interaction with peers with special educational needs in general educational institutions in the conditions of an inclusive educational space.

Inclusive education (from the English inclusion - inclusion) is a system of educational services that creates educational opportunities for all children without exception, including children with psychophysical disabilities, in a general educational institution at the place of residence, adapting the educational environment to the needs of the child. The main goal of inclusive education and upbringing is the creation of conditions for personal development, creative self-realization and affirmation of the human dignity of children with special needs [9].

The concept of "children with special needs" in a broad sense includes all children whose needs in upbringing, education, life, etc. differ from the needs of most peers; these are children for whom the usual conditions offered by modernity are insufficient or unsuitable for full development and a normal life. In this sense, this category can include children with disabilities, gifted children, and also any child who at a certain time found himself in difficult life circumstances. In a narrower sense, children with special needs are often called children with peculiarities/disorders of psychophysical development. And although scientific

discussions on this matter continue, the main thing remains that it is first of all a child, and then there are additions that should characterize it [13, p.176-177].

Being in the conditions of a residential institution or being raised in a family, these children are to some extent isolated from society and deprived of the opportunity to lead a full life in an open environment, which in no way meets their special needs. They develop a specific attitude towards themselves and the environment, a struggle takes place: illness and personality, illness and intelligence, illness and emotions, illness and environment. Often there is a neurotic state, pathological personality development. Most often, there is a problem of isolation in oneself, in one's inner world, focusing on one's own problems and helplessness. They do not receive the necessary knowledge, abilities and skills that will contribute to self-development, self-realization, have a low level of socialization and social adaptation, and do not know how to communicate with peers [7, p.28].

Inclusion is the process of increasing the degree of participation of all citizens in social life. In other words, inclusion, by giving each member of society the opportunity to make their own choices in all aspects of everyday life, enables each person to fully participate in society according to their wishes.

The basis of inclusive education is the right to education, proclaimed by the United Nations in the Universal Declaration of Human Rights in 1948. The principle of inclusive education is outlined in the Salamanca Declaration, adopted and approved in 1994 by 92 countries of the world. Thus, this document states: "Normal schools must accept all children regardless of their physical, intellectual, emotional, social, linguistic or other condition and create conditions for them based on pedagogical methods focused primarily on the needs of children" [7, p.65].

Thus, it is evident that all children have equal rights, and children with special needs are no exception. The current time in Ukraine is characterized by the gradual attention of the state and society to the realization of one of the basic rights of the child - the right to education, and, therefore, the need to include all children in the general education system, regardless of any characteristics. This involves the creation of such a system in which "special" children are not separated from others, that is,

they are brought up and educated at their place of residence or at will, and receive equal opportunities in education and social life [13, p.177].

For Ukraine, inclusive education is a pedagogical innovation that is at the stage of implementation, and therefore encounters difficulties. These include the professional unpreparedness of mass school teachers to work with children with special educational needs, the architectural inadequacy of school premises, the underdevelopment of the regulatory and legal framework, the need for additional funding for inclusive educational institutions, the academic overload of curricula that are quite difficult to adapt to the needs of a child with physical disabilities, negative attitude of parents of other children - all this significantly complicates the process of introducing inclusive education [8, p.66].

However, inclusive processes in Ukraine are gradually starting, inclusive classes and schools are opening. And, therefore, there is a need to prepare teachers, students, as well as children with special needs for social interaction.

As you know, children, forming their attitude towards other people and towards the world in general, are guided primarily by the position shown by adults. The success of this process directly depends on the teacher's positive attitude towards the inclusion process.

A. De Boer cites research data among teachers of ordinary schools - most of them have a negative or neutral attitude to inclusive education. None of the twenty-six studies showed an absolutely positive result [2].

According to N. Groznaya, "the experience of implementing inclusive education shows that teachers and other specialists do not immediately begin to meet the professional roles required for this form of education. Professionals experience fear: "Can I do it?" They are afraid of failing and losing their jobs, they are afraid of responsibility, they are afraid of taking risks. Fear and insecurity are also related to the fact that professionals are afraid that they will not be in full control of what is happening, that they will have to ask for help from students, parents or teachers, thus admitting that they do not have the answers to absolutely all questions. .. Inclusion is change. Change scares everyone. This is how our body is arranged. But in this case,

we are talking about human rights, and we must go towards the changes anyway. It is clear that in such a crisis period, people need support. And yet the conclusion that was drawn from the first steps is this: you need to look in the face of fear and not look away; call him by his name and move on."

It should be especially emphasized that the unprepared (in the absence of human resources) mass implementation of the idea of inclusion can lead not to equal rights, but to children losing the opportunity to receive an adequate education. Therefore, one of the first steps in the implementation of inclusive education should be the study of the readiness of teaching staff of general education institutions to implement inclusion [3, p.5].

Another side of the problem is the readiness of children with special needs for inclusive education. According to specialists, this readiness directly depends on parents and other participants in the educational process. Among the latter are children of the same age with special needs. Unfortunately, little attention is paid to this issue in the scientific literature, however, ordinary schoolchildren are not at all prepared to interact with "special" peers [13, p.178]. A child with special needs will feel comfortable when at school neither peers, nor teachers, nor anyone will focus on his disability, when such a student will be completely equal to others [9].

The experience gained by Ukrainian educators indicates certain difficulties in the implementation and effective organization of inclusive education in our country. Thus, experts and researchers of the European Research Association (ERA), assessing the current state of inclusive education in Ukraine, identified the main problems and barriers that hinder and complicate the process implementation of inclusion. The list of socio-psychological factors mentions the problem of tolerance in schools, which is manifested in the lack of adequate perception of children with special needs by peers [11, p. 65].

According to the research of foreign scientists, in cases where inclusive education is implemented in a center for young children, the problem of inadequate treatment of "special" children has a less pronounced character, and sometimes it is completely absent. Children get used to the environment and take it for granted.

Certain differences in appearance, speech, abilities are perceived precisely as differences, and not as a problem. The picture looks completely different when it comes to schoolchildren who have not met children with special needs before. Secondary school students often have no idea about the problem of disability, are afraid of children with severe developmental disabilities, or, on the contrary, take them lightly and make fun of them. This problem is determined by many factors, including the socio-psychological unpreparedness of children of both categories for interaction, the general attitude of society and the state towards people with disabilities, the lack of clear information about the peculiarities of some people, etc. [13, p. 178].

In order to study the readiness of schoolchildren to interact with peers with special needs, a questionnaire was conducted among forty students of grades 8-10 of the Radomyshl comprehensive sanatorium-boarding school, where the inclusive education system has not yet been implemented. Among the tasks of the research was to find out students' awareness of issues of inclusive education, the attitude of teenagers to children with special educational needs, their readiness to study with such children. The questionnaire consisted of seven questions, the students were also asked to name 10 associations for the stimulus word "person with disabilities".

To the question, which was aimed at students' awareness of the concept of "inclusive education", the students' answers were divided as follows: 55% of respondents believe that this is an educational process that includes children with developmental disabilities; 37.5% of students do not know such a term, 7.5% believe that it is a home form of education. 40% of students surveyed have acquaintances or friends with special educational needs, while 60% have no experience of interacting with such people.

According to the results of the survey concerning the rights of children with special educational needs to education, it was found that the vast majority of respondents (62.5%) believe that children with special educational needs should be educated in ordinary educational institutions, 25% - in specialized schools, 5% believe that such children should be educated at home, it also turned out that 7.5% of

the surveyed students believe that such children do not need education at all. The obtained data indicate that in the minds of children there is still an attitude towards the isolation of such children, recognition of their equal rights to education alongside healthy children.

Answers to the questions about the feelings caused by people with disabilities in the interviewed students were distributed as follows: in 80% they cause pity, sadness, sympathy; 7.5% noted that they have neutral feelings; 2.5% – discomfort; 10% - friendliness, desire to help.

45% of teenagers gave a positive answer to the question about the possibility of studying in the same class of ordinary children and children with special educational needs, the other 25% stated the impossibility of joint study without explanation. 22.5% cannot make a choice; 7.5% indicated the possibility of joint education only if they had no other choice. This may indicate that despite an outwardly positive, tolerant attitude towards people with special needs, there is no internal readiness for adequate perception, the desire to interact is not sufficiently formed.

The students were asked the question, where they could name people they know with special needs who have achieved significant success in life. 67.5% were able to give examples of such people (students gave examples of athletes, celebrities).

Respondents were asked to list the main, in their opinion, difficulties of joint education of healthy children with and children with special educational needs in a comprehensive school. Only fifteen students answered this question, they consider the main difficulties to be the impossibility of moving such children, overcoming the way to school, their illness, bullying, misunderstandings on the part of classmates, difficulties in learning the curriculum, barriers in communication, uncontrollable movements and emotions.

All this shows that, despite the awareness among teenagers about the rights of children with special needs, some of them remain "conditional". Most of the children do not allow the possibility of studying students with special educational needs in

general educational institutions, more than half of the students cannot give a clear positive answer about the possibility of studying in the same class with such children.

In our opinion, in the process of preparing schoolchildren for interaction with peers with special needs, it is necessary to deepen their knowledge about the essence of disability problems, the problem of discrimination and segregation, and to prove the need for unconditional observance of human rights [11, p.66].

Therefore, the relevance of the developed question is not in doubt, because inclusive education is currently the only mechanism for respecting the rights of children, in particular, children with disabilities, to a decent education. The processes of inclusion will contribute to the formation of a positive image of people with disabilities, the transition from their isolation to full inclusion, will make it possible to implement one of the main democratic ideas - all children are valuable and active members of society. A child with special needs will feel comfortable when at school neither peers, nor teachers, nor anyone will focus on his disability, when such a student will be completely equal to others. This process will be successful only if all educational participants are ready to interact with such children. In addition to training teachers to teach a "special" child, it is necessary to prepare children, including children with disabilities.

The results of the study showed a rather low level of readiness of students to interact with peers with special needs, therefore, in the future, we consider it appropriate to find ways to solve this problem through work aimed at preventing stigmatization and discrimination in the school environment, promoting the education of a friendly and impartial attitude towards of a child with special educational needs and the formation of a high-quality new education - the desire to interact.

List of used sources and literature

1. Bondar T. I. Creation of an inclusive educational environment in the higher education system of Ukraine. URL:

http://seanewdim.com/uploads/3/2/1/3/3213611/bondar_t.i._developing_the_inclusive_setting_in_higher_education_institutions_in_ukraine.pdf

2. De Boer A. Attitude towards inclusion of teachers of the primary general education school: review of literature / De Boer A., Pyyl S.-J., Minnaert A. // *International Journal of Inclusive Education*. – 2011. Issue 15, No. 3. P. 331–353.

3. Vozniuk O. M. Readiness of teaching staff of general secondary education institutions to introduce inclusive education. URL: http://imso.zippo.net.ua/wp-content/uploads/2017/12/12_voznyuk.pdf

4. Zasenka V. V. Equal access to quality education of children with special needs // *Steps to democratic education*. 2002. No. 1. P. 34.

5. Zbroeva N.B. Teacher readiness for inclusive education. (Before posing a question) // *Scientific Notes [Nizhyn State University named after Mykola Gogol]*. Ser. : Psychological and pedagogical sciences. 2012. No. 7.

6. Ivanova O. Psychological and pedagogical support of children with psychophysical disorders // *Psychologist*. 2013. No. 23. P. 35–37.

7. Disability and society: education. manual / L. Baida, O. Krasnyukova-Ens, V. Azin, etc.; in general ed. L. Baidy, O. Krasnyukova-Ens. K.: Kyiv University. 2011. 188 p.

8. *Inclusive education: experience and perspectives: monograph/ Collective of authors; resp. ed. G.V. Davydenko. - Vinnitsa. 2016. 242 p.*

9. Kovrigina L. M. Organization of inclusive education for children with special educational needs in general educational institutions. URL: http://imso.zippo.net.ua/wp-content/uploads/2017/08/2017_7_29_Organization-of-inclusive-learning.pdf

10. Kolupaeva A. Inclusive education as a model of the social system // *Defectology*. 2009. No. 4. P. 3–4.

11. Lapa V.M. Teaching children with special needs: a brief overview of concepts. URL:

[http:// www.pj.kherson.ua/file/2017/psychology_04/ukr/part_2/13.pdf](http://www.pj.kherson.ua/file/2017/psychology_04/ukr/part_2/13.pdf)

12. Psychological support of inclusive education: [method. rec] / author. number per total ed. A. G. Obukhivska. Kyiv: UNMC of Practical Psychology and Social Work. 2017. 92 p.

13. Solovyova T.G. Preparation of schoolchildren to interact with peers with special needs // Collection of research papers of the Ivan Ohienko Kamianets-Podilskyi National University. Series: Social and pedagogical. 2016. Issue 26. P. 174–184.

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХІЧНИХ ПРОЦЕСІВ В АУТИЧНИХ ДІТЕЙ

Психічна організація індивіда складається з нижчих (базових) і вищих психічних функцій [1]. До нижчих функцій відноситься сенсорна організація людини (групи відчуттів), психічні процеси на елементарній стадії розвитку та соматична саморегуляція.

© Т. Скрипник, Д. Скрипник,

Рівень психічної організації зумовлює функціонування вищих рівнів, а його розлади призводять до «інформаційної блокади» та вторинних порушень розвитку мовлення, інтелектуальних і емоційних функцій. Відомо, що всі складові психічної сфери як у генетичному, так і функціональному аспектах, взаємообумовлені.

Витоки формування груп психічних процесів відповідно до сенсорної організації людини розкрито Л. Веккером в єдиній теорії психічних процесів [2]. Так, екстероцептивні відчуття (зорові, слухові, вібраційні, тактильні, температурні, больові, нюхові, смакові, статико-динамічні) стають основою когнітивних процесів, інтероцептивні (відчуття, які отримуються від різноманітних станів внутрішнього середовища тіла — голоду і спраги, різких змін ритму серця, ритму дихання тощо) — емоційних і пропріоцептивні, м'язово-суглобові, які отримуємо під час дій (положення тіла у просторі, його пересування в доквіллі, відчуття рук під час дій, втома,

точність, швидкість руху) — регулятивних. Для повнішої картини до схеми долучено відповідні названим рівням психіки типи дій (поведінки).

Для дітей із раннім дитячим аутизмом (РДА) сенсорний компонент світу має особливу значущість. Існує припущення, що прагнення дітей з аутизмом отримати ті самі сенсорні враження допомагає їм формувати сталі сенсорні образи. Адже будь-які зміни у довкіллі можуть спричинити напади страху та афективні спалахи.

Всі психічні прояви аутичної дитини пронизують стереотипії. Вони чітко виявляються під час аналізу формування її афективної, сенсорної, моторної, мовленнєвої сфер, ігрової діяльності. Передумови до сенсорних, і особливо моторних, стереотипій наявні й у здорового малюка, який активізує себе відчуттями від руху кінцівок, напруги і розслаблення тіла тощо [3]. Відмінність багатьох патологічних стереотипій — в їх довготривалості, виході за хронологічні межі віку, впертості, поліморфізмі, великій афективній зараженості, що нерідко можна порівняти з потягом. Аутична ж дитина надмірно скута власними стереотипами, її внутрішній світ стиснений жорсткими рамками, вихід за які для неї стресогенний (так званою неофобією — страхом перед усім новим). Сенсорні стереотипії в аутистів можуть задіювати зорові, слухові, нюхові, смакові, пропріо- й тактильні аналізатори.

Відчуття світла, кольору, форми чи свого тіла може набути у дитини з аутичними розладами певної самоцінності. В нормі ці різновиди відчуттів є передусім засобом, основою для організації рухової активності, а для аутичних дітей вони стають об'єктом самотійного інтересу, джерелом ауто-стимуляції. Характерно, що навіть під час аутостимуляції така дитина не вступає у вільні, гнучкі відносини зі світом, не освоює його активно, не експериментує, не шукає чогось нового, а прагне постійно повторювати, відтворювати те саме враження, що колись запало їй у душу.

Стан сформованості психічної сфери аутистів вражає своєю нерівномірністю. Так, незграбні й скуті у більшості своїх рухових проявів, вони досягають віртуозності у тих фізичних вправах (на рівні дрібної чи загальної

моторики), які приносять їм задоволення; вони не можуть (не хочуть?) повторити ім'я, яке тільки-но почули, при цьому в більшості з них розвинена на високому (іноді — феноменальному) рівні механічна пам'ять, яка функціонує начебто за своїми законами, незалежно від стимуляції дорослих.

До виявлених особливостей функціонування психіки дітей із синдромом РДА відносяться: грубе порушення уваги [4; 5]; дефіцит сприймання; порушення орієнтування у просторі [6]; фрагментарність (нецілісність) когнітивної (у тому числі й перцептивної) обробки інформації — теорія ослаблення центрального зв'язування [7]; викривлення цілісної картини реального предметного світу; обмеження у спроможності інтерпретувати інформацію, яка сприймається, та розуміти її зміст [8]; відсутність адекватних емоційних реакцій; слабка координація рухів, неспроможність керувати розподілом м'язового тону.

Виходячи з того, що феномен аутизму досліджено і розкрито недостатньо, вважаємо за доцільне організувати обстеження базових проявів дітей з РДА за допомогою методу спостереження. Він дає змогу накопичувати емпіричні дані, складати первинні уявлення про об'єкт спостереження чи перевіряти вихідні положення, пов'язані з ним. Тому методу спостереження відводиться визначальна роль серед критеріїв диференційної діагностики.

Як зазначалося вище, базові компоненти психічної організації людини складаються в єдину систему, що має саморегуляцію й складні ієрархічно організовані відносини.

Починаючи дослідження зі спостереження за цими компонентами, на нашу думку, необхідно реконструювати всю систему і закономірностей її розвитку.

Методика спостереження полягає у: 1) виборі ситуації та об'єкта спостереження, який визначається передусім метою дослідження і теоретичними уявленнями про реальність, що вивчається; 2) окресленні програми (схеми) спостереження у вигляді змінного переліку ознак (аспектів) проявів, які знаходяться у центрі спостереження; 3) визначенні одиниць

спостереження з їх детальним описом, а також способу і форми фіксації результатів спостереження; 4) визначенні вимог до організації роботи спостерігача.

За умови застосування методу спостереження необхідно дотримуватися таких правил.

1. Проводити систематичне спостереження багаторазово, що дає змогу виокремити ви

падкові збіги від сталих закономірних зв'язків.

2. Не робити спішних висновків; обов'язково висувати і перевіряти альтернативні припущення щодо змісту психічної реальності, яка знаходиться у центрі спостереження.

3. Зіставляти окремі умови прояву психічних функцій із загальною ситуацією. Розглядати стадії психічного розвитку дитини.

Ситуацією спостереження є заняття корекційного педагога і психолога з групою аутистів. Об'єктом спостереження виступають складові системи базових психічних функцій (групи екстероцептивних, інтероцептивних та пропріоцептивних відчуттів).

За результатами, отриманими за допомогою методики спостереження, визначено особливості прояву базових психічних функцій в аутичних дітей (Табл. 1-2).

Групи інтероцептивних та пропріоцептивних відчуттів представлено у зведеній таблиці (Табл. 2).

Аналіз особливостей прояву складових системи базових психічних функцій (групи екстероцептивних, інтероцептивних та пропріоцептивних відчуттів) дає змогу дійти такого висновку.

1. На всіх площинах функціонування базових психічних функцій спостерігаються сенсорні; афективні та моторні стереотипи, які найчастіше виконують роль аутоstimуляції.

2. Характерною є відсутність активності та послідовності у характері сприймання навколишнього середовища.

3. Наявність парадоксального поєднання інертності та нестійкості уваги. Інертність ззовні нагадує стійкість і зосередженість, навіть концентрацію (так звана гіпертрофія уваги — повне захоплення певною дією, що перешкоджає широкому орієнтуванню дитини у довкіллі).

4. Неузгодженість у функціонуванні різномодальних аналізаторів; відсутність завершених осмислених образів через домінування сенсорних функцій над перцептивними.

Вважаємо, що досягнення певної інтеграції у психічних проявах дитини з РДА є самостійною ланкою корекційної роботи з нею, яка сприятиме її повноціннішому функціонуванню на рівні вищої психічної діяльності й успішнішій підготовці до шкільного навчання.

Особливості прояву екстероцептивних відчуттів в аутичних дітей

Зорове сприймання	Слухове сприймання	Тактильне сприймання
Під час зорового контакту найчастіше дивиться «наскрізь», продуктивний контакт «очі в очі» — швидкоплинний; переважання зорового сприймання на периферії поля зору; відсутність стеження поглядом за предметом; зосередження на безпредметних об'єктах: стійке прагнення до споглядання за світловими ефектами (світловою плямою, фрагментом блискучої поверхні; рухом тіней), яскравими предметами, їх рухом, гортанням сторінок; впертий пошук певних зорових відчуттів	Непослідовність реакції на звук, жахання від окремих звуків (надання переваги тихим звукам); прагнення до звукової аутоstimуляції (змінання і розривання паперу, шурхотіння пакетами); гарний музичний слух, вибіркоче ставлення до характеру музики	Обстеження навколишнього середовища переважно шляхом обмацування; прагнення до гортання паперу, тканин, пересипання крупів; постукування об дрібні тверді предмети; терпимість тілесних дотиків та фізичного контакту (обійми, притуляння)

Особливості прояву інтероцептивних та пропріоцептивних відчуттів в аутичних дітей

Зорове сприймання	Слухове сприймання	Тактильне сприймання
Під час зорового контакту	Непослідовність	Обстеження

<p>найчастіше дивиться «наскрізь», продуктивний контакт «очі в очі» — швидкоплинний; переважання зорового сприймання на периферії поля зору; відсутність стеження поглядом за предметом; зосередження на безпредметних об'єктах: стійке прагнення до споглядання за світловими ефектами (світловою плямою, фрагментом блискучої поверхні; рухом тіней), яскравими предметами, їх рухом, гортанням сторінок; впертий пошук певних зорових відчуттів</p>	<p>реакції на звук, жахання від окремих звуків (надання переваги тихим звукам); прагнення до звукової аутоstimуляції (зминання і розривання паперу, шурхотіння пакетами); гарний музичний слух, вибіркоче ставлення до характеру музики</p>	<p>навколишнього середовища переважно шляхом обмацування; прагнення до гортання паперу, тканин, пересипання крупів; постукування об дрібні тверді предмети; терпимість тілесних дотиків та фізичного контакту (обійми, притуляння)</p>
--	---	--

Характеристика учня 1 класу з легкою розумовою відсталістю який потребує навчання за ІНП

Загальні відомості:

ПІБ _____

Дата народження _____

Рік вступу до школи _____

Характеристика	Що саме зазначати	Станом на I семестр	Станом на II семестр
Фізичний стан	<p>Фізичний розвиток дитини, чи відповідає він віковій нормі. Відхилення у фізичному розвитку. Стан моторики. Координація рухів. Стан аналізаторів. Наявність хронічних захворювань. Утомлюваність.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Віковій нормі не відповідає • Рухи непродуктивні і недостатньо доцільні рухів, • Рухова тривожність, неадекватна рухова активність • Рухи в цілому недостатньо плавні, рухові режими характеризуються бідністю, непластичністю, інертністю. • Спостерегається наявність рухових штампів. • Труднощі під час дрібної моторної активності, а також під час використання жестикуляції і міміки 	
Особливості пізнавальної діяльності	<p>Увага. Швидкість, обсяг уваги, її стійкість, особливості переключення уваги. Неуважність та її причини</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Увага нецілеспрямована, • необхідна значна напруга під час її концентрування, фіксації, • вона нестійка, швидко виснажується. • підвищена розсіяність, невмінням утримувати увагу • Несамостійність, безініціативність, • невміння керувати своїми 	

		<p>діями, небажання долати навіть елементарні перешкоди, протистояти спокусам.</p> <ul style="list-style-type: none"> • У деяких випадках проявляє неабияку настирність при досягненні мети, яка викликає у них емоційне задоволення. 	
	<p>Сприймання. Швидкість, обсяг, точність, осмисленість сприймання. Сприймання форми, величини, кольору, часу, простору.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Труднощі орієнтування в оточуючому середовищі. • Відсутнє правильне уявлення про те, що є навкруги розумово відсталого дитини і про те, що вона є сама. • Недостатньо вловлюється подібність і відмінність між предметами і явищами • Не відчуває відтінки, • Помилки у визначенні різних властивостей предметів, віддаленість від спостерігача. 	
	<p>Пам'ять. Швидкість, повнота, міцність запам'ятовування цифрового, наочного, словесного матеріалу. Збереження (міцність), впізнавання відомого у повному обсязі. Особливості довільного, мимовільного запам'ятовування. Осмисленість, точність, повнота відтворення. Використання прийомів запам'ятовування, рівень розвитку логічної</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Процес запам'ятовування уповільнений • Характеризується нестійкістю, неточністю під час необхідності відтворення певних подій. • Нерозвиненим є логічне опосередковане запам'ятовування. • Механічна пам'ять збережена. • Запам'ятовуються лише зовнішні ознаки предметів і явищ; 	

	пам'яті. Індивідуальні особливості пам'яті.	<ul style="list-style-type: none"> • значні труднощі пригадування внутрішніх логічних зв'язків і узагальнених мовленнєвих висловлюваннях. 	
	<p>Особливості мовлення. Імпресивне мовлення: розуміння дитиною зверненого до неї мовлення. Експресивне мовлення: словник, граматична будова, темп, виразність, завершеність. Діалогічна ініціативність: вміння підтримувати тем розмови, ставити питання, оформлювати відповіді. Писемне мовлення: вміння висловити думку, правильно використовувати слова, будувати речення. Труднощі під час виконання письмових завдань: списування, письмо під диктовку, самостійні роботи. Співвідношення розвитку усного і писемного мовлення. Дефекти мовлення.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Погано розуміє звернене мовлення. • Мовлення характеризується бідністю словникового запасу • Спостерігається розрив між активним і пасивним словником. • Має значний запас слів, але вживати у активному мовленні бажання не виявляє. • Не може підтримувати бесіду, висловити свою думку • Навичками письма та читання не володіє • Мовлення не виразне та у деяких моментах не зрозуміле. • Частково використовує мовлення у своєму спілкуванні 	
	<p>Мислення. Темп мисленнєвої діяльності, активність чи пасивність, послідовність суджень, доказовість, критичність. Уміння встановлювати причиннонаслідкові зв'язки. Труднощі у виконанні мисленнєвих</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Мислення конкретне, обмежене безпосереднім досвідом і необхідністю забезпечення нагальних потреб, непослідовне і стереотипне, некритичне. • Здатність до узагальнюючих процесів 	

	<p>операцій (аналізу, синтезу, порівняння, абстракції, узагальнення, класифікації). Уміння робити висновки, узагальнення.</p> <p>Особливості засвоєння понять учнями (диференційованість, уподібнюваність, вміння виділяти суттєві ознаки та пояснювати їх).</p> <p>Переважно розвинений вид мисленнєвої діяльності: наочно-дійовий, наочно-образний, словеснологічний).</p>	<p>знижена.</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Не планує свою активність по етапам і не прагне передбачити наслідки. ● Під час своєї діяльності не враховує труднощі. ● Переважно є розвиненим наочно дійовий вид мислення 	
	<p>Особливості аналізу та синтезу, узагальнення та абстрагування.</p> <p>Рівень розвитку наочно-образного мислення та логічного мислення.</p> <p>Вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки.</p> <p>Розуміння головного в літературному тексті.</p> <p>Здатність робити висновки самостійно</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Притаманна низька здатність до узагальнень і абстрагувань ● Здатність самостійно робити висновки відсутня ● Вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки є несформованими 	
Емоційно-вольова сфера	<p>Глибина та стійкість почуттів. Переважаючий настрій. Ступінь емоційного збудження.</p> <p>Наявність афекту.</p> <p>Особливості волі.</p> <p>Наявність товариських та родинних почуттів</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Емоції недостатньо диференційовані, неадекватні. ● Не відповідають значним змінам, які відбуваються навколо ● Характеризуються нестійкістю. ● часто бувають неадекватними, 	
Особливості	Ставлення до навчальної	Досить складно встановити	

<p>засвоєння окремих навчальних предметів</p>	<p>діяльності, її мотиви. Старанність. Ставлення до оцінки, похвали, покарання. Ставлення до уроків праці та трудової діяльності. Рівень засвоєння програмового матеріалу (математика, мова, читання).</p>	<p>зв'язки між навчанням (урок) та дотриманням дисципліни на уроці,</p> <ul style="list-style-type: none"> • Нуроці, можна спостерігати труднощі пов'язані з мисленнєвими операціями. • Досить складно сприйняти навчальну діяльність, • Сидіти за партою, слухати вчителя, виконувати завдання – вдається досить важко. 	
<p>Особистість учня</p>	<p><i>Спрямованість особистості.</i> Характер інтересів. Самооцінка. Дотриманість правил поведінки в школі, у сім'ї. Особливості навчальної діяльності. <i>Самостійність поведінки.</i> Взаємовідносини з дітьми та з дорослими. <i>Дисциплінованість.</i> Поведінка на уроці, перерві. Найбільш властивий стан: збудливий, гальмівний. <i>Риси характеру.</i> Працьовитість, щирість, грубість, упертість, агресивність, егоїзм, замкнутість, стриманість тощо.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Недостатньо стійка мотивація й низький пізнавальний інтерес • Правил поведінки майже не дотримується, не розуміє більшість з них • Зацікавленість у малюванні та ігровій діяльності • Спостерігається виражена упертість, замкнутість, не бажання взаємодіяти з оточенням, що з дорослими, що з дітьми • Властивий збудливий стан, бажання перебувати у русі • На перерві грається окремо від інших • Переважає негативний настрій • Потреби стосуються задоволення безпосередніх потреб, які базуються на виконанні мимовільних бажань та дій 	
<p>Поведінка дитини у</p>	<p>Взаємодія дитини з оточенням. Реакції на</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Рольові функції у суспільстві досить 	

соціумі	поведінку інших. Поведінка під час спільної діяльності.	<p>обмежені.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Несамостійність, підвищена навіюваність і здатність до наслідування • Поведінка перебуває у значній залежності від прагнень і афектів, від безпосередніх обставин, в яких перебуває дитина • Характерні труднощі в соціальній адаптації, формуванні інтересів 	
---------	---	--	--

Навчальне видання

КАРСКАНОВА С. В.

ПСИХОЛОГІЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ
PSYCHOLOGY OF INCLUSIVE EDUCATION

Навчально-методичний посібник

для студентів спеціальності

016 «Спеціальна освіта»

Формат 60×84¹/₁₆. Ум. друк. арк. 9,1. Тираж 100 пр. Зам. № 729-143.

ВИДАВЕЦЬ І ВИГОТОВЛЮВАЧ
Поліграфічне підприємство СПД Румянцева Г. В.
54038, м. Миколаїв, вул. Бузника, 5/1.
Свідоцтво МК № 11 від 26.01.2007 р.

ISBN 978-617-729-143-4

9 786177 291434

